16DE VERGADERING

VERGADERING VAN DONDERDAG 15 JUNI 1967

(Bijeenroepingsuur 11.00)

Ingekomen stukken. — Benoeming van leden en plaatsvervangende leden van commissies. — Regeling van de werkzaamheden. — Behandeling en aanneming voor kennisgeving van de Nota betreffende de katoen-, rayon- en linnenindustrie, het Verslag van een mondeling overleg betreffende de werkgelegenheid in de Twentse textielindustrie en het Verslag van een openbare commissievergadering tot het horen van personen inzake de werkgelegenheid in de Twentse textielindustrie. — Regeling van de werkzaamheden. — Indiening en behandeling van een motie van de heer Wieldraaijer c.s., betreffende herstructurering voor de economische ontwikkeling van Twente en de Gelderse Achterhoek. — Ingekomen stukken.

Voorzitter: de heer **Zegering Hadders**

Tegenwoordig zijn 111 leden, te weten:

de heren Aalberse, Aantjes, Aarden, Abma, Albering, Andriessen, Assmann, Baeten, Bakker, Van Beek, De Bekker, Berg, Berkhouwer, Bode, Boersma, Boot, Van de Brake, mevrouw Brautigam, de heren Van Buel, Cornelissen, Daams, Diepenhorst, Van Dis, Van den Doel, Dijkstra, Egas, Engelbertink, Engels, Fiévez, Franssen, Geertsema, Van der Gevel, De Goede, mejuffrouw Goudsmit, de heer Goudzwaard, mevrouw Groensmit-van der Kallen, mejuffrouw Haars, de heren Harmsen, Van den Heuvel, Hogendorp, Hutschemaekers, Imkamp, Jansen, Janssen, Joekes, Jongeling, mejuffrouw Kessel, de heren Kieft, Kikkert, Kleisterlee, Koekoek, Van Koeverden, Koning, Koudijs, Krosse, Laan, Lankhorst, mejuffrouw Van Leeuwen, de heren Leffertstra, Van der Lek, Lems, Van Lier, Maenen, Masman, Van der Mei, Mellema, De Meijer, Van Mierlo, Nederhorst, Nuijens, Nypels, Oele, Peschar, Van der Peijl, Peijnenburg, S. van der Ploeg, Portheine, Posthumus, Rietkerk, Roemers, Ruygers, Van Schaik, Schakel, Van het Schip, Schlingemann, Scholten, mevrouw Singer-Dekker, de heren Van der Sluis, Tans, Van Thijn, Tilanus, Tolman, Tuijnman, mevrouw Veder-Smit, de heren Verlaan, Visser, Vondeling, Vonhoff, Voogd, De Vreeze, Vrolijk, Westerhout, Wiebenga, Wiegel, Wieldraaijer, Wierenga, Willems, Ter Woorst, jonkvrouwe Wttewaall van Stoetwegen, de heren Zegering Hadders, Zijlstra,

en de heren Den Toom, Minister van Defensie, De Block, Minister van Economische Zaken, Roolvink, Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid, en Haex, Staatssecretaris van Defensie.

De **Voorzitter:** Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen:

berichten van verhindering tot het bijwonen van de vergadering van:

de Voorzitter der Kamer;

de heren Van Rossum en Notenboom, wegens bijwoning van de ingebruikstelling van de vernieuwde havenmond te IJmuiden;

de heer C. J. van der Ploeg, wegens bijwoning van een vergadering van een fractie van het Europese Parlement;

Voorzitter

mejuffrouw Kok en de heer Nelissen, wegens bijwoning van een vergadering van een commissie van de W.E.U. te Parijs;

de heer Westerterp, wegens bijwoning van een vergadering van een commissie van de W.E.U. te Brussel;

de heren Walburg en Toxopeus, wegens bijwoning van een begrafenis;

de heer Schmelzer, wegens bijwoning van de vergadering van het Comité-Monnet te Brussel.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter:** Ik stel aan de Kamer voor, te besluiten de lijst der overige ingekomen stukken op de tafel van de griffier neder te leggen ter inzage van de leden en aan het einde van deze vergadering omtrent de door mij ter zake gedane voorstellen te beslissen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter:** Op verzoek van de bijzondere commissie voor het wetsontwerp Wijziging van de Telegraaf- en Telefoonwet 1904 (8408) heeft het Presidium de termijn tot het uitbrengen van eindverslag verlengd tot 16 september 1967.

Het is noodzakelijk gebleken in een aantal commissies veranderingen aan te brengen en/of in vacatures te voorzien.

Ik benoem:

a. tot lid van de vaste Commissie voor de betrekkingen met Suriname en de Nederlandse Antillen de heer Vonhoff in plaats van de heer De Koster;

b. tot plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken (hoofdstuk V) de heer Schlingemann (in plaats van de heer De Koster) als plaatsvervanger van de heer Berkhouwer, en de heer Koudijs (ter vervulling van een vacature), als plaatsvervanger van de heer Toxopeus;

c. tot lid van de subcommissie uit de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken voor ontwikkelingshulp de heer Schlingemann in plaats van de heer De Koster;

d. tot plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor Binnenlandse Zaken de heer Wiegel (in plaats van de heer Vonhoff), als plaatsvervanger van de heer Toxopeus;

e. tot lid van de vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen de heer Van Dijk in plaats van de heer Vonhoff;

f. tot plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (hoofdstuk XI) de heer Wiegel (in plaats van de heer De Koster), als plaatsvervanger van de heer Van Dijk;

g. tot lid van de vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat (hoofdstuk XII) mevrouw Van Someren-Downer, ter vervulling van een vacature, en tot plaatsvervangend lid de heer Koning (in plaats van mevrouw Van Someren-Downer), als plaatsvervanger van de heer Zegering Hadders;

h. tot lid van de vaste Commissie voor de Scheepvaart de heer Koudijs, ter vervulling van een vacature;

i. tot lid van de vaste Commissie voor de Handelspolitiek de heer Schlingemann, ter vervulling van een vacature;

j. tot lid van de vaste Commissie voor Landbouw en Visserij de heer Schlingemann (in plaats van de heer Zegering Hadders) en tot plaatsvervangend lid de heer Zegering Hadders (in plaats van de heer Berkhouwer), als plaatsvervanger van de heer Tuijnman;

k. tot plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor de Visserij de heer Schlingemann (in plaats van de heer Koudijs), als plaatsvervanger van de heer Tuijnman;

l. tot lid van de vaste Commissie voor Bezitsvorming en Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie de heer Hutschemaekers (in plaats van de heer Brouwer);

m. tot plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor Deltazaken de heer Schlingemann (ter vervulling van een vacature), als plaatsvervanger van de heer Zegering Hadders;

Voorzitter e.a.

a. tot plaatsvervangend lid van de bijzondere commissie voor de wetsontwerpen Hygiëne kampeerplaatsen (8544) en Hygiëne en veiligheid zweminrichtingen (8545) de heer Dusarduijn, als plaatsvervanger van de heer De Vreeze.

Ik stel aan de Kamer voor, aan de orde te stellen ter behandeling in comité-generaal tegen donderdag 22 juni a.s., na afloop van de middagvergadering:

Raming der voor de Tweede Kamer benodigde uitgaven in 1968 (9133) (indien hieromtrent eindverslag is uitgebracht).

Verder stel ik voor, aan de orde te stellen tegen donderdag 22 juni a.s., bij de aanvang van de vergadering de wetsontwerpen:

Wijziging van hoofdstuk XII (Departement van Verkeer en Waterstaat) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (Uitbreiding van de deelneming van het Rijk in het aandelenkapitaal van de N.V. Koninklijke Luchtvaart Maatschappij (9154);

Wijziging van hoofdstuk V (Departement van Buitenlandse Zaken) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (9035).

Ook stel ik voor, aan de orde te stellen tegen donderdag 22 juni a.s. en te plaatsen op de agenda na de Brief van de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken omtrent Hoofdpunten van het beleid inzake de ontwikkelingshulp (9164):

het wetsontwerp Wijziging van hoofdstuk V (Departement van Buitenlandse Zaken) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (Hulpverlening aan Indonesië) (9142).

Ten slotte stel ik voor, de algemene beraadslaging over wetsontwerp 9142 te zamen te doen houden met de beraadslaging over de Brief van de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken omtrent Hoofdpunten van het beleid inzake de ontwikkelingshulp (9164).

Overeenkomstig de voorstellen van de Voorzitter wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de **Nota betreffende de katoen-, rayon- en linnenindustrie (9139).**

Hierbij zijn tevens aan de orde:

het **Verslag** van een mondeling overleg betreffende de werkgelegenheid in de Twentse textielindustrie (9113, nr. 1);

het **Verslag** van een openbare commissievergadering tot het horen van personen inzake de werkgelegenheid in de Twentse textielindustrie (9113, nr. 2).

De beraadslaging wordt hervat.

De heer **Roolvink,** Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb slechts enkele opmerkingen te maken, want mijn collega van Economische Zaken, die, als ik in textieltermen mag spreken, bij deze discussie wel in het bijzonder de klos is, zal het grootste stuk voor zijn rekening moeten nemen. Ik mag hieraan misschien nog toevoegen, dat ik zo aanstonds enkele afspraken heb en met uw toestemming, mijnheer de Voorzitter, nadat ik dit korte verhaal heb gehouden, gaarne de vergadering zal verlaten. Ik wil u echter graag toezeggen, bij de replieken weer terug te zullen zijn.

De Kamer, die bijna continu in dienst is — en dat geldt ook voor enkele leden van het kabinet — heeft hedenmorgen — kijkt u maar naar de kalender — de discussies voorlopig afgesloten en nog in dezelfde morgen kan een deel van de beantwoording of misschien wel de gehele beantwoording plaatsvinden. Ik zei: de Kamer is bijna continu in dienst, maar u hebt in het Presidium het voordeel, mijnheer de Voorzitter, dat u een continudienst kunt instellen, waarbij de ploegen elkaar kunnen aflossen.

Mijnheer de President! De geachte afgevaardigde de heer Joekes, die gisteren de discussies is begonnen, heeft in het begin van zijn betoog de sociale problematiek aan de orde gesteld en vrijwel alle sprekers zijn hem daarin gevolgd. Hij

Minister **Roolvink**

heeft allereerst deernis uitgesproken met de slachtoffers en de andere sprekers hebben zich daarbij aangesloten. Ik doe dat ook gaarne.

De geachte afgevaardigde vervolgde zijn betoog met een enkel citaat uit een betoog van een van de bestuurders van de Christelijke Textielarbeiders Bond „Unitas", de heer Doeve, die op de speciale, patriarchale verhoudingen in Twente de aandacht vestigde. De heer Joekes is daarop nog een poosje doorgegaan. Ik heb er geen enkele behoefte aan, hem met betrekking tot deze gemaakte opmerkingen te bestrijden. Ook in de patriarchale verhoudingen in Twente, zoals die voor kort nog bestonden, zit veel goeds en het valt dan ook te waarderen, dat het sociale gedrag van de ondernemers zodanig is geweest, dat men een relatief vrij groot aantal mensen in dienst heeft genomen meer uit sociale overwegingen dan uit overwegingen, ontleend aan winstmotieven.

In de moderne ondernemingen wordt de arbeidsverhouding gaandeweg meer beheerst door het arbeidsrecht. De verhoudingen, waarvan de heer Joekes sprak, zijn voor de moderne grootbedrijven op dit ogenblik niet meer geheel up-to-date en de geachte afgevaardigde zal mij toestemmen, dat, wanneer de verhoudingen onder het arbeidsrecht worden gebracht, dit een grotere rechtszekerheid voor de betrokken werknemers met zich brengt. Er zit ook iets onafwendbaars in deze historische ontwikkeling. Dat behoeft echter in geen geval te betekenen, dat alleen maar smalend over patriarchale verhoudingen behoeft te worden gesproken.

Mijnheer de President! In dit verband heeft de geachte afgevaardigde de situatie met betrekking tot de gemeentelijke sociale werkvoorzieningsregelingen aan de orde gesteld. Ik mag wel zeggen, dat dit punt ook mij de nodige zorg geeft. De geachte afgevaardigde heeft opgemerkt — en andere sprekers sloten zich daarbij aan — dat een betrekkelijk bescheiden bedrag nodig zou zijn om de sociale werkplaats — en dan denk ik dat hij met name aan Enschede heeft gedacht — beter te outilleren.

Dezelfde opmerking heeft de geachte afgevaardigde gemaakt in het commissie-overleg van enkele weken geleden en bij die gelegenheid heb ik hem ook toegezegd, aan dit punt bijzondere aandacht te zullen schenken. Het onderzoek, dat ik heb ingesteld, is inmiddels bijna voltooid. Deze zaak is iets moeilijker en ook iets omvangrijker dan de geachte afgevaardigde het heeft voorgesteld. Hij sprak van een bedrag van ca. f 170 000,—.

De gegevens echter, waarover ik de beschikking heb, wijzen in een wat andere richting. Dan gaat het om niet minder dan vier à vijf ton, wanneer men deze werkplaats zodanig wil uitbreiden en inrichten dat men enigermate aan de eisen van deze tijd kan voldoen. Nu meen ik, dat men uiterst voorzichtig moet zijn om een bestaande methodiek met betrekking tot de financiering voor een bepaald incidenteel geval te doorbreken. Men weet hoe de regeling luidt: De rijksoverheid geeft een loonsubsidie, variërende van 75 pct. tot 90 pct. en de overige kosten, behoudens enkele uitzonderingen, maar wel de investeringskosten, komen voor rekening van de gemeente, dan wel het bestuur of de stichting, die de werkplaats exploiteert.

Om nu voor een enkel incidenteel geval, hoe acuut ook, van die systematiek af te wijken, schept waarschijnlijk gevaarlijke repercussies. Daarom lijkt het mij beter — ik ben ook voornemens in die richting enkele stappen te doen — dat het gemeentebestuur zich in verbinding stelt met het college van gedeputeerde staten om zo mogelijk — en ik meen dat hiervoor een kans aanwezig is — via de centrale financiering en de bijzondere leningsmogelijkheden, die voor de gemeenten zijn geopend, dit bedrag in bezit te krijgen. Ik geloof, dat men dan ook tot een ruimere uitbreiding kan komen. Ook meen ik, dat dit geheel en al past in het werkvoorzieningsbeleid van de overheid, een werkvoorzieningsbeleid gericht op de regio's waar de nood het hoogst is.

Minister **Roolvink**

Ook de geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer, alsmede de heer Engels, hebben over deze problematiek gesproken. Ik geloof, dat het goed is, dat de eerste en belangrijkste verantwoordelijkheid ter plaatse blijft. Dit past geheel in het systeem dat wordt toegepast. Ik geloof, dat dit tot nu toe ook zeer bevredigend heeft gewerkt.

De heren Joekes, Boersma en anderen hebben de collectieve arbeidsovereenkomst in de textielindustrie aan de orde gesteld, waarbij ook het woord „openbreken" is gevallen. Ik zou mij daar geheel buiten willen houden. Alleen heeft de heer Joekes een vraag tot mij gericht, nl. of ik ervan op de hoogte ben hoe op dit ogenblik de stand van zaken is. Ik moet daarop het antwoord schuldig blijven. Ik heb geen enkel initiatief ondernomen om daarnaar te informeren. Partijen hebben mij er ook niet over geïnformeerd en eigenlijk spijt mij dat ook helemaal niet, want dit is nu bij uitstek een zaak, waar betrokkenen zich in de eerste plaats zelf mee bezig moeten houden. Ik laat dan ook de wenselijkheid van openbreken van contracten buiten beschouwing. Wel zou ik willen onderstrepen wat de heer Joekes heeft gezegd, nl. dat het van een goede instelling en een hoge opvatting van de verantwoordelijkheid getuigt, wanneer men in ieder geval de bereidheid toont deze problematiek in gezamenlijk overleg aan de orde te stellen. Wij wachten in alle rust en vertrouwen de uitslag van dat verdere overleg af.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Hebt u geen opvatting over openbreken?

Minister **Roolvink:** Ik heb er wel een opvatting over. Ik zou mij wat dit punt betreft wel willen aansluiten bij een opmerking die de geachte afgevaardigde de heer Boersma in de vergadering van gisteren heeft gemaakt. Ik ben er in het algemeen geen voorstander van. Ik dacht, dat dit deze Kamer ook bekend kon zijn. Wij hebben hier wel eens meer over openbreken gesproken. Dit neemt echter niet weg, dat er uitzonderingen op de regel kunnen zijn. Ik blijf echter geheel buiten deze problematiek.

De geachte afgevaardigde de heer Boersma heeft met name gesproken over een speciaal klimaat. Hij zal daarmede, naar ik aanneem, bedoeld hebben, dat, wanneer sociaal-economische problemen, met name in de textielindustrie in Twente, aan de orde zijn, deze vraagstukken alleen maar tot een goede oplossing kunnen worden gebracht, als het overleg in een goed sociaal klimaat plaatsvindt. Dit wil zeggen, dat men zo ver mogelijk moet gaan met het inschakelen van alle daarbij betrokkenen. Nu meen ik te weten — ik geloof dat dit ook in de commissievergadering aan de orde is geweest — dat er ten aanzien van dit punt enkele goede dingen naar voren zijn gekomen. Er is een fonds gevormd met een sociale doelstelling. Ik laat de omvang van het fonds even buiten beschouwing alsmede de beheersvorm die daarvoor is gevonden. Het doet mij echter wel veel genoegen dat ook aan deze facetten in de afwikkeling van deze uiterst moeilijke kwestie grote aandacht is gegeven.

Verschillende sprekers hebben gevraagd: Welke garanties kunnen in dit verband aan de werknemers worden gegeven? Welke garanties zijn er? In dit verband is over uitbetaling van spaarloon — en nog iets meer — gesproken. Er is gezegd, dat de ondernemers wèl een garantie hebben gekregen, maar de werknemers geen enkele garantie ontvingen. Op zich zelf zit in deze opmerking wel een juiste trek, maar het is de vraag, of deze zaken zonder meer vergelijkbaar zijn. De ondernemers hebben een kredietgarantie gekregen. Men zou ook kunnen zeggen, dat de bank, die dit krediet verstrekt, een overheidsgarantie heeft gekregen, maar overigens wordt aan de ondernemers de kans geboden om hun bedrijf tot ontplooiing te brengen; nieuwe impulsen worden gegeven. Alleen reeds het feit, dat een kredietgarantie nodig is, wijst erop, dat er moeilijkheden van niet te onderschatten aard zijn. Of hiermee zonder meer de weinige garanties, die aan de werknemers worden geboden, mogen worden vergeleken? Ik meen, dat deze vergelijking enigszins mank gaat. Het zou mij natuurlijk heel veel liever zijn, wanneer ter zake van de garanties aan de werknemers meer gezegd kon worden en meer zekerheid kon worden geboden. Men mag daarbij overigens niet uit het oog verliezen, dat het geven van een garantie op het behoud van werk een uiterst moeilijke zaak is. Ik geloof niet, dat de overheid die in het algemeen zou kunnen geven. Ook voor déze zaak zou ik willen verwijzen naar het klimaat, waarover de heer Boersma heeft gesproken. Deze problematiek, die op het ogenblik ook in het overleg van het georganiseerde bedrijfsleven een grote rol speelt, zal in goed overleg tot een oplossing moeten worden gebracht. Ook daarvoor is het klimaat van zeer grote betekenis.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Excellentie, het ging mij niet zozeer om de vergelijking tussen hetgeen de ondernemers wèl zouden krijgen en de werknemers niét. Het ging mij om de risico's die de werknemers lopen wanneer zij tot overeenstemming zouden komen over het laatste jaar van de driejarige c.a.o.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Ik zou willen vragen, mijnheer de Voorzitter, of de Regering niet als voorwaarde voor de garanties aan de ondernemingen garanties voor de werknemers, die daardoor buiten de industrie zullen komen, had moeten vragen.

Minister **Roolvink:** Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp de opmerking van de heer Boersma nu nog beter. Het is juist wat hij zegt. Een discussie op dit punt is overbodig.

Als ik de heer Wieldraaijer goed heb begrepen, zegt hij: Is in het kader van de kredietgaranties ook een bepaling opgenomen, die een zekere garantie aan de werknemers geeft?

Mijnheer de Voorzitter! Dit betreft de inhoud van de kredietovereenkomsten. Ik geloof, dat mijn collega Minister De Block — van wie ik zoëven al gezegd heb, dat hij in deze dagen in bijzondere mate „de klos" is — dit beter kan beantwoorden.

De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft gevraagd: Bent u wel voldoende voorbereid voor de opvang? Hij heeft in dit verband ook de centra voor vakopleiding ter sprake gebracht: Is er geen ruimte te kort? Zijn de centra wel voldoende bereikbaar?

Ik wil erop wijzen — ik heb dit ook gedaan bij mijn bezoek aan Twente, deze week — dat aan de voor de werklozen in Twente bereikbare centra voor vakopleiding (Zwolle, Almelo, Doetinchem) uitbreiding van de opleiding zal worden gegeven, terwijl in de komende tijd ook nieuwe vakken zullen worden onderwezen. Het is de bedoeling dat in Almelo — dit is hoog nodig — een nieuw onderkomen voor de opleiding wordt gebouwd. Het is niet langer verantwoord, de lessen op de huidige plaats te blijven geven. Ik meen, dat wij voor wat dít punt betreft binnen zeer korte tijd voldoende geoutilleerd zullen zijn.

Natuurlijk zal er een grotere toeloop komen. Het geeft wel enige zorg, maar er wordt aan gedaan wat redelijkerwijs mag worden verwacht.

Ik zou in dit verband nog een enkele opmerking over de buitenlandse arbeidskrachten willen maken. De heer Van Rossum ging zover, dat hij van „statussymbool" sprak. Hij zei, dat het langzamerhand zover is gekomen, dat, wanneer men geen buitenlandse arbeidskrachten in dienst heeft, terwijl de buurman dat wel heeft, men dan niet meer ten volle meetelt. Ik hoop niet, aangezien wij in ons land al met zoveel statussymbolen hebben te maken, dat wij ook nog met dit probleem krijgen te maken. Ik mag er echter wel op wijzen, dat de positie van de buitenlandse arbeidskrachten dezelfde is als die van de Nederlandse arbeidskrachten. Wanneer de heer Wiebenga, die daarvoor ook de bijzondere aandacht heeft

Minister **Roolvink**

gevraagd, zou denken, dat hier van enige discriminatie sprake zou zijn, dan kan ik hem op dat punt volkomen geruststellen. Zij vallen onder de bepalingen van het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen. In artikel 6 daarvan is het aangaan en beëindigen van arbeidsverhoudingen geregeld. Men kan zich verzekerd weten van de rechtsbescherming, die de betrokken Nederlandse werknemers genieten. Dat geldt bij zowel individueel ontslag als massaal ontslag.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Excellentie, ik wil daarbij aantekenen, dat ik gisteren nadrukkelijk heb gezegd, dat ik niet aan de gewone sociale wetgeving en de sociale verzekeringswetgeving dacht. Ik begrijp heel goed, dat deze van toepassing zijn. Ik had gevraagd om specifieke maatregelen, omdat deze groep van werknemers inderdaad in een specifieke positie verkeert. Met name is het natuurlijk een heel andere zaak wanneer een Nederlandse werknemer wordt ontslagen dan wanneer iemand uit bij voorbeeld Turkije op straat komt te staan en met alle consequenties daarvan zit. Naar mijn mening ligt daar een terrein, waarop bijzonder weinig regelingen bestaan, welke regelingen echter wel nodig zijn.

Minister **Roolvink:** Het gaat mij in de eerste plaats erom, of men onder dezelfde rechtsbescherming valt met betrekking tot het ontslag, uitkering krachtens de sociale verzekeringswetgeving enz. Ik neem aan, dat dit punt duidelijk is. Natuurlijk blijft er een aantal bijzonder moeilijke punten voor de hier te werk gestelde buitenlandse arbeidskrachten, die in vele opzichten de weg niet al te goed weten. Ik zou echter niet weten in welk opzicht zij zouden achterstaan bij de Nederlandse werknemers. Zouden er ter zake van de Nederlandse werknemers verder gaande maatregelen moeten worden genomen, dan is dat een apart punt van discussie. Dan zouden daaronder naar mijn opvatting eveneens de buitenlandse arbeidskrachten moeten vallen. De grote vraag is, of er van enige discriminatie sprake is. Ik moet deze vraag ontkennend beantwoorden.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Ik heb ook niet gezegd, dat er discriminatie bestond. Ik heb alleen gezegd — en dat meen ik nog steeds —, dat er voor deze groep behoefte bestaat aan regelingen, die speciaal op deze groep zijn afgesteld. Ik meen dus, dat er voor deze groep behoefte bestaat aan regelingen, die voor deze groep in het bijzonder gelden, omdat zij een aantal vereisten in haar situatie heeft, die voor de Nederlandse werknemer niet gelden. Ik heb deze problematiek nog niet uitgewerkt, maar ik meen wel, dat zij aandacht verdient.

Minister **Roolvink:** Ik begrijp de geachte afgevaardigde zeer wel, maar misschien is het het beste, dat hij zijn plannen ter zake ietwat nader uitwerkt. Bij een volgende gelegenheid zou dan over dit punt wat uitvoeriger kunnen worden gediscussieerd.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Mei heeft, nadat hij een woord van dank had gesproken met betrekking tot de activiteiten, die door het Directoraat-Generaal voor de Arbeidsvoorziening waren ontplooid, de vraag gesteld, of iets naders kan worden gezegd over de resultaten, die in het kader van deze bemiddelingsactie zijn bereikt. Ik wil daarover gaarne een enkel cijfer noemen. De gedurende de laatste drie maanden door textielondernemingen in Twente en de oostelijke Achterhoek getroffen maatregelen tot afvloeiing van personeel op grote schaal hadden betrekking op ongeveer 2200 werknemers. Van dit aantal konden inmiddels pl.m. 480 opnieuw in het arbeidsproces worden opgenomen. Nog ingeschreven als werkzoekenden zijn pl.m. 1500, van wie pl.m. 500 geheel werkloos en pl.m. 1000 nog werkzaam zijn in afwachting van de afvloeiing. Een aantal ontslagen is nog niet geëffectueerd, omdat men nog in de opzeggingsperiode verkeert.

Bovendien komt een aantal van pl.m. 220 niet ten laste van de arbeidsmarkt, namelijk vervroegde gepensioneerden en enige repatriërende buitenlanders.

Ik kan in dit verband ook nog wel zeggen, dat de bemiddeling, met name ook van werkloos geworden buitenlandse arbeidskrachten, naar het westen van het land niet ongunstig verloopt. Ook in dit opzicht hebben de buitenlandse arbeidskrachten dezelfde faciliteiten als de Nederlandse arbeidskrachten.

Er is echter nog zorg genoeg, mijnheer de President, omdat een aantal van hen nu nog niet tot de geregistreerde arbeidsreserve behoren. Het feit dat ongeveer 480 mensen opnieuw een arbeidsplaats hebben gekregen geeft mij enige moed, dat een nog groter aantal zal worden geplaatst. Ik ontveins mij echter geen ogenblik dat dit gaandeweg moeilijker zal worden. Degenen die het eerst zijn ontslagen verkeren misschien wat de plaatsingsmogelijkheden betreft in de gunstigste positie; de zorgen zullen op dit punt bepaald nog wel groter worden.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Er vindt natuurlijk een selectie plaats door de ondernemingen, die personeel aannemen. Het is bekend, dat vooral mensen boven de 45 in een uiterst moeilijke positie verkeren. Dit speelt ook een rol voor de 500 mensen, die nu geheel werkloos zijn.

Minister **Roolvink:** Ik zou niet graag willen betogen, dat er op dit punt geen grote zorgen bestaan. Ik heb alleen met enige voldoening dat cijfer van 480 genoemd; deze mensen hebben toch in ieder geval gelukkig weer een plaats gevonden.

De geachte afgevaardigden de heren De Goede en Wieldraaijer hebben de problematiek in een breder verband geplaatst. Ik meen, dat dit juist is. De heer De Goede heeft bij deze gelegenheid wel vrij veel punten aan de orde gesteld. Dat is uiteraard zijn volste recht, maar het is de vraag, of deze vandaag alle uitputtend kunnen worden besproken. Ik zal trachten er een paar hoofdpunten uit te halen, waarbij ik buiten beschouwing laat hetgeen de geachte afgevaardigde heeft gezegd over het loonoverleg. Dat is een typisch afzonderlijk punt, dat nu niet noodzakelijkerwijs besproken behoeft te worden. Ik heb overigens kennis genomen van zijn visie ter zake.

De hoofdvraag van de geachte afgevaardigde was — hij overweegt zelfs een motie ter zake in te dienen —, of hier sprake is van een voldoende planning op langere termijn. Deze gedachte spreekt mij aan, mijnheer de Voorzitter. Daarover behoeven wij op dit ogenblik niet te discussiëren, maar de geachte afgevaardigde mag niet de indruk hebben, dat op dit punt niets of veel te weinig zou worden verricht. Dit valt erg mee, mijnheer de Voorzitter. Ik wijs erop, dat behalve het Rijk in de regio's gemeentebesturen, werknemers- en werkgeversvertegenwoordigers en dergelijke ter plaatse een taak hebben. Zij moeten zo mogelijk tot een hernieuwde activiteit komen en die is er ook wel. Ik neem aan, dat men heeft gehoord van de bandstad-Twente, die een drietal steden met de daarom gelegen gebieden omvat, namelijk Almelo, Hengelo en Enschede. Men heeft het voornemen — ik meen, dat men er bijna mee gereed is — een „economische commissie stedeband" in het leven te roepen. Het lijkt mij zeer wel mogelijk dat aan de werkzaamheden van die commissie ook enkele vertegenwoordigers van de departementen van Economische Zaken en van Sociale Zaken zullen deelnemen, zodat een directe relatie wordt gelegd tussen Twentse en Haagse activiteiten, die op gelukkige wijze kunnen samengaan.

De geachte afgevaardigde heeft voorts blz. 8 van de nota aan een kritische beschouwing onderworpen. Hij heeft gezegd: in de eerste kolom bent u nogal optimistisch, maar in de tweede kolom raakt u daarvan weer iets kwijt. Hier en daar zou bijna een gebrek — de geachte afgevaardigde heeft deze uitdrukking echter niet gebruikt — aan realisme zijn te bespeuren. Het is niet mijn bedoeling breedvoerig in te gaan

Minister **Roolvink e. a.**

op de inhoud van blz. 8 van de nota. Wel wijs ik erop, dat daar in de eerste plaats een feitelijke beschrijving van de situatie wordt gegeven en dat er vervolgens aan wordt herinnerd, dat wij nu hebben te maken met een proces dat de laatste jaren in een wat minder geforceerd tempo in Twente reeds aan de orde was en dat de vrijkomende arbeidskrachten een behoorlijk heenkomen hebben kunnen vinden in de dienstensector en in de overige sectoren van de Twentse industrie. Het zal de geachte afgevaardigde ongetwijfeld aanspreken, dat men op dit punt in officiële stukken niet al te pessimistisch moet zijn. Anderzijds mag er geen sprake zijn van een lichtvaardig optimisme, dat is gespeend van elke realiteit. Ik meen dat wij een middenweg hebben gekozen door elkaar geen grotere moeilijkheden aan te praten dan er zijn en door te wijzen op de recente ontwikkeling, waarvan wij allen moeten zeggen, dat die nog iets is meegevallen, en door voorts duidelijk te stellen dat wij nu voor een probleem staan, dat ernstiger is dan in voorgaande jaren. Mijns inziens is dat een vrij reële benadering. Breng ik dit in verband met hetgeen ik zoëven heb gezegd over de Twentse en de Haagse activiteiten op dit punt, dan meen ik dat wij in de uitslag enig vertrouwen mogen hebben, tenzij ons vele dingen gaan tegenzitten. Dat laatste zal voor een belangrijk deel afhangen van de verdere ontwikkeling in de textielindustrie en van de algemene conjuncturele ontwikkeling. Daaromtrent kan ik op dit ogenblik uiteraard geen enkele voorspelling doen.

Heb ik de geachte afgevaardigde goed begrepen dan heeft hij zich enigszins gestoten aan het feit dat ik spreek over de geregistreerde arbeidsreserve. Hij geeft er de voorkeur aan dat ik het beestje bij zijn naam noem en spreek over werklozen. Het lijkt mij niet nodig, daarover een vinnig gesprek te voeren. Op blz. 2 van het maandverslag van Sociale Zaken wordt gezegd dat conjuncturele factoren de seizoenmatige daling van de werkloosheid afzwakken. Daar komt dus het woord „werkloosheid" voor. In de tekst komt herhaaldelijk het begrip „geregistreerde arbeidsreserve" voor. In de statistieken vindt men evenwel regelmatig het begrip „werklozen" terug. Iemand die tot de registreerde arbeidsreserve behoort, is werkloos. Dat is duidelijk. Iemand die werkloos is, behoort tot de arbeidsreserve. Men spreekt echter met nadruk van „geregistreerde arbeidsreserve" omdat er altijd een kleine arbeidsreserve bestaat die niet geregistreerd is. Ik denk aan de verborgen werkloosheid. Er zijn mensen die zich niet melden bij een arbeidsbureau. Ook zijn er bedrijfjes — ik denk aan de gezinsbedrijven — waar meer mensen werken dan eigenlijk gewenst is. Op grond van dit alles komt men in de stukken het begrip „geregistreerde arbeidsreserve" tegen. Mijns inziens is dat een goede staande uitdrukking.

Ik begon mijn betoog met op te merken dat een problematiek als die waarmee wij thans in Twente worden geconfronteerd alleen kan worden opgelost in een goed sociaal klimaat. Ik kan daaraan toevoegen dat ook het klimaat tussen de rijksoverheid en de plaatselijke en de regionale overheden goed moet zijn. Voorts zal er een goede relatie moeten bestaan tussen deze organen en de organisaties van het bedrijfsleven. Onder de organisaties van het bedrijfsleven versta ik niets meer of minder dan de organisaties van werkgevers en werknemers. Als op één punt de belangen bepaald parallel lopen dan is het wel op het punt van de problematiek die thans aan de orde is.

Ik heb gezegd dat ik slechts enkele opmerkingen had te maken. Ik verheug mij over het feit dat ik niet meer vragen behoef te beantwoorden.

De heer **De Block,** Minister van Economische Zaken: Mijnheer de Voorzitter! Vóór ik inga op de opmerkingen die door verschillende geachte afgevaardigden zijn gemaakt, wil ik een enkele algemene opmerking maken die overigens zeer kort zal houden.

Ik ben verheugd over het feit dat het door de Regering ontworpen plan voor de K.R.L.-industrie, een plan dat deze

Minister **De Block**

industrie in staat zal stellen, de moeilijkheden te boven te komen, bij de Kamer over het algemeen een gunstig onthaal heeft gevonden. Niet iedere geachte afgevaardigde was gelukkig met alle maatregelen. Desniettegenstaande meen ik te kunnen stellen dat het plan fundamenteel acceptabel wordt geacht. Wij hopen dat door het verstrekken van de kredietgarantie van 150 mln. voor modernisering en rationalisering een belangrijk deel van de problemen zal kunnen worden opgelost en deze industrie zodanig op peil zal kunnen worden gebracht dat zij weer konkurrenzfähig wordt. Ik moet helaas wijzen op het onvermijdelijke gevolg van deze rationalisatie. Vele duizenden textielarbeiders zullen hun huidige arbeidsplaats verliezen en moeten uitzien naar ander werk. Er was echter geen keus, of beter gezegd: in dit geval was alleen een slechtere keus mogelijk. Niet moderniseren zou betekenen dat vele bedrijven die voor deze steun in aanmerking kwamen, de poorten zouden moeten sluiten. Hier gaat het om de keuze tussen doen en niet doen. De Regering heeft gekozen voor het „doen". Wij hopen dat wij hierdoor een aanzienlijk deel van de K.R.L.-industrie op de been kunnen houden.

Verschillende geachte afgevaardigden hebben in twijfel getrokken of in een geïndustrialiseerd westelijk land als Nederland nog sprake kan zijn van een eigen textielindustrie. Ik ben van mening dat een belangrijk deel van deze industrie in wezen levensvatbaar moet kunnen zijn. Dan moet de vicieuze cirkel waarin men zich op het ogenblik bevindt echter worden doorbroken. Die vicieuze cirkel wordt gevormd door een laag rendement. Daardoor zijn weinig mogelijkheden tot investeren aanwezig, hetgeen tot gevolg heeft dat produktiviteitsverhoging uitblijft. Dat leidt er weer toe dat het rendement laag blijft of lager wordt enz. Wij hopen dat wij deze vicieuze cirkel door dit plan kunnen doorbreken. Wij realiseren ons, dat dit een zeer ver gaande beslissing is. Een steunverlening aan bedrijfstakken, die tot doel heeft het marktmechanisme op bepaalde punten te corrigeren; levert altijd het gevaar op, dat produktieve krachten werken op plaatsen, waar zij niet het rendement hebben dat zij in andere takken van industrie zouden kunnen opleveren. Het is mogelijk dat de groei hierdoor tijdelijk wordt onderbroken. De Regering is van oordeel dat dit risico moet worden genomen en dat de werkgelegenheid in dit belangrijk deel van de Nederlandse industrie moet worden veilig gesteld. Het spreekt vanzelf, dat wij met steunverlening van deze aard voorzichtig moeten zijn. Zij zal alleen maar aanvaardbaar zijn wanneer het duidelijk is dat het uitblijven van hulp de Nederlandse economie meer schade berokkent dan het verlenen.

Na deze inleidende opmerking wil ik ingaan op de vragen die de verschillende geachte afgevaardigden hebben gesteld. Ik wijs er nadrukkelijk op dat wij thans discussiëren over de textielnota. Ik realiseer mij dat verwante problemen ter sprake moeten komen omdat een groot deel van de K.R.L.-industrie in Twente is gevestigd. In de nota is evenwel niet diep ingegaan op de vormen van stimulering die een rol spelen bij de oplossing van het probleem.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Waarom zijn die achterwege gebleven? Dat is de kern waarom het gaat.

Minister **De Block:** Er was een grote urgentie. Zouden wij die verwante problemen hebben moeten uitspitten, dan zou naar ik vrees de textielindustrie inmiddels zijn overleden.

Tot geruststelling van de geachte afgevaardigde kan ik zeggen, dat er in het huidige stimuleringsbeleid één probleem is dat ons benauwt. Toen in 1958 het systeem van stimuleringsgebieden is opgezet, lag de kaart van Nederland geheel anders dan nu. Door het keurslijf, waarin wij zitten, zijn wij gedwongen bepaalde gebieden als exclusief voor stimulering te beschouwen. Breiden wij de stimulering uit over andere gebieden, dan vervallen wij in de „olievlek". Immers, wanneer wij het aan Twente geven, dan zijn wij ook genoodzaakt het aan Oost- en West-Brabant te

Minister **De Block**

geven en ik kan nog wel andere gebieden noemen. Wij zouden dan ons land gaan overdekken met stimuleringsgebieden, buiten de bestaande. De vaste opzet, die wij hebben om het noorden en het zuiden op een hoger plan te brengen en om hun moeilijkheden op te lossen, zou dan gefrustreerd worden. Wij moeten ons realiseren dat het stimuleringsbeleid op de lange termijn werkt en niet in incidentele gevallen kan worden doorbroken. Wij moeten ons ook realiseren — hierin geef ik de geachte afgevaardigde gelijk — dat het beleid dat nu acht jaar heeft gewerkt en dat in een andere tijd werd opgezet, misschien wel op de helling zal moeten. Voor de moeilijkheden, die bepaalde regio's ondervinden, hebben wij nu maar een betrekkelijk gering arsenaal van hulpmogelijkheden: bijzondere financiering, mogelijke deelneming in grote ondernemingen en subsidiëring van industrieterreinen. Wij moeten onderzoeken of dit arsenaal niet kan worden uitgebreid. Twente moet echter niet geïsoleerd worden gezien, maar in het geheel van Nederland, omdat een stimuleringsgebied niet incidenteel mag zijn en ook niet alleen aan een bepaalde regio ten goede mag komen.

De geachte afgevaardigde de heer De Goede heeft uiting gegeven aan zijn twijfel over de levensvatbaarheid van de K.R.L.-industrie in haar tegenwoordige constellatie. In dit verband vroeg hij zich af of de toegezegde steun verantwoord is. In mijn inleiding ben ik op dit probleem in zijn algemeenheid al ingegaan. Ik behoor echt niet tot degenen, die menen dat de geïndustrialiseerde landen de fabricage van textiel beter geheel of gedeeltelijk aan de ontwikkelingslanden kunnen overlaten. Daar mee bedoel ik allerminst, dat die landen de produktie van textiel niet ter hand zouden moeten nemen. Het is onnodig en verkeerd in dit verband zwart-wit te redeneren. Ik kan niet inzien, waarom er niet een goede splitsing zou kunnen zijn, waarbij de al meer geïndustraliseerde landen bepaalde betere kwaliteiten en produkten maken en de ontwikkelingslanden zich voorlopig beperken tot de eenvoudiger fabrikaten. De heer Van Rossum heeft in dit verband gewezen op het artikel van de heer Knoester in E.S.B. Op het ogenblik komt de 'textielindustrie in de ontwikkelingslanden moeizaam van de 'grond. Er is nu een zekere adempauze, waarin de ontwikkelde 'landen zich kunnen gaan specialiseren op die terreinen van de 'textielindustrie, die voorlopig gezien hun ingewikkeldheid of 'gezien de speciale processen nog niet in aanmerking komen 'voor de ontwikkelingslanden.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Hebt u de indruk, Excellentie, dat dat specialiseren ook hier gebeurt?

Minister **De Block:** Dit is een van de doeleinden van het proces, dat wij op het ogenblik willen inzetten. Ik kan natuurlijk alleen spreken over de achttien Yaoudélanden, maar de textielindustrieën, die in deze landen worden opgezet zijn eenvoudig van aard en werken speciaal voor de gebieden met een laag levenspeil, die zich luxe niet kunnen veroorloven.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Het is natuurlijk wel in tegenspraak met een aantal maatregelen, die voor de textielindustrie zijn gevraagd ten aanzien van de uitvoer naar ontwikkelingslanden.

Minister **De Block:** De uitvoer naar ontwikkelingslanden betreft specialiteiten, of in ieder geval zaken, die daar niet zo goed kunnen worden gemaakt. Ik ben geen technicus, maar ik weet wel dat Texoprint filmdrukken maakt, waaraan men in de ontwikkelingsgebieden nog niet toe is. Texoprint gaat nu in joint venture in een van deze gebieden een fabriek opzetten, die ook filmdrukken gaat maken. Het is niet allemaal zwart-wit, maar het „fit" in elkaar.

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): Filmdruk is vaak gekleurd en niet zwart-wit.

Minister **De Block:** Ik leer hier altijd wat. Ik geloof, dat de steun, die wij op het ogenblik geven, verantwoord is, omdat wij nog niet eraan toe zijn dit allemaal aan de ontwikkelingslanden over te laten, als wij er al ooit aan toekomen.

De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft gevraagd wat bij de gegarandeerde kredieten moet worden verstaan onder zo gunstig mogelijke voorwaarden. Ik wil hierop in telegramstijl antwoorden. Gunstige voorwaarden zijn in dit geval voorwaarden, die zo soepel mogelijk zijn, omdat er verschillende modaliteiten zijn. Ten eerste de aflossing: drie tot vijf jaar, geen aflossing in het begin; de looptijd tien tot vijftien jaar en verder de mogelijkheid bepaalde faciliteiten te krijgen door opschuiving van de rente. Ten tweede het feit, dat men geen garantieprovisie behoeft te betalen en toch de garantie van het Rijk krijgt. Ten derde het feit, dat de Nationale Investerings Bank, die deze leningen in bulk kan opnemen, deze voordeliger kan opnemen dan de individuele industrieën, waardoor een bepaald voordeel ontstaat. Ten vierde het feit, dat de Nationale Investerings Bank, in tegenstelling tot haar gewoonte, geen kosten, of althans minimale, zal berekenen.

De verschillende industriële bedrijven kunnen aldus kredieten krijgen, die belangrijk goedkoper zijn dan de kredieten die zij rechtstreeks opnemen. Hierin komen de zo gunstig mogelijke voorwaarden tot uiting.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Hebt u een schatting van hoeveel het scheelt in percenten?

Minister **De Block:** Ik durf hierover niet veel zeggen. Ik kan hierop geen goed antwoord geven, omdat er eersteklasfabrieken zijn, die normaal al goedkoper kunnen lenen dan de zogenaamde kneuzen. Het voordeel voor de eersteklasfabrieken van de regeling is natuurlijk niet zo groot als voor zwakker staande bedrijven. Zij kunnen er alleen op rekenen, dat zij deze kredieten krijgen tegen een rente, die ongeveer een kwart à een half procent lager zal zijn.

Een andere vraag van de heer De Goede was, of bij de gegarandeerde leningen 100 pct. garantie niet beter was en of het in de praktijk niet meer zal gaan om algemene liquiditeitssteun voor de financiering van de voorraden, zoals in het geval van Van Heek. Wij zijn tegen een garantie van 100 pct., omdat deze zou betekenen dat de kredietnemer zelf geen risico loopt. Wij vinden het juist bijzonder verstandig, wanneer dit wel het geval is. Wij willen daarom een garantie op fifty-fifty basis en in een uitzonderingsgeval een garantie op basis van de verhouding 70 tot 30 pct. Hier wordt bewust het risico van de staat bij zijn garantieverlening beperkt. Ik geloof niet, dat behoeft te worden gevreesd, dat deze kredieten worden gebruikt als een vorm van liquiditeitssteun. Aan de aanvrage moet een bepaald plan ten grondslag liggen met investeringen in vaste activa. Het zal misschien wel eens door elkaar lopen. Het bedrag wordt echter niet verstrekt zonder dat men zeker weet, dat het voor herstructurering, dus voor vaste activa, wordt aangewend.

De heer **De Goede** (D'66): Excellentie, het ging mij er om, of de bedrijven, die in liquiditeitsnood zitten daarin door die hoge voorraden niet blijven verkeren. Gebeurt daar iets aan of niet?

Minister **De Block:** Daar wordt indirect iets aan gedaan. Ik stel mij voor, dat ik, als ik een bankier was, eerder en zelfs gaarne bereid zou zijn de voorraden te financieren, wanneer een onderneming een gegarandeerd krediet heeft, omdat mijn risico is verminderd. De liquiditeitsmoeilijkheden kunnen gemakkelijker worden opgelost, omdat de bank immers een groter stootkussen voor zich heeft. Ik ben zelf vrij lang verbonden geweest aan een bank en meen dit dan ook te kunnen zeggen.

De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft gevraagd: Kunnen bedrijven, die door een onjuist marktbeleid

Minister **De Block**

verliezen hebben geleden en daardoor illiquide zijn geworden, maar die over een moderne outillage beschikken, ook voor een gegarandeerd krediet in aanmerking komen? Ik wil deze mogelijkheid niet a priori uitsluiten, mits de moderne outillage van de betrokken ondernemingen past in het algemene kader, waarbinnen in financieel opzicht kan worden gestimuleerd en ook overigens maatregelen kunnen worden genomen, die tot voldoende herstel van de rentabiliteit kunnen leiden.

De geachte afgevaardigde de heer Joekes heeft opgemerkt, dat het onbillijk is, dat een K.R.L.-ondernemer, die in het verleden een goede financieringsmethode heeft toegepast en daardoor thans niet in financieringsmoeilijkheden verkeert, niet in aanmerking komt voor de kredietgarantie, terwijl zijn minder verstandige collega deze garantie wel krijgt. Men zou zich kunnen voorstellen, dat de goede ondernemer dit wat naar vond. Ik geloof, dat dit niet zo is, omdat er juist in de K.R.L.-industrie een grote samenwerking bestaat. Op die samenwerking berusten ook de rapporten, die zullen komen over de sanering en de specialisatie en dat, op grond waarvan die kredieten zullen worden gegeven. Ik meen, dat de solidariteit groot genoeg is, om dit lichte gevoel van onbehagen bij de goede fabrikant weg te nemen.

Dezelfde geachte afgevaardigde heeft verder gevraagd, of de samenwerking tussen de K.R.L.- en de confectie-industrie niet moet worden bevorderd en of niet moet worden gestreefd naar een integratie van deze twee industrieën. Bij de beoordeling van de kredietaanvragen zal met deze aspecten rekening worden gehouden. Voorts dient te worden gestreefd naar een grotere samenwerking met de K.R.L.-industrie in de nabuurlanden. Ik heb van de kant van de K.R.L.-industrie vernomen, dat op het ogenblik een bevredigende samenwerking met de Nederlandse confectie-industrie bestaat. Deze bestond — eerlijk gezegd — tot voor kort nog niet.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Dat is dan een ontwikkeling van de afgelopen 48 uur.

Minister **De Block:** Let wel, bij de K.R.L.-industrie. Ik noem niet de wolindustrie.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Ik ben blij dit te vernemen, mijnheer de Voorzitter. Wij hebben een heel andere indruk gekregen van de mate van samenwerking tussen produktie en confectie.

Minister **De Block:** Heeft u die ook ten aanzien van de K.R.L.-industrie gekregen?

De heer **Joekes** (V.V.D.): Ja, bij voorbeeld ten aanzien van die befaamde gevechtspakken. Daarin stak ook duidelijk de suggestie, dat er geen behoorlijke coördinatie was tussen die twee delen van de kolom.

Minister **De Block:** Mijnheer de Voorzitter! Ik heb misschien een fout gemaakt. Ik heb deze inlichtingen van de K.R.L.-industrie gekregen. Misschien had ik andere inlichtingen gekregen bij de confectie-industrie. Ik had ze beide moeten checken. Daaraan zal ik in het vervolg moeten denken. Ik ben het met de geachte afgevaardigde eens, dat er naar een verticale integratie zal moeten worden gestreefd. Het voorbeeld, dat de geachte afgevaardigde noemde, is inderdaad een goed voorbeeld, want er bestond een grote controverse tussen de K.R.L.-industrie en de confectie-industrie over die gevechtspakken.

Over de samenwerking in Europees verband wil ik opmerken, dat in de organisatie Eurocoton thans wordt samengewerkt tussen de K.R.L.-industrieën in de zes E.E.G.-landen. Op bepaalde gebieden, de Kennedy-ronde en de handelspolitiek, heeft de Eurocoton gezamenlijke standpunten uitgewerkt en ter kennis van de regeringen gebracht, in de hoop, dat zij in goede aarde zullen vallen.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Mei heeft gevraagd, of opschorting van aflossingen en ook van rentebetaling bij gegarandeerde leningen alleen aan het begin van de rit mogelijk is, dan wel ook in latere jaren. In principe kan dit alleen aan het begin. Ik kan mij echter voorstellen, dat, als de zaken door een of andere oorzaak plotseling slecht lopen, wij voor de gerehabiliteerde industrie in een speciaal geval bereid zullen zijn de opgeschorte rente achteraan de lening te plakken.

De tweede vraag van de geachte afgevaardigde de heer Van der Mei was, of als de 150 mln., die beschikbaar is voor gegarandeerde kredieten, na drie jaar niet is opgebruikt, het restant dan voor de jaren daarna kan worden gebruikt. Ik wil bevorderen, dat, tenzij de K.R.L.-industrie, hetgeen wij moeten hopen, het na drie jaar niet meer nodig heeft, een eventueel restant na deze drie jaar wordt gebruikt, zodat wij dus een uitloop hebben.

De geachte afgevaardigde vroeg ook, of cumulatie van faciliteiten met betrekking tot leningen: 70 pct. gegarandeerd krediet, aflossing in drie tot vijf jaar, opschorting rentebetaling, in principe mogelijk is. Dit zal tot de zeer grote uitzonderingen moeten behoren. Het zou beduiden, dat het krediet, dat wij geven, aan een uitzonderlijk zwakke onderneming werd verleend. Dit is over het algemeen niet de bedoeling. Ik kan mij wel voorstellen, dat in een heel uitzonderlijk geval, als blijkt dat de fabriek er bovenop kan komen, alle mogelijkheden worden gecumuleerd.

De geachte afgevaardigde de heer Harmsen vroeg, of een financiering met een voor 70 pct. gegarandeerde lening nog wel voldoet aan de norm „levensvatbare bedrijven". Waarom eigenlijk niet? Ik wijs erop, dat deze 70 pct.-regeling alleen bij wijze van uitzondering zal worden toegepast en uiteraard alleen dan, als de totale financiering, met inbegrip van het gegarandeerde krediet, gezond mag worden genoemd. Het kan dus mijns inziens.

De geachte afgevaardigden de heren Wieldraaijer, Engels en Van der Mei hebben gevraagd, waarom geen rentesubsidie voor de K.R.L.-industrie wordt verleend. Wij beschouwen de K.R.L.-industrie, uitzonderingen daargelaten, als een conglomeraat van levensvatbare bedrijven en in het geheel niet als noodlijdende bedrijven, die niet met de tijd zijn meegegaan. Wij zijn van plan deze bedragen te geven om de structuur te verbeteren. Wij rekenen erop, dat door deze structuurverbetering de vicieuze cirkel, waarover ik al heb gesproken, zal worden doorbroken, zodat deze investeringen dus rendement zullen opleveren. Wij rekenen er ook op, dat de slijtageslag, waarover hier zoveel is gesproken, juist door deze kredieten aan de textielindustrie zo wordt verzwakt, dat die industrie het haalt en dat zij, misschien met een hoop gesneuvelden om zich heen, een redelijk rendement zal opleveren.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Moet ik hieruit opmaken, Excellentie, dat de scheepsbouw wel als noodlijdend moet worden beschouwd?

Minister **De Block:** Bij de scheepsbouw in het geheel anders. Bij de scheepsbouw bestaan kredietregelingen voor levering van schepen. Wij konden niet mee, omdat — men kan het concurrentievervalsing, subsidiëring of „coulances" van de landen om ons heen noemen — het eenvoudig onmogelijk was om op andere wijze, op voordelige wijze kredieten te geven aan de afnemerslanden. Er is dus een directe relatie tussen steun, die in de andere landen wordt gegeven — steun op een speciaal gebied — en de steun, die wij hier voorstellen om de afzet van schepen mogelijk te maken. Hier zie ik een directe link. Hoe zouden wij het anders kunnen doen dan door het geven van rentesubsidie? Wij hebben hier een goed instrument ter beschikking en dat gebruiken wij op een voor de Staat zo voordelig mogelijke wijze.

Minister **De Block**

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Bestaat er dan geen link tussen de steun, die in de E.E.G.-landen wordt gegeven aan de textiel — ook met rentesubsidies — en de steun, die in Nederland wordt gegeven?

Minister **De Block:** Met name in Duitsland wordt rentesubsidie aan de textiel gegeven. Ook in Frankrijk is dit in zekere mate het geval. Ik geloof, dat wanneer wij deze zaak gaan afwegen, wij met onze faciliteiten onder de steun van Duitsland en die van Frankrijk blijven. Dat is juist onze bedoeling. De steun, die wij aan de scheepsbouw geven, geven wij ook niet zo all out als de anderen dit doen, omdat wij de escalatie van de steun willen tegengaan. Ik geloof, dat dit een bijzonder goed principe is, afgezien van het feit, dat dit voordelig is voor het budget.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Dat zal dan wel de hoofdreden zijn.

Minister **De Block:** Ik zal hierop maar niet antwoorden; misschien wel, zo zou ik willen zeggen.

Mijnheer de Voorzitter! Het gaat hier om een vrij belangrijk bedrag: het kost 25 à 30 mln. extra.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde heeft ook nog gezegd, dat — behalve een vertrouwensman van de werknemers — ook de vakbonden moeten worden ingeschakeld in de commissie van drie bij opstelling van een algemeen investeringsplan. Ik ben ervan overtuigd, dat een gesprek met de vakbonden over het investeringsplan aanbevelenswaardig is. Ik heb over dit punt een gesprek gehad met de heer Kroeze, die van mening was, dat in de K.R.L.-industrie de verhouding tussen de werkgevers en de werknemers zodanig was, dat de plannen, die direct de werkgelegenheid in de fabriek betreffen, tijdig met de werknemers worden besproken. Dit gebeurt in een zo vroeg mogelijk stadium, namelijk zodra het master plan gereed is. Ik hoorde een paar weken geleden van de heer Kroeze, dat hij ook aan de drie vakbonden — Eendracht, Unitas en St. Lambertus — heeft toegezegd, dat hij dit zal doen. Zodra een algemeen plan op tafel ligt, zal dit worden besproken met de drie vakbonden.

De geachte afgevaardigde de heer Van Rossum heeft gezegd, dat in verband met de herstructurering in het adviescollege geen personen zitting moeten nemen, die belanghebbend zijn. Dat is ook de bedoeling. Volkomen onafhankelijke mensen moeten hierin zitting nemen.

De geachte afgevaardigden de heren Wieldraaijer, Wiebenga, Van der Mei en Engels hebben het punt van de research — technisch en commercieel — naar voren gebracht. De betekenis van deze beide vormen van research werd door alle geachte afgevaardigden onderstreept. Er werd wel gezegd, dat de mededelingen over de technische projecten vaag waren en er werd gepleit voor investeringsfaciliteiten bij collectieve projecten. Voor de economische research werd bijzondere aandacht gevraagd.

Wat de technische researchprojecten betreft moet ik kort zijn. Het doel ervan is de concurrentiepositie te verbeteren. Deze zou er niet mee gediend zijn, als naar buiten precies werd uitgedragen op welke projecten de research is gericht. Ik meen — en dit heb ik in de commissie ook al gezegd — dat wij hierover noodgedwongen vaag moeten blijven.

Mijnheer de Voorzitter! De kosten van de door de overheid gesubsidieerde collectieve researchprojecten worden voor de helft door de overheid gedragen. Dit is mogelijk door de T.N.O.-stimuleringsregeling, die al jarenlang werkt. Bovendien wordt veel basisonderzoek, dat voor collectieve researchprojecten van belang is, ten volle door de overheid gefinancierd. Men kan ervan verzekerd zijn, dat de stimulering van de research ons bijzonder ter harte gaat en dat wij hieraan bijzonder veel belang hechten. Wij zullen hier dus achterheen zitten.

Men heeft gevraagd, of patenten worden gegeven en of de resultaten van deze research gratis ter beschikking van de industrie worden gesteld. Ik meen duidelijk uiteen te hebben gezet, dat dit laatste bij financiering op fifty-fifty-basis niet mogelijk is. Dat kan alleen, wanneer de staat deze zaak geheel financiert. In de regel worden deze zaken gepatenteerd. Er zal vanzelfsprekend getracht worden een zo groot mogelijk deel van de industrie van deze patenten te laten profiteren.

De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft mij gevraagd om fiscale maatregelen op researchgebied. Dit is een algemeen probleem, verwant aan de investeringsaftrek. Ik meen op dit probleem in dit kader niet verder te moeten ingaan.

Mijnheer de Voorzitter! Wat de collectieve commerciële research betreft, heeft de K.R.L.-industrie zich voor financiële steun tot het Ministerie van Economische Zaken gewend. Wij staan hier positief tegenover. Het project is van beperkte omvang. Ik hoop, dat het in de toekomst zal uitgroeien. De beslissing over de wijze van voortzetting van dit geheel is nog niet definitief gevallen.

De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft gesproken over de zeven alternatieven in de kwestie Van Heek & Co. Hij wilde hieromtrent mededelingen hebben. Mijns inziens is het weinig zinvol op al die alternatieven in te gaan.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Het ging mij vooral om het alternatief voor Neede.

Minister **De Block:** Er was geen alternatief voor Neede. Er is een misverstand ontstaan door een gesprek, dat heeft plaatsgehad met mijn ambtsvoorganger, waarin hij gezegd zou hebben, dat hij Neede kon redden. Hij heeft dit — dat hij Neede kon redden — echter niet gezegd. Wat hij heeft beloofd is, dat hij deze zaak nog eens zou bekijken. Dit heeft hij gedaan. Redding bleek evenwel onmogelijk te zijn, omdat voor het hoofdprodukt, de bontgoederen, geen markt meer was te vinden. Voor enkele kleinere produkten was voortzetting van de produktie in Neede te oneconomisch. De Nationale Invsterings Bank heeft aanbevolen die produkties, die van kleine omvang waren, in Neede te handhaven. Helaas — men heeft zijn best gedaan — moesten deze produkties verplaatst worden.

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): De Minister spreekt van een misverstand. Ik meen echter, dat er sprake is van een verandering van standpunt. Ik heb reeds in de commissie gezegd, dat ik van een van de deelnemers aan het gesprek, nl. de heer Kloos, voorzitter van het N.V.V., uitdrukkelijk de mededeling heb gekregen, dat de vermindering van de werkgelegenheid bij Van Heek en Co. aanmerkelijk minder zou zijn dan een week later bekend werd. Mijn vraag is: Wat heeft in die week de aanleiding gevormd tot wijziging van het regeringsstandpunt?

Minister **De Block:** Wanneer er een gesprek is geweest waarover men alleen schriftelijk is geïnformeerd, dan is het altijd moeilijk om te zeggen, dat het anders is gelopen. Ik heb van Minister Bakker gehoord dat hij zich niet herinnert — ik moet echter oppassen, want ik heb het papier niet bij mij — te hebben gezegd, dat hij mogelijkheden zag om Neede te redden. Hij heeft hoogstens gezegd dat hij de zaak nogmaals zou bekijken, hetgeen hij heeft gedaan.

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): Hij heeft gezegd: zou overwegen. Ik heb gisteren reeds geprobeerd aan de Minister duidelijk te maken dat het woord „overwegen" een bepaalde betekenis heeft, als een Minister het in deze zin gebruikt.

Minister **De Block:** Heb ik overwegen gezegd?

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): Dat maak ik er nu van.

Minister **De Block:** Gisteren blijkbaar ook!

Minister **De Block**

Het heeft naar mijn mening eigenlijk geen nut hierover verder te praten. Ik heb de adviezen gezien. Ook Van Heek en Co. en de Nationale Investeringsbank waren ervan overtuigd, dat het ondanks de moderne apparatuur en ondanks het feit, dat er goede produkten werden gemaakt, niet mogelijk was om de produktie voort te zetten, omdat er geen afzetgebied was. Dit afzetgebied was er niet meer, omdat men langzaam maar zeker de vaste voet in de E.F.T.A.-landen kwijt was geraakt. Dit lijkt ook logisch en plausibel, omdat in de E.F.T.A. de tarieven snel werden afgebroken, zodat Engeland gemakkelijker op de noordelijke landen kon concurreren. Onze tarieven bleven gelijk.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Maar daarom behoeft toch niet het gehele bedrijf dicht?

Minister **De Block:** De kern van het bedrijf werd gevormd door de huishoudgoederen Nicolientje.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Die jaquard-weverij. En die kunt u niet verplaatsen, want dan bent u haar direct kwijt.

Minister **De Block:** Van die jaquard-weverij weet ik niets, maar ik weet wel, dat er bontgoederen waren. Is dit hetzelfde?

De heer **Boersma** (A.R.P.): Dat weet de heer Wieldraaijer wel.

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): Excellentie, u vindt het geen belangrijk punt, maar ik wel.

Minister **De Block:** Ik heb niet gezegd dat het geen belangrijk punt is.

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): Excuseer mij dan hiervoor. U heeft echter gezegd dat het geen zin heeft erop terug te komen. Het heeft voor mij echter wel zin, omdat wij allemaal de indruk hebben gekregen dat er iets is gebeurd tussen het onderhoud met de Minister van Economische Zaken en de uiteindelijke beslissing. De perspectieven,die de Minister van Economische Zaken toen heeft geopend, zijn in die week verdwenen. U kunt niet zeggen hoe dat komt, maar wij hebben de indruk dat dit komt door het kabinetsberaad. Daarom is Neede niet doorgegaan.

Minister **De Block:** Bij mijn weten is over deze zaak — natuurlijk — veel gesproken en ook specifiek over Neede, maar dit is altijd gezien in het licht van de rapporten, die wij over deze zaak hebben gekregen. Het punt is niet, of mijn ambtsvoorganger heeft gezegd, dat hij het zou overwegen of bekijken. Het punt is, dat de produktie niet lonend bleek te zijn. De produktie was wel goed, maar had om bepaalde redenen geen afzet. Daarom kan 80 pct. hiervan niet worden gehandhaafd, ook al omdat de bontgoederen helemaal in de verdrukking zaten. Er bleven slechts technische weefsels over en nog iets anders, dat ik ben vergeten. Het was niet lonend, de produktie hiervan daar te blijven handhaven.

De heer **Nederhorst** (P.v.d.A.): Excellentie, in dit debat blijft één punt onduidelijk. U hebt gezegd dat er bij de zeven alternatieven geen enkel alternatief was, waarbij het bedrijf in Neede open zou kunnen blijven. Wij, als commissie, hebben heel duidelijk van de zijde van de directie van Van Heek en Co., zowel in een besloten als in een openbare vergadering, vernomen, dat er wel een zodanig alternatief was. Men, d.w.z. de Investeringsbank, was het echter niet eens met dit alternatief en achteraf is gebleken, dat de directie van Van Heek en Co. zich daarbij heeft neergelegd. Toen is dus besloten het bedrijf te sluiten. Was er nu inderdaad bij die zeven alternatieven één alternatief, waardoor het bedrijf open zou kunnen worden gehouden, of niet?

Minister **De Block:** Ik heb nooit gezegd dat er zeven alternatieven waren. Ik denk dat er wel een stuk of twaalf, misschien wel veel meer waren. Ik wilde echter alleen zeggen dat de directie van Van Heek — met bloedend hart — en ook de Investeringsbank, want deze had het ook graag anders gewild — iedereen wil natuurlijk die werkgelegenheid daar handhaven — allen overtuigd waren dat dit bedrijf gesloten moest worden, wilde de gehele sanering niet in gevaar komen. Men heeft zich alle moeite gegeven om dat niet te doen. Dat heb ik gezien in de stukken. Men is daarin eenvoudig niet geslaagd, omdat men niet een bedrijf kon handhaven, dat wel kan produceren maar niet kan afzetten, althans die produkten niet. Zo heeft de Investeringsbank het gezien en daarbij heeft Van Heek zich neergelegd. Ik kan mij best voorstellen, dat mijn ambtsvoorganger het in zo'n gesprek moeilijk vond, het idee ineens af te wijzen en dat hij misschien een formulering heeft gebruikt, die bij de andere mensen die bij dit gesprek aanwezig waren, de indruk heeft gewekt dat er nog hoop was.

De heer **Nederhorst** (P.v.d.A.): Daar gaat het mij echter niet om. Het gaat mij hierom. Ik heb begrepen dat er bij al die alternatieven wel een was, daardoor het bedrijf in Neede geopend zou worden. Waartegen ik nu bezwaar heb, is dat u de Kamer niet in de gelegenheid hebt gesteld, de mérites van dit alternatief op haar eigen waarde te beoordelen, doordat u hebt geweigerd, die alternatieven ook vertrouwelijk aan de Kamer ter inzage te geven.

Minister **De Block:** Ik heb alle alternatieven niet gezien en weet niet of zij alle zelfs bestaan. Bij zo'n sanering zijn er natuurlijk altijd alternatieven. Ik weet alleen dat het bedrijf in Neede niet te redden was. Dat was niet mogelijk.

De heer **Nederhorst** (P.v.d.A.): Het gaat hier om het recht van de Kamer. Het gaat erom, of, wanneer de Kamer haar goedkeuring moet hechten aan een financiële steun, zij er dan recht op heeft, volledig geïnformeerd te zijn over alle mogelijkheden.

Minister **De Block:** Maar ik zeg u toch dat de Investeringsbank die toch ook haar verantwoordelijkheid heeft en zulke nauwe banden heeft met de Regering — de meerderheid van de aandelen is in handen van de Regering — van oordeel is, dat het bedrijf niet kan worden gehandhaafd. Men heeft daar lang naar gekeken. En dat dan ook het bedrijf van Van Heek zelf hetzelfde oordeel had, wat heeft u er dan aan, de alternatieven te zien? Immers, u kunt toch doordat u een alternatief ziet, niet zeggen: Nu is de afzet wel mogelijk. Die afzet was niet mogelijk.

De heer **Nederhorst** (P.v.d.A.): Hoe belangrijk ook een investeringsbank is, een Kamer kan nooit blind vertrouwen geven aan een bank of wie dan ook, maar heeft het recht op een eigen oordeel. Dat eigen oordeel nu heeft de Kamer niet kunnen vormen, omdat haar de gegevens zijn onthouden.

Minister **De Block:** Gaat u dan niet dikwijls af op het oordeel van deskundigen? Van Heek had er alle belang bij om dit bedrijf te handhaven, de Investeringsbank had er alle belang bij om dit te handhaven. Onze afdelingen hebben dat ook bekeken en hadden er alle belang bij, deze désastre niet over Nederland te laten komen. Waarom schenkt u daaraan geen vertrouwen? Waarom gelooft u dat die afzet er wel zou zijn? Ik zie niet in dat die er zou zijn, omdat men in de hoop dat die zaak gered zou kunnen worden in Neede een „move" heeft gemaakt om deze fabriek te behouden. Dat is heel redelijk. Dat zou ik ook hebben gedaan, als ik daar was.

Minister **De Block**

De heer **Nederhorst** (P.v.d.A.): Dit was geen „move" om Neede. Het was een alternatief dat in het kader van de besprekingen met Van Heek en Co ter tafel was.

Minister **De Block:** Maar dat in het kader van de bespreking ten onder is gegaan, omdat het niet ging.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Nederhorst bedoelt toch niet werkelijk, dat wij ons hier als Kamer in de details, hoe belangrijk ook, van de investeringspolitiek van ondernemingen kunnen gaan begeven. Dat begrijp ik niet. Dat men de situatie in haar algemeenheid moet kunnen beoordelen, dat wij de cijfers over Van Heek in onvoldoende mate hebben ontvangen ter vertrouwelijke kennisneming door de leden, ben ik met de geachte afgevaardigde eens, maar dan zouden wij . . . .

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): Dat is al een heel eind, want daar gaat het natuurlijk om. De Minister vraagt een blind vertrouwen van ons. Het gaat erom, of wij dit op dit ogenblik ten aanzien van een belangrijke kredietverlening, waarover wij zelfs de stukken niet ter vertrouwelijke inzage hebben ontvangen, moeten geven. Uit de openbare hearing blijkt dat de vakbeweging de indruk had — ik citeer nu — dat „de Minister haar echter het idee had gegeven" . . . .

Minister **De Block:** De Ministerraad of de Minister?

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): Minister Bakker. Deze had haar echter het idee gegeven, dat nog slechts een bespreking met de Minister van Financiën nodig zou zijn om een dusdanige hulpverlening aan het concern te geven, dat ook het bedrijf in Neede behouden zou kunnen blijven. Als de kamercommissie op dat ogenblik aan de Minister vraagt — de Minister weet zich heel goed te herinneren, dat ik dat heb gevraagd — om over die zaak te worden geïnformeerd en wij krijgen daarover geen informatie ter vertrouwelijke kennisneming, dan is het toch wel zeer moeilijk om te vragen een blind vertrouwen te hebben in een zaak, die voor een plaats in het land zo bijzonder belangrijk is. Het doet mij overigens genoegen, mijnheer de Voorzitter, dat de heer Joekes vindt, dat wij onvoldoende gegevens ter beschikking hebben gekregen.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Dat is een heel andere zaak dan het te zien en ter beoordeling krijgen door de Kamer van financiële gegevens die relevant zijn voor het al of niet verlenen van de 10 mln.; het gaat nu over de bedrijfseconomische alternatieven, die voor deze situatie zijn opgesteld. Dan zitten wij over een of twee jaar als Kamer de details van de Nederlandse investeringen te bespreken. Daarvoor zijn wij niet geëquipeerd en ook niet gekozen.

De heer **Nederhorst** (P.v.d.A.): Voor mij is de sluiting van een fabriek met 800 man personeel geen detail.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Dat is een opmerking, waarvan de heer Nederhorst kan weten, dat ik haar zo niet heb bedoeld.

De heer **Nederhorst** (P.v.d.A.): Uw conclusie leidt daar wel toe.

Minister **De Block**: Mag ik nog iets opmerken, mijnheer de Voorzitter?

Mijn ambtsvoorganger heeft dit gesprek gevoerd, juist omdat hij — dat veronderstel ik en dat lijkt mij logisch — dit bedrijf wilde redden. Mijn ambtsvoorganger had er toch ook alle belang bij, de werkgelegenheid daar te behouden. U hebt te maken met mijn ambtsvoorganger en met zijn apparaat, dat dit goed heeft bekeken. Dat heb ik ook kunnen controleren. Het heeft zijn mening aan mijn ambtsvoorganger gegeven. U heeft de mening van de Investeringsbank en van het bedrijf zelf. Het is natuurlijk zeer beroerd, dat daar die werkloosheid heerst, maar dit zijn feiten. Men heeft er niets aan met alternatieven te werken. Of mijn ambtsvoorganger nu heeft gezegd, dat hij dit zou bekijken of overwegen, daar kan een misverstand in zitten. Ik kan mij voorstellen, dat juist de vertegenwoordigers van de werknemers gaarne met iets naar huis kwamen en hoopten, dat er nog iets zou komen. Ik denk, dat er een zeker wishfull thinking in hun houding kon zijn gelegd. Dat kan ik mij voorstellen.

De heer **Nederhorst** (P.v.d.A.): Dit is mijn laatste interruptie. Hoeveel sterker zou de Minister vandaag staan, indien hij werkelijk had toegegeven aan het redelijk verlangen van de Kamer om deze alternatieven, die zijn voorgelegd, wel ter vertrouwelijke kennisneming door de Kamer ter inzage te leggen en als de Kamer dan naar eigen oordeel had gezegd: Deze beslissing is juist, Minister.

Minister **De Block:** Ik weet niet, of er alternatieven zijn, maar het feit blijft, dat er geen afzet was en dat daarom die fabriek dicht moest. Ik zie niet in, hoe u door studie of door u te verdiepen in een en ander afzet kunt scheppen voor een fabriek, welker eigenaar die afzet niet heeft kunnen vinden.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Excellentie, ik wil wel zeggen, dat de problematiek van de sluiting in Neede een zaak is, die belangen van werkgevers en van werknemers raakt. Daarover zullen wij het ongetwijfeld allen eens zijn. Als dat zo is, is de situatie, waarin de beslissing ten slotte helemaal wordt genomen buiten de werknemers om, op zich zelf al een situatie, die logischerwijze met zich brengt, dat men dan niet meer kan vragen: Heb nu maar volledig vertrouwen in de gedachte, dat deze bedrijfseconomische situatie hopeloos was. Dan zouden wij als Kamer inderdaad in de gelegenheid moeten zijn gesteld om te zien, of dit inderdaad zo is. Wij moeten nu op een blind kompas varen. Ik vind, dat nu hierover zonder behoorlijke gegevens moet worden gesproken, zoals ik gisteren ook heb gezegd.

Minister **De Block:** Het blinde kompas van mijn ambtsvoorganger, het blinde kompas van de Investeringsbank, het blinde kompas van Van Heek. Dit is een antwoord.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): U hebt zoëven zelf gezegd, dat er altijd alternatieven zijn. Op een gegeven moment kiest men uit die alternatieven en dan is het niet een zaak van wantrouwen, maar wel een zaak van het willen bezien van de andere mogelijkheden. Een discussie, waarbij men alle gegevens op tafel heeft, is een geheel andere zaak. Hier is een beslissing genomen en de Kamer moet daarover oordelen, zonder dat tevoren de alternatieven bekeken zijn. Dat blijft een vaststaand feit.

Minister **De Block:** Het alternatief van het openhouden van deze fabriek was er helaas niet.

De heer **Engels** (K.V.P.): Mag ik daarover toch een enkele opmerking maken, mijnheer de Voorzitter. Ik heb deze discussie met erg veel belangstelling gevolgd, omdat wij natuurlijk allemaal bijzonder geïnteresseerd zijn hoe het gegaan is en wat er voor Neede kan worden gedaan. Ik geloof, dat wij mogen concluderen, dat de Regering door de meest objectieve instanties mogelijkheden heeft laten bekijken. Zelfs wanneer er bij de gevoerde besprekingen fouten zijn gemaakt . . . .

De heer **Bakker** (C.P.N.): Is dat nu niet iets moois voor de replieken?

Minister **De Block**

De heer **Engels** (K.V.P.): Neen, neen .... dan kan de conclusie toch geen andere zijn dan dat de Regering met de haar ten dienste staande middelen de zaak heeft bekeken. Waarop het nu aankomt — ik hoop dit ook uit het antwoord van de Minister te vernemen; ik wilde daarop juist nu de nadruk leggen, ook tegenover de heer Bakker, omdat ik bang ben dat wij anders het wezen van de zaak niet raken en dat de bewindsman zich laat afleiden — is, hoe de Minister denkt over het vraagstuk, dat nu in Neede gaat ontstaan, en welke mogelijkheden de Regering nu voor Neede kan scheppen.

Minister **De Block:** Daarop wil de geachte afgevaardigde nu graag antwoord hebben?

De heer **Engels** (K.V.P.): Inderdaad.

Minister **De Block:** Mijnheer de Voorzitter! Hiermee raakt de geachte afgevaardigde het probleem van het stimuleringsbeleid in het hart. Dit beleid is nu gebaseerd op de stimuleringsgebieden en houdt in, dat de mogelijkheden om buiten die gebieden ook wat te doen gelimiteerd zijn. Voor Neede zie ik thans de volgende mogelijkheden. Wij zullen ons beijveren — wij hebben dat trouwens al bewezen — om, als er financieringsmoeilijkheden zijn, de onderneming die zich daar zou willen vestigen zo ver tegemoet te komen als financieel ook maar enigszins verantwoord is. Als er andere industrieën in Neede willen komen — maar ik weet niet, hoe het daarmee is gesteld — zullen wij trachten mogelijkheden te openen om industrieterreinen goedkoper beschikbaar te stellen.

De heer **Engels** (K.V:P.): U spreekt van trachten. Ik meen toch, dat ik het zo mag verstaan, dat u dit doet?

Minister **De Block:** Ik doe dit, als dat kan.

De heer **Engels** (K.V.P.): U bent dus bereid om faciliteiten te verlenen bij de uitgifte van industrieterreinen en om, wanneer zich daar een industrie wil vestigen, die goede perspectieven voor de werkgelegenheid biedt, daaraan de faciliteiten voor de vestiging te verlenen, waarover u gistermiddag ....

Minister **De Block:** Past u op, ik ben bereid, dan de bijzondere financieringsfaciliteiten te verlenen.

De heer **Engels** (K.V.P.): Akkoord.

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): Dat had de heer Engels niet behoeven te vragen, mijnheer de Voorzitter; dat heeft de Minister gisteren al heel uitdrukkelijk gezegd.

De heer **Engels** (K.V.P.): Dat heeft de Minister niet uitdrukkelijk ten opzichte van Neede gezegd, mijnheer de Voorzitter. Dat wilde ik juist horen, want dat vind ik van het grootste belang.

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): Dan heeft de heer Engels het debat niet goed gevolgd. Ik heb gisteren mijn motie ingetrokken, omdat de Minister ten aanzien van Twente en de Achterhoek dit heel uitdrukkelijk heeft toegezegd.

De heer **Engels** (K.V.P.): Ik zag het graag toegespitst op Neede, mijnheer de Voorzitter, in plaats van op Twente en de Achterhoek in hun geheel. Wij weten allemaal, dat de Minister, over Twente en de Achterhoek sprekend, niet alle plaatsen in dat hele gebied bedoelde. Ik wilde graag een uitspraak voor Neede. Ik vind het niet essentieel, of er in het verleden misschien vergissingen zijn gemaakt, maar of nu speciaal de plaats Neede op faciliteiten kan rekenen.

Minister **De Block:** Ik kan u zeggen, dat dit in de prakijk al een rol heeft gespeeld met betrekking tot een onderneming, die zich in Neede wilde vestigen. Helaas is dat niet doorgegaan, maar het heeft een andere reden gehad, dat deze zaak niet is doorgegaan.

De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft de vraag gesteld, of bij financiële hulp de voorwaarde van openheid in de verslaggeving wordt gesteld. In het geheel van de zware voorwaarden, die bij de steunverlening aan Van Heek zijn gesteld, zou het mij te ver gaan deze onderneming, die een gesloten n.v. is, nog een verplichting tot verslaggeving op te leggen, welke verplichting nu nog niet in overeenstemming zou zijn met de algemene voorschriften. Dit neemt niet weg, dat ten behoeve van een adequate kredietbewaking en daarmee van een bewaking van de belangen van de garant de onderneming aan de kredietgever periodiek een uitgebreide informatie ter beschikking moet stellen.

Verder heeft de geachte afgevaardigde de heer Wiebenga gevraagd: In hoeverre kunnen leden van de directie, aandeelhouders van Van Heek, tevens crediteur van het bedrijf zijn en heeft het Rijk bij een eventuele deconfiture voorrang?

De directie-aandeelhouders van een onderneming zullen in het algemeen tegelijk crediteur zijn als zij die onderneming geld hebben geleend. Bij Van Heek zijn in de loop der jaren door de directie grote bedragen gestort om het bedrijf nog te redden. Die bedragen zullen bij een deconfiture achter de leningen van de Staat staan.

De geachte afgevaardigde de heer Joekes heeft gesproken over de militaire orders. Hierop ben ik zojuist al ingegaan. De geachte afgevaardigden de heren Harmsen en De Goede hebben er ook hun aandacht aan gegeven. De militaire orders voor gevechtskleding zijn inderdaad naar de Belgische confectiefabrikanten gegaan. Deze hebben veel lager ingeschreven dan hun Nederlandse collega's. Dit zal inderdaad samenhangen met de integratie, die er hier wellicht in naam is, maar er in België direct in dezelfde fabriek is. Wij waren door het Benelux-aanbestedingsprotocol verplicht deze orders aan België te geven. Wij gaan nu — ik heb mij hierover zojuist met mijn vroegere collega Haex in verbinding gesteld — proberen een samenwerking tot stand te brengen tussen de confectionairs en de industrie, opdat men de mogelijkheid heeft voor lagere of dezelfde prijzen als de Belgen in te schrijven.

De heer **Joekes** (V.V.D.): De vraag was iets anders. Ik weet niet, of de Minister daar nog op komt. Ik vroeg nl., of hij de indruk had — ik moet het nu iets krasser zeggen dan ik het gisteren deed — dat dit Benelux-aanbestedingsprotocol door België steeds in alle opzichten te goeder trouw wordt toegepast.

Minister **De Block:** Ja, ik heb hierop een antwoord, nl. dat de Belgische overheidsaanbestedingen in de textielsector zelden in Nederland terecht komen. Hier zal de Belgische integratie een rol spelen. Ik moet trouwens ook zeggen, dat hier — nog drie maanden geleden! — het gebrek aan belangstelling van de Nederlandse confectionairs een rol speelde.

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): De confectioneurs, niet de K.R.L.

Minister **De Block:** Inderdaad. Ik geloof, dat ik het in de commissievergadering verkeerd heb gezegd. Toen sprak ik over de K.R.L.-industrie, maar dit moest zijn: de confectionairs. Ik heb het door elkaar gehaald.

De geachte afgevaardigde de heer Engels heeft gewezen op de mogelijkheid, dat in de toekomst — en hier werd de nota geciteerd — het ritme van uitstoting en opname van arbeidskrachten uiteen zou lopen. Hij is het ermee eens, dat het industriële klimaat in het algemeen en het woon- en werk-

Minister **De Block**

klimaat in het bijzonder in Twente bezwaarlijk op één lijn kan worden gesteld met de situatie in de stimuleringsgebieden, waarbij het noorden als voorbeeld wordt genoemd. Ook de geachte afgevaardigde de heer Joekes was deze mening toegedaan. Hij stelde daarbij, dat een aanwijzing tot stimuleringsgebied, met alle faciliteiten daaraan verbonden, niet terecht zou zijn. Ik ben op dit punt al uitvoerig ingegaan in het interruptiedebat. Ik geloof, dat ik er niet verder aandacht aan behoef te schenken.

De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft er ook nog op gewezen, dat de maatregelen een verbrokkeld geheel zijn, met name omdat de nota geen verband legt met de ruimtelijke taak van Twente. Ik geloof, dat ik wat dit betreft moet teruggrijpen naar mijn opmerking in het begin, dat wij een textielnota hebben, waarin ook stimuleringsproblemen worden genoemd. Wij hebben echter thans niet een nota, die misschien t.z.t. nog eens verschijnt, waarin Twente wat betreft alle ruimtelijke mogelijkheden wordt bezien.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): „Misschien te zijner tijd", moet dit gebied het daarmee doen, Excellentie?

Minister **De Block:** Neen, het betekent alleen, dat er geen tijdstip is vastgesteld.

De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft gesproken over verplaatsing van rijksdiensten. De geachte afgevaardigde de heer Engels vroeg hetzelfde voor het zuiden. Ik mag verwijzen naar de woorden, die mijn ambtgenoot Witteveen heeft gesproken. Wij zijn er meer dan attent op en wij hopen, dat spoedig een definitief standpunt kan worden ingenomen.

De geachte afgevaardigde de heer Boersma vroeg naar de positie van de familie-n.v. Het is de bedoeling, dat deze op dezelfde wijze wordt geholpen — wanneer het bedrijf het waard is — als de open n.v. Er worden ook dezelfde eisen van kredietwaardigheid aan gesteld.

Ik ben het geheel met de geachte afgevaardigde de heer Joekes eens, dat de fusie van bedrijven over de landsgrenzen heen zou moeten worden gestimuleerd. In de E.E.G. wordt gewerkt aan een overeenkomst, maar vooralsnog niet met erg veel succes, inzake de Europese vennootschap. De integratie over de grenzen is zelfs bij de grote maatschappijen nog moeilijk. Het is de bedoeling, dat in de sector van de textiel een studie aan de integratie wordt gewijd. Ook dat loopt niet zo best. Ik denk, dat dit veroorzaakt wordt door de moeizame gang van zaken in de sector als geheel. Men is bang om zich al te zeer te binden, en misschien voelt men zich thuis in het iets meer beschermde klimaat van zijn eigen land.

Ik heb al gezegd, dat in Eurocoton een intensieve samenwerking van de katoenindustrieën van de Zes bestaat.

De geachte afgevaardigde de heer Joekes heeft gezegd, dat het nu niet het moment is om over de wolindustrie te spreken, hoewel het niet onmogelijk is, dat wij over enige tijd in die sector met dezelfde moeilijkheden worden geconfronteerd als die, welke thans ten aanzien van de katoenindustrie bestaan. Ik heb genoteerd, dat de Kamer er prijs op stelt om na het zomerreces de moeilijkheden van de wolindustrie te bespreken. Voor de wolindustrie is men nog niet zover als voor de K.R.L.-industrie, waar het saneringsrapport op het punt staat om te verschijnen. De studiegroep voor de strijkgarenindustrie, onder leiding van prof. Goldschmidt, studeert. Hiervoor heeft de Regering f 320 000 uitgetrokken. Het rapport zal eerst in de komende winter worden uitgebracht. Helaas, want het is erg laat. In de andere sectoren van de wolindustrie — de kamgarenindustrie — heeft men nog geen verzoek om steun voor een studie aan ons gericht. Ik geloof, dat daar door de organisatie ook geen doorlichtingsrapport wordt voorbereid.

De geachte afgevaardigde de heer Engels heeft gevraagd, of het structuuronderzoek in de wolindustrie niet te laat komt. Voor de strijkgarenindustrie is de nood hoog gestegen. Wij hadden bijzonder graag gezien, dat de studiegroep eerder klaar was; dan had ik meer basis gehad voor mijn contact op 16 mei met Prins Colonna, lid van de commissie, in Brussel, waarbij ik nog eens heb gevraagd — het is ook al op 5 december 1966 geschied — of de commissie ons zou toestaan, maatregelen te nemen tegen de Prato-import.

De Regering kan hier geen verwijt treffen. Er is direct — nóg eens — contact met Prins Colonna opgenomen. Het rapport — de grote basis — was er nog niet. Wij hebben dus zelf een basis moeten vormen om te trachten, de commissie mogelijkheden te geven om deze maatregelen te nemen. Gisteren heb ik opgebeld naar de commissie. Ik hoorde, dat men in plaats van déze week volgende week uitslag wil geven. Wij hopen er het beste van.

De geachte afgevaardigde de heer Joekes heeft aandacht gevraagd voor de moeilijkheden in de band- en vlechtindustrie. Ik heb het rapport net gekregen. Wij zullen dit bestuderen.

De geachte afgevaardigde de heer Joekes vroeg ook nog, of de textielstudie van de Europese Commissie niet door andere E.E.G.-landen wordt getraineerd. Ook de geachte afgevaardigden de heren Van der Mei en Wieldraaijer hebben hierover een vraag gesteld. Zij vroegen, wat, indien dit het geval is, daaraan kan worden gedaan. Op 9 februari 1966 zond de commissie een nota over de situatie en de problemen in de textielindustrie van de Gemeenschap aan de regeringen van de E.E.G. Op 28 maart 1966 is er vergaderd. In die vergadering bleek, dat de notitie van de commissie aanvulling behoefde, ook naar de opvatting van de Nederlandse deskundige. De commissie heeft zich bereid verklaard met een herziene nota te komen. Deze herziene nota is nog niet verschenen. Daarop is herhaalde malen aangedrongen. Veertien dagen geleden heb ik, toen ik de maatregelen, die wij nu bespreken, aan de commissie mededeelde, gezegd, dat ik gaarne van de gelegenheid gebruik maakte het belang te onderstrepen, dat de Nederlandse Regering aan het initiatief van de commissie hecht. Het initiatief dat een jaar geleden is genomen, om een studie van de problemen te maken. Van Nederlandse zijde zou het op prijs worden gesteld, indien het overleg, dat reeds geruime tijd niet meer heeft plaatsgevonden, op korte termijn zou kunnen worden voortgezet. Ik hoop er het beste van na de fusie van de Europese executieven en na de toedeling van de verschillende taken aan de nieuwe commissieleden. Ik hoop, dat men een nieuw leven op dit gebied kan beginnen, want ik heb het idee, dat het oude leven niet erg levend meer is.

De geachte afgevaardigde de heer Boersma heeft gevraagd: Moeten wij niet het voorbeeld van bepaalde andere E.E.G.-lid-staten volgen en de regels van het Verdrag van Rome bewust gaan overtreden?

De heer **Boersma** (A.R.P.): Pardon?

Minister **De Block:** Dat heb ik genoteerd.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Als u het omkeert, ben ik het met u eens.

Minister **De Block:** Goed. Ik had juist „Neen" willen zeggen, maar nu kan ik zeggen: Ja.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Ik heb gezegd: dat is een slechte denkwijze en een nog slechtere handelwijze.

Minister **De Block:** Ik heb het blijkbaar te snel opgeschreven. Ik was er — laat ik u dat eerlijk zeggen — ook verbaasd over. Mijn antwoord is dus: Ja.

De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft gevraagd, of elk land op eigen houtje nu maar de textielindustrie kan steunen en zo elkaar van de wal in de sloot helpen. Niet ontkend kan worden, dat er bepaalde regelingen, bepaalde

Minister **De Block**

modaliteiten en bepaalde concurrentievervalsingen zijn, waarop moeilijk de vinger is te leggen. Wij doen daaraan zoveel mogelijk. Wij leggen het aan de commissie voor. Zo nu en dan hebben wij ook succes. Wij hebben bij voorbeeld succes gehad in het geval, dat de Italiaanse regering een vergaand wetsontwerp voor steun aan de textielindustrie heeft ingetrokken. Frankrijk heeft — dat is mede aan ons te danken — van de commissie te horen gekregen, dat een taxe parafiscal ongedaan moest worden gemaakt.

Ik kan de geachte afgevaardigde verzekeren, dat wij er scherp op zullen toezien, dat alles gebeurt om de concurrentievervalsing tegen te gaan. Het is ontzaglijk moeilijk er de vinger op te leggen en het bewijs te leveren.

De geachte afgevaardigde de heer De Goede heeft gevraagd, welk beleid ten aanzien van de textielsector door de Europese Commissie mogelijk wordt geacht. Hoe staat het met de textielstudie van de commissie? Wat zijn de conclusies? Welke maatregelen stelt de Regering zich voor te nemen in verband met de E.E.G.-concurrentie? Het beleid van de Europese Commissie is stimulering en modernisering van de industrie door gerichte investeringen, vervanging van oude apparatuur, vorming van grote bedrijven voor de produktie van massagoederen, stimulering van gemeenschappelijke research, ruime toegang op de E.E.G.-markt voor derde landen en een soort werkverdeling met de ontwikkelingslanden. Men is nog niet tot conclusies gekomen, zoals ik zoëven al heb gezegd. De Regering heeft in het verleden gestreefd en zal blijven streven naar eliminering van concurrentievervalsing en naar een Europees beleid van de textielindustrie. Wij hopen, dat wij daartoe in Brussel de kans krijgen.

De geachte afgevaardigden de heren Van der Mei en De Goede hebben gevraagd, of er tussen de lid-staten van de E.E.G. overeenstemming bestaat over de soort maatregelen, die voor de K.R.L.-industrie worden getroffen. Het zou nodig zijn tot een harmonisatie van het beleid te komen.

In het kader van de E.E.G. is er geen overeenstemming over de soort van maatregelen. Wel wordt bij de beoordeling in de praktijk niet te zwaar getild aan de maatregelen die zich beperken tot garanties; dit zijn maatregelen die wij nemen en die de overheid niet direct overmatig veel geld kosten. Dit middel wordt vrij algemeen toegepast. De besprekingen in Brussel over de sectorpolitiek en over de steunpolitiek gaan helaas mank aan overwegend nationale benaderingen, waardoor men bijna nooit komt tot een synthese van de nationale wensen en de nationale steunmaatregelen. Een voorbeeld hiervan buiten de textiel is de scheepsbouw.

De heer Van Rossum heeft gevraagd naar de indirecte invoer via Frankrijk en Duitsland. Op handelspolitiek gebied is door de E.E.G.-landen een aanvang gemaakt met een gecoördineerd beleid. Hiermede is tevens de vraag van de geachte afgevaardigde inzake de mogelijkheid dat goedkope invoer via een achterdeur ons land binnenkomt beantwoord. In het kader van de door mij bedoelde afspraken tussen de E.E.G.-landen wordt deze mogelijkheid beperkt, doordat de E.E.G. als geheel een invoerplafond heeft voor de landen, die in het kader van de langetermijnovereenkomst zijn opgenomen, onder andere India, Pakistan en Korea. Mocht zich desondanks een concentratie van indirecte invoer voordoen, dan kunnen wij artikel 115 toepassen.

De geachte afgevaardigde de heer Harmsen heeft gevraagd, in welke E.E.G.-landen de versluierde subsidie een rol speelt. Ik wilde dat ik het wist, mijnheer de Voorzitter; dan kon ik er de hand op leggen.

De geachte afgevaardigde de heer Joekes informeerde naar de economische voorwaarden in het textielveredelingsverkeer. Hij constateerde, dat de douanevoorschriften ter zake van het veredelingsverkeer in de E.E.G.-landen onderling verschillen vertonen. Ten aanzien van het veredelingsverkeer met derde landen zal verder overleg met de E.E.G.-landen dienen plaats te vinden. In het algemeen kan worden gesteld dat handhaving van een liberale houding ter zake in het voordeel is van een typisch veredelingsland als Nederland, al zullen bepaalde bedrijven er in incidentele gevallen moeilijkheden mee ondervinden. Het feit, dat de douanevoorschriften op dit gebied in de E.E.G. nog niet volledig zijn geharmoniseerd, kan in dit geval nog niet strijdig worden geacht met het E.E.G.-verdrag. Persoonlijk meen ik, dat al deze problemen pas na 1 juli 1968 kunnen worden opgelost. Tot die tijd zullen wij wel blijven sukkelen met klachten en met incidentele moeilijkheden.

De heer **Joekes** (V.V.D.: Mijnheer de Voorzitter! Is wat de Minister nu „douanevoorschriften" noemt, hetzelfde als wat ik gisteren heb beschreven — dat was misschien een verkeerde term — als de akkoorden tussen de drie E.E.G.-partners, elk bilateraal met Zwitserland?

Minister **De Block:** Daar kom ik nog op. Ik heb eerst in het algemeen gesproken.

Ik kan de heer Joekes antwoorden, dat tussen Zwitserland en enkele buurlanden nog steeds oude bilaterale afspraken bestaan, die faciliteiten verlenen aan het wederzijds textielveredelingsverkeer. Formeel gezien, zijn zij in strijd met het meestbegunstigingsprincipe en met het E.E.G.-Verdrag. Anderzijds hebben deze afspraken het karakter van grensveredelingsregelingen, waarvoor uitzonderingen op het meestbegunstigingsprincipe internationaal kunnen worden toegelaten. Op de vragen hoever het grensveredelingsverkeer gaat, wat het resultaat daarvan is en hoe groot het is, kan ik geen antwoord geven. Het is niet uitgesloten dat de E.E.G t.a.v. Zwitserland een soortgelijke regeling kan ontwerpen als de regeling die de harmonisatie van de douanevoorschriften in het E.E.G.-gebied voorschrijft. Aan de totstandkoming van een dergelijke regeling zal door Nederland worden meegewerkt. Van een dergelijke regeling is echter op het ogenblik nog geen sprake. De zaak is in Brussel gesignaleerd en men werkt eraan. Ik vrees dat het, juist door die grensveredelingsfactor, niet zo eenvoudig zal zijn een oplossing te vinden.

De geachte afgevaardigde de heer Bakker heeft erop gewezen, dat tariefgrenzen verdwijnen en dat er steunmaatregelen voor in de plaats komen. Ik wijs hem erop, dat steunmaatregelen in de E.E.G. zijn verboden. Bestaande steunmaatregelen, geoorloofd of ongeoorloofd, staan onder controle van de Commissie. Ik zie niet in, waarom een eventuele steunmaatregel speciaal ten voordele zou zijn van alleen maar de grote ondernemingen.

Die steun kan evengoed ten voordele van kleine ondernemingen strekken. In de derde plaats vraag ik mij af of de heer Bakker principieel meer bezwaar heeft tegen steun ten laste van de belastingbetaler, die progressieve tarieven betaalt, dan tegen tarieven die leiden tot hogere prijzen voor de consument.

De geachte afgevaardigden de heren Van der Mei en De Goede hebben gevraagd naar de mening van de Regering ten aanzien van de ontwikkeling van de textielindustrie in de ontwikkelingslanden. Ik kan hierover kort zijn: Wij zijn ervoor. Daarvan hebben wij ook blijk gegeven. Ik heb zoëven reeds aangeduid waarom die naar mijn mening niet snel van de grond komt en verwezen naar het pessimistische artikel van de expert op dit gebied de heer Knoester.

De heer Van Rossum heeft gevraagd of de verouderde machines naar de ontwikkelingslanden kunnen worden afgestoten. Ik zie niet veel in die suggestie. De ontwikkelingslanden staan zeer kritisch tegenover oude machines, terwijl zij die misschien goed zouden kunnen gebruiken. Deze landen willen alles gloednieuw hebben. Ik heb dat ervaren toen ik bij de K.L.M. werkte. Het nieuwste is voor die landen niet nieuw genoeg als zij iets willen opzetten.

De heren Boersma en Van Rossum hebben gevraagd of de Regering bereid is ten aanzien van de ontwikkelingslanden niet onereus maar genereus op te treden. Wat dit betreft kan de achtereenvolgende Nederlandse kabinetten geen enkel verwijt worden gemaakt. Wij staan vooraan in de U.N.C.T.A.D., in

Minister **De Block**

de G.A.T.T. en bij de grondstoffenovereenkomsten. Wij zullen, tenzij het gaat om rechtstreekse dumping, vooraanstaan bij het toelaten van produkten, van textiel, uit ontwikkelingslanden. Wij moeten er alleen rekening mee houden dat het hemd nog altijd iets nader is dan de rok. Wij kunnen niet toelaten dat de produkten van bij voorbeeld Hongkong een te grote impact hebben op de Nederlandse industrie, een industrie die voor haar voortbestaan vecht.

De heren Joekes en Van der Mei hebben vragen gesteld over de lange termijnovereenkomst katoenproducenten. Deze overeenkomst heeft inderdaad geleid tot het sluiten van bilaterale akkoorden, met name tussen de Verenigde Staten en een groot aantal exportlanden. De overeenkomsten op basis van artikel 4 berusten op vrijwillige afspraken zonder dat reeds van marktverstoring sprake behoeft te zijn en hebben veelal betrekking op katoenprodukten. Er zijn ook overeenkomsten die op een unilaterale maatregel berusten. Ik moet toegeven dat de vrijwillige overeenkomst die is afgesloten, tendeert in de richting van een onvrijwillige overeenkomst. De betrokken landen weten namelijk wel dat, wanneer zij de overeenkomst niet vrijwillig tekenen, maatregelen zullen worden genomen. De Beneluxlanden treden gezamenlijk op aangezien zij één invoerregime hebben. De invoer uit Hongkong is in beginsel geliberaliseerd. Er bestaat evenwel een marktverstoringsclausule. De beantwoording van de vraag, of met Hongkong breed opgezette bilaterale akkoorden kunnen worden afgesloten, zal mede afhangen van de bereidheid van Hongkong om zich vrijwillig te beperken, voordat voor alle produkten van marktverstoring sprake is.

In antwoord op de vraag van de geachte afgevaardigde de heer Van der Mei over de gevoelige produkten uit Oost Europa, Japan en Hongkong deel ik mede, dat wij daarop zeer attent zijn. Met hem ben ik van mening dat het mogelijk is, met een kleine hoeveelheid produkten een grote marktverstoring te veroorzaken. Ik hoop dat wij deze zaak in de hand kunnen houden. Wij zijn daarop thans meer attent dan vroeger.

De geachte afgevaardigde de heer Joekes heeft een vraag gesteld over de toetreding van Polen tot het G.A.T.T. Ook wij zien in dat daardoor moeilijkheden kunnen ontstaan. De systemen zijn nu eenmaal anders. Wanneer wij liberaliseren, dan liberaliseren wij ook echt. Zegt dan een staatshandelland echter dat het liberaliseert dan kan het dit in de praktijk tegengaan doordat er een single buyer is die met zich zelf afspreekt dat hij niet liberaliseert. Wij willen een veiligheidsclausule inbouwen. Wij zijn er attent op, dat de toetreding van Polen tot het G.A.T.T. — dit zal zeker doorgaan, omdat tweederde van de G.A.T.T.-leden hiervoor is — niet zal leiden tot onereuze concurrentie in de gevoelige sector.

Wat gebeurt er met de Nederlandse textielindustrie als Engeland, dat nu nog een belangrijk afzetgebied heeft in het Gemenebest, toetreedt tot de E.E.G.? Misschien moeten er hierover meer zorgen zijn aan de Engelse dan aan de Nederlandse kant. Ik ben ervan overtuigd dat het probleem van de produkten die op het ogenblik in de Commonwealth-landen worden gemaakt en die nu op basis van de Commonwealth-preferenties nog naar Engeland kunnen stromen, een van de punten zal zijn die bij de toetreding van Engeland tot de E.E.G. — moge deze gauw komen — moeten worden doorgesproken. Natuurlijk kunnen wij deze preferentie niet toestaan.

De geachte afgevaardigde de heer Wiebenga heeft gevraagd of ik de beschikking had over een lijst van werken, die de provincie en de gemeenten in Twente zouden uitvoeren. Een dergelijk programma hebben wij niet beschikbaar.

De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer zou het gewenst achten dat een centraal bureau voor het aantrekken van industrie werd opgericht, waarin overheid, provincies en gemeenten vertegenwoordigd zijn. Naar mijn mening moeten de plannen voor het aantrekken van industriële vestigingen objectief worden bezien en moet ook objectieve informatie over de vestigingsplaats worden gegeven. Vanzelfsprekend zullen daarbij de vestigingsfactoren van een gebied als Twente ter sprake komen. Ik ben ervan overtuigd dat het een juist beleid is als de Regering objectief informatie geeft. Een centraal bureau, als bedoeld door de geachte afgevaardigde, is volgens mij in dit verband niet aan te bevelen.

Er is groei te constateren in de samenwerking tussen de gemeenten op het gebied van de industrieterreinen. Vroeger deed ieder dit afzonderlijk, maar nu is er een verheugende tendens tot coördinatie.

De geachte afgevaardigde de heer De Goede heeft, naar aanleiding van een opmerking van professor Hessels tijdens de hearings in Enschede, een vraag gesteld over de regionale planning. De Franse programmering kan niet in alle opzichten model staan voor Nederland. Ik ga nu niet uitvoerig in op de verschillende planningssystemen. Ik wijs er alleen op dat de regionale welvaartsverschillen in Frankrijk werkelijk enorm zijn, veel en veel groter dan het verschil in Nederland tussen de stimuleringsgebieden en het westen. Dit neemt niet weg dat de informatie en prognose voor onze regionale gebieden kunnen worden verbeterd. Naast de differentiatie naar bedrijfstakken is de verfijning naar regio's een van de voornaamste verbeteringen die wij in de komende jaren in de middellange-termijn-planning moeten proberen aan te brengen.

Ik zou overigens niet graag zien dat de Kamer de indruk kreeg dat de Regering niet weet waar zij heen wil. Zonder terughoudendheid durf ik zeggen dat het Centraal Planbureau en het Centraal Bureau voor de Statistiek een vergelijking met de buitenlandse instituten goed kunnen doorstaan. Zij hebben het dan ook mogelijk gemaakt een eerste en goede aanloop te nemen met de planning op middellange termijn, zoals die is neergelegd in het plan „Studie 70" en in de groeien structuurnota.

Ik zal, gezien de tijd, kort zijn over het punt van de leveranties aan Indonesië. Hierover zijn vragen gesteld door de geachte afgevaardigden de heren Wiebenga, Van Rossum, Engels, Wieldraaijer, Joekes en Boersma. Het is verre van ons Indonesië produkten op te dringen, die wij kwijt willen. Wij houden volledig rekening met de systemen, die Indonesië opzet om zijn economie gezond te maken en om de overtollige koopkracht af te romen.

Dr. Kroese is in Indonesië geweest om te bekijken in hoeverre er behoefte bestaat aan rehabilitatieprojecten voor de Indonesische textielindustrie. Hij spreekt over twee mogelijkheden, die ook door een van de geachte afgevaardigden zijn vermeld, nl. rehabilitatie van de batikindustrie en de produktie van cambrics. Beide projecten vonden een in principe gunstig onthaal. Hierbij is in overweging genomen dat de financiering van het Indonesische aandeel in de kosten van de projecten mogelijk zou kunnen plaatsvinden uit de opbrengst van de verkoop van cambrics uit Nederland. Dit moet allemaal op het Ministerie van Buitenlandse Zaken worden uitgewerkt. Het onderwerp regardeert in eerste instantie de Minister zonder Portefeuille, speciaal belast met de ontwikkelingshulp. Hij is hiermede bezig en ik veronderstel, dat hij de Kamer hierover meer kan mededelen tijdens het debat over de ontwikkelingshulp.

De geachte afgevaardigde de heer Jongeling heeft zich afgevraagd of de K.R.L.-industrie het niet zonder de K — de katoen — zal moeten stellen. Ik geloof dit niet en ik wil hem hierbij verwijzen naar wat ik heb gezegd over de werkverdeling tussen de ontwikkelingslanden en de ontwikkelde landen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb als surprise een mededeling over de E 8. Minister Bakker heeft gisteren een aantal pleidooien aangehoord voor de aanleg van deze weg. Hij heeft zich nog eens beraden over de stand van zaken en het resultaat van dit beraad is: alles wat menselijkerwijze gesproken mogelijk is, geschiedt om deze weg snel tot stand te doen komen. Omdat zoveel belangstelling voor deze weg bestaat, zal ik de hele brief van Minister Bakker voorlezen. De stand

Minister **De Block**

van zaken ten opzichte van deze wegverbinding is naar zijn mening — dit is ook mijn mening, want het is voor mij geschreven — duidelijk uiteengezet in het mede namens mij op 5 juni door mijn ambtgenoot van Verkeer en Waterstaat ingezonden antwoord op de terzake door het lid van de Eerste Kamer, de heer Thomassen, gestelde vragen. Daaruit blijkt, dat de zo spoedig mogelijke voltooiing van deze wegverbinding onze bijzondere aandacht heeft. Hieraan kan toegevoegd worden, dat er reeds bij de eerste opzet van de plannen naar is gestreefd het tempo van de aanleg zo hoog als praktisch mogelijk is op te voeren. Dit brengt met zich, dat een verdere versnelling, hoe gewenst deze ook moge zijn, moeilijk gerealiseerd zal kunnen worden. Uit het antwoord aan de heer Thomassen blijkt trouwens, dat bij voortduring alles in het werk wordt gesteld om het uiterste te bereiken. Er bestaat dus volledig begrip voor de vereiste spoed, doch ik wil anderzijds wel begrip vragen voor het feit, dat met het uitwerken der plannen en met het aankopen of onteigenen der gronden nu eenmaal de nodige tijd is gemoeid en dat men in die periode nog niet overal zichtbare resultaten in de vorm van ter hand genomen werken mag verwachten. Voor zoveel dit het gedeelte ten westen van de IJssel betreft vernam ik van mijn ambtgenoot van Verkeer en Waterstaat, dat juist gisteren bij de bespreking, die hij met de vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat heeft mogen hebben, een laatste onzekerheid ten aanzien van de bij Apeldoorn te realiseren plannen tot oplossing is gebracht. Ook hier zal de grondaankoop met kracht kunnen worden voortgezet. Met de bouw van de brug over de IJssel zal in 1968 een aanvang worden gemaakt, opdat deze in 1971 zal kunnen worden voltooid. Dit is dus in overeenstemming met de door de geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer uitdrukkelijk naar voren gebrachte wens. Het laat zich aanzien, dat het mogelijk zal zijn de brug zodanig te ontwerpen, dat deze geen beletsel zal behoeven te vormen voor een eventuele uitbreiding van Deventer op de linkeroever van de IJssel. In dat geval zal de brug dus, zulks in antwoord op de vraag van de geachte afgevaardigde de heer Engels, onafhankelijk van de uitspraak van de Kroon ten aanzien van deze laatste kwestie kunnen worden gebouwd. Resumerende wil ik opmerken, dat het tempo van aanleg niet door de financiële middelen, doch uitsluitend door de praktische en technische mogelijkheden wordt bepaald. Elke gelegenheid om het reeds zeer krap bemeten tijdschema toch nog te versnellen zal worden aangegrepen. Overeenkomstig het in de begroting 1967 van het Rijkswegenfonds vervatte vijfjarenprogramma zal de E 8 in 1971 tot Holten ter beschikking van het verkeer staan. In dat jaar zal zonder twijfel ook reeds aan de verdere doortrekking worden gewerkt. Omtrent de vraag, of de werken in Twente van oost naar west of juist in een andere richting ter hand zullen worden genomen, is thans nog geen beslissing genomen. Het voornaamste is echter naar mijn mening, dat ze met voortvarendheid ter hand zullen worden genomen. Ofschoon ik zoëven heb opgemerkt, dat de financiële mogelijkheden niet bepalend zijn voor het tempo van aanleg van de E 8 moet ik toch de aandacht erop vestigen, dat deze nu eenmaal niet onbeperkt zijn. Ik doe dit, mijnheer de Voorzitter, naar aanleiding van de suggestie van de geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer om rijksweg 15 met spoed door te trekken en die van de geachte afgevaardigde de heer Van Rossum, die pleit voor een doortrekking en verbreding van de kanalen in Twente met het doel Twente voor grotere schepen bereikbaar te maken. De eerste kwestie werd reeds besproken in het antwoord aan de heer Thomassen, waarin gewaarschuwd werd voor een versnippering van de krachten van het voorbereidend en uitvoerend personeel van de Rijkswaterstaat. Ten aanzien van de tweede kwestie moet ik er de aandacht op vestigen, dat het in dit stadium volstrekt uitgesloten moet worden geacht dergelijke omvangrijke plannen, als door de geachte afgevaardigde de heer Van Rossum werd gesuggereerd, in ons reeds bijzonder uitgebreide investeringsprogramma te passen. Ik moet er bovendien de aandacht op vestigen, dat het naar mijn mening zeer de vraag is, of het nationaal-economisch rendement van een dergelijke investering ook te zijner tijd wel verantwoord zal zijn.

Minister **De Block c. a.**

Mijn samenvatting „alles wat menselijkerwijs gesproken mogelijk is wordt gedaan om de E 8 zo snel mogelijk tot stand te doen komen" is dus juist.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mijn betoog afsluiten met het beantwoorden van enkele vragen van de heer Van Rossum. Het wereldverbruik van katoen bedraagt 112 mln. ton. Het aandeel van de export in het wereldverbruik is dalende. Ik kan het percentage niet noemen, omdat ik het niet ken. Uit de vraag van de geachte afgevaardigde over de consumptiepiramide voor de textielindustrie heb ik begrepen, dat hij wil, dat wordt nagegaan, wat het afzetpatroon is van textielprodukten in de verschillende inkomstencategorieën van hoog tot laag. Ik zal het C.P.B. en het C.B.S. vragen een dergelijke piramide te construeren, die ik dan de Van Rossum-piramide zal noemen.

De **Voorzitter:** Ik stel voor, de spreektijd bij de replieken te bepalen op ten hoogste vijf minuten per spreker.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt te 13.25 uur geschorst en te 14.00 hervat.

De **Voorzitter:** Ik geef het woord aan de heer Masman tot het stellen van vragen, overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde, aan de Minister van Defensie.

De heer **Masman** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Alvorens ik mijn vragen aan de Minister zal stellen, wil ik namens mijn fractie en, naar ik aanneem, namens de Kamer onze deelneming betuigen aan de nagelaten betrekkingen van de slachtoffers en een beterschapswens richten tot de gewonden. Ik wil ook graag de Minister en de Staatssecretaris mijn erkentelijkheid betuigen voor het feit, dat zij zo voortvarend te Utrecht zelf te werk zijn gegaan door op de dag nog van de ramp aanwezig te willen zijn en de slachtoffers te bezoeken en ook voor het feit, dat zij de Kamer op zulk een korte termijn, blijkens de brief van gisteren, hebben ingelicht.

De Minister zegt in de brief, dat de gevolgde procedure zal worden onderzocht. Nu is mijn opmerking dat, onafhankelijk van het feit, of de procedure al of niet goed is toegepast, het blijkbaar mogelijk is, dat op een zo gevaarlijke plaats — ik noem slechts een grote gashouder op honderd meter afstand — dergelijke gevaarlijke werkzaamheden worden uitgevoerd.

De heer **Mellema** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Ik dacht, dat er vragen zouden worden gesteld.

De **Voorzitter:** U moet eerst de vragen stellen.

De heer **Masman** (P.v.d.A.): Ik zal dan de vragen stellen, mijnheer de Voorzitter.

1. Laten de voorschriften ten aanzien van het vervoer van gevaarlijke stoffen toe, dat munitie wordt gelost en geladen op een industrieterrein, in de onmiddellijk nabijheid van een elektriciteitscentrale en een gashouder, zoals dat in de kernhaven in het industriegebied Lage Weide te Utrecht met zulke noodlottige gevolgen geschiedde?
2. Zo ja, is de Minister dan niet van oordeel, dat de desbetreffende voorschriften ontoereikend zijn?

Masman e. a.

3. Indien vraag 2 bevestigend wordt beantwoord is de Minister dan bereid de voorschriften zodanig te wijzigen, dat bedoelde werkzaamheden in dergelijke kwetsbare gebieden niet meer zullen plaatsvinden?

Ik wil dan nu de toelichting geven.

De **Voorzitter:** De toelichting mag u pas geven, wanneer u een nadere vraag stelt. U moet eerst het antwoord van de Minister afwachten.

De heer **Masman** (P.v.d.A.): Ik meen, dat in artikel 107 van het Reglement van Orde uitdrukkelijk wordt gesteld, dat, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, ook een toelichting mag worden gegeven. Ik wil haar echter wel achterwege laten, ik neem aan, dat de vragen voor de Minister overduidelijk zijn.

De oorspronkelijke vragen 4, 5 en 6 heb ik laten schieten in verband met de brief van de Minister.

De huidige vraag 4 luidt:

Kan in dit verband de Minister ook reeds antwoorden op de door de heer Voogd inzake de kruitfabriek te Muiden op 8 juni jl. gestelde vragen?

De heer **Den Toom,** Minister van Defensie: Mijnheer de Voorzitter! Alvorens op de vragen van de geachte afgevaardigde de heer Masman in te gaan, wil ik van deze gelegenheid graag gebruik maken om vanaf deze plaats mijn deelneming te betuigen met de nagelaten betrekkingen van de twee overleden slachtoffers. Ik wil daarbij tevens de wens uitspreken, dat de gewonden, die in de ziekenhuizen zijn opgenomen, spoedig geheel hersteld naar huis zullen kunnen terugkeren.

Mijnheer de Voorzitter! Staat u mij toe, dat ik, voordat ik op de vragen inga, nog een kleine leemte aanvul met betrekking tot de brief, die ik aan de leden van deze Kamer heb gezonden. Ik heb mijn waardering uitgesproken over het snelle optreden van de geneeskundige dienst en van de brandweer van Utrecht, maar ik wil hieraan gaarne ook het adequate optreden van de politie toevoegen.

Mijnheer de Voorzitter! Met betrekking tot vraag 1 wil ik opmerken, dat de geldende wettelijke voorschriften betreffende het vervoer, het laden en het lossen van explosieve stoffen geen beperkingen bevatten ter zake van de plaatsen, waar het laden en lossen van munitie kan plaatsvinden. Op grond van het Reglement op het vervoer van ontplofbare stoffen wordt voor het militaire vervoer van ontplofbare stoffen geen voorafgaande vergunning vereist. Met betrekking tot het militaire vervoer, het laden en het lossen van explosieve stoffen, geldt een instructie van de Minister van Defensie van 23 december 1957, gewijzigd in 1958 en in 1960, welke voor de gehele krijgsmacht zeer stringente en gedetailleerde voorschriften bevat ten aanzien van de eisen, waaraan de vervoermiddelen en het pakket te vervoeren explosieve stoffen moeten voldoen, alsmede met betrekking tot de begeleiding van munitietransporten en van het laden en lossen van explosieve stoffen.

Met betrekking tot vraag twee wil ik het volgende opmerken. De in het antwoord op vraag 1 bedoelde voorschriften beperken de kans op ongevallen met explosieve stoffen tot een minimum. Voor het bereiken van een zo groot mogelijke veiligheid zijn deze voorschriften naar mijn mening dan ook niet ontoereikend. Wel zou men de vraag kunnen stellen, of in deze voorschriften geen bepaling zou moeten worden opgenomen, op grond waarvan het laden en lossen in bepaalde kwetsbare gebieden niet zou mogen plaatsvinden. Ik ben van mening, dat een bepaling van een zo algemene strekking grote moeilijkheden zou opleveren. Bij de keuze van de havens, waar explosieve stoffen worden gelost en geladen, wordt steeds gestreefd naar een voor de veiligheid van de omgeving zo gunstig mogelijke plaats. Zo werd 2½ jaar geleden, op initiatief van Defensie, de meer in

Minister **Den Toom e. a.**

het centrum van Utrecht gelegen fruithaven, waar het laden en lossen van munitie tot 1965 plaatsvond, verlaten en de hiervoor gunstiger gelegen Kernhaven gekozen. De motieven, die voor deze keuze de grondslag hebben gevormd, waren: 1. de transporten behoefden niet meer door de bebouwde kom van Utrecht te worden geleid; 2. op het terrein van de Kernhaven waren de industriële vestigingen van geringere omvang dan thans het geval is. Een en ander werd besproken met de gemeentelijke havenmeester en heeft ten slotte geresulteerd in de aanwijzing van de onderhavige laad- en losplaats.

Mijnheer de Voorzitter! Met betrekking tot de derde vraag wil ik opmerken, dat ik ten zeerste bereid ben om nogmaals te bezien, of voor de thans in gebruik zijnde laad- en losplaatsen van explosieven voor de algemene veiligheid gunstiger alternatieven kunnen worden gevonden. Daarbij voorzie ik echter vele problemen, omdat bezwaren tegen bedoelde werkzaamheden niet uitsluitend liggen op het terrein van de veiligheid van de zich in de omgeving bevindende personen of gebouwen, doch ook op velerlei ander gebied, zoals b.v. de drukke scheepvaart of wegverkeer. Een absoluut verbod ter bescherming van bepaalde kwetsbare objecten, zoals in vraag 3 wordt gesuggereerd, kan bezwaarlijk worden gesteld, omdat, gezien de ruimtelijke situatie in Nederland, vrijwel steeds een keuze zal moeten worden gemaakt uit mogelijkheden, die elk voor zich specifieke bezwaren hebben.

Uit een afweging van deze bezwaren zal per geval de keuze van voor het laden en lossen te gebruiken havens moeten voortvloeien. Omdat deze problematiek nauw verband houdt met de ruimtelijke ordening, stel ik mij voor hierover op korte termijn met mijn ambtgenoot van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening overleg te plegen.

Mijnheer de Voorzitter! Wat de laatste vraag betreft, merk ik op, dat de antwoorden op de vragen van de heer Voogd nog op mijn departement worden voorbereid. Ik kan wel mededelen, dat op korte termijn een interdepartementale commissie zal worden ingesteld, omdat mij is gebleken, dat het door mijn ambtsvoorganger bij de behandeling van de begroting van Defensie voor het dienstjaar 1967 in de Eerste kamer der Staten-Generaal toegezegde onderzoek naar de mogelijkheid van verplaatsing van de opslag naar de nieuwe polders zeer veel facetten heeft, die niet uitsluitend tot het terrein van Defensie zijn beperkt.

De **Voorzitter:** Wenst de heer Masman nog ingevolge artikel 107 van het Reglement van Orde vragen over hetzelfde onderwerp ter nadere opheldering te stellen en deze, zo nodig, op zeer beknopte wijze toe te lichten?

De heer **Masman** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik verzoek de Minister alle voorschriften ter zake diepgaand te bestuderen op grond van de omstandigheden, zoals deze zich in 1967 op ruimtelijk en technisch gebied voordoen. Ik vind het antwoord van de Minister namelijk onbevredigend. Ik begrijp wel, dat hij op zo'n korte termijn moeilijkheden ondervindt, maar ik meen, dat deze zaak een diepgaand onderzoek waard is. Als ik goed ben ingelicht, gaat het om voorschriften van 1885 en deze zijn wel eens aan vernieuwing toe.

Ik wil de Minister een tweede aanvullende vraag stellen. Is de Minister bereid degenen, die verzekerd zijn, een schadevergoeding te verstrekken, onder voorwaarde, dat de betrokkenen hun vordering op de verzekeringsmaatschappij cederen aan de Staat? Ik stel deze vraag in verband met het geval-Soesterberg. Het kan jaren duren, voordat de aansprakelijkheid wordt vastgesteld. Dit is mijns inziens niet in het belang van het bedrijfsleven en van de burgers van Utrecht.

Minister **Den Toom:** Ten aanzien van de eerste vraag wil ik toezeggen, dat ik de militaire voorschriften wil doen herzien in verband met de tijd, waarin wij nu leven. Ik meen,

Minister **Den Toom e. a.**

dat een nieuwe wet inzake het vervoer van ontplofbare stoffen tot stand is gekomen, maar nog op uitvoering van de Minister van Verkeer en Waterstaat wacht.

Wat de tweede vraag betreft deel ik mede, dat ik gaarne bereid ben bepaalde gevallen, waarin, vooruitlopende op de uitkering van de verzekering, een voorschot wordt gevraagd, in welwillende overweging te nemen.

De **Voorzitter:** Wensen nog andere leden een nadere vraag te stellen? Ik merk op, dat dit slechts één vraag mag zijn en dat deze niet mag worden toegelicht.

De heer **Kikkert** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou de Minister willen vragen of hij, gelet op het feit, dat het werken met gevaarlijke stoffen en explosieven op de lange duur een zekere sleur met zich kan brengen voor de mensen, die hiermede te maken hebben, het niet gewenst acht bij deze werkzaamheden van militaire aard de Koninklijke Marechaussee in te schakelen.

Minister **Den Toom:** Mijnheer de Voorzitter! Degenen, die dit werk verrichten, zijn goed getraind; zij staan onder stringente voorschriften. Ik meen, dat de aanwezigheid van de Koninklijke Marechaussee aan de geoefendheid van deze mensen niets kan veranderen.

De heer **Roemers** (P.v.d.A.): Zij zien het dan gebeuren!

De heer **Kikkert** (C.H.U.): Dat niet alleen, Excellentie. Dan is er een fris element voor de controle aanwezig.

Minister **Den Toom:** De taak van de marechaussee is een geheel andere dan de mensen te inspireren om hun werk goed te doen. Ik ben ervan overtuigd, dat de mensen die hier hebben gewerkt, hun werk goed hebben gedaan, waarop ik direct nog zal terugkomen.

De heer **Aantjes** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Omdat ik mijn vraag niet mag toelichten, vraag ik bij voorbaat excuus voor het feit, dat ik mijn vraag enigszins ingewikkeld moet formuleren. Aangezien bij de ontploffing te Utrecht nog op een afstand van 1000 meter een granaat in een woning in de Kanaalstraat is binnengedrongen, waaruit kan worden afgeleid dat de gehele woonwijk Oog in Al en praktisch geheel voormalig Zuilen binnen het bereik van de ontplofte projectielen lagen, wil ik vragen of het niet volstrekt onaanvaardbaar is dat het laden plaatsvindt aan de Kernkade in Utrecht. Is het niet mogelijk dit te laten geschieden op een plaats, die minder in de nabijheid van een dichtbevolkt gebied ligt, bij voorbeeld door de munitie vanaf het fort Rhijnauwen te transporteren naar een laadplaats aan de Lek?

Minister **Den Toom:** Mijnheer de Voorzitter! Zoals ik in één van mijn antwoorden aan de heer Masman reeds heb gezegd, zijn wij bezig te bezien, waar gunstige los- en laadplaatsen kunnen worden gevonden. Ik ben zeker van plan ook de Lek daarbij in beschouwing te nemen. Wanneer men echter in een waterschap komt, is men bijzonder bang voor het doorbreken van dijken. Ook meen ik niet, dat plaatsen aan de Lek nog gelegenheid geven voor het lossen en laden van munitie. Wij zullen deze suggestie echter zeker in overweging nemen.

De heer **Vonhoff** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de Minister vragen of hij eventueel bereid is — indien dit mocht worden genomen; de voorzitter van de betrokken commissie kon niet door mij worden geraadpleegd — de vaste Commissie voor Defensie in de gelegenheid te stellen het fort Rhijnauwen te bezoeken, en ook de Inspectie Technische Dienst. Aan de hand van de daar aanwezige modellen munitie kunnen dan aan de leden van de commissie nadere inlichtingen worden gegeven over de gevolgde procedure.

Minister **Den Toom e. a.**

Minister **Den Toom:** Mijnheer de Voorzitter! Het zal mij een voorrecht zijn om de leden van de vaste commissie voor Defensie welkom te heten op het fort Rhijnauwen en bij de Inspectie Technische Dienst.

De heer **Koudijs** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van het feit, dat persberichten kort na de ramp melding hebben gemaakt van rapporten van ooggetuigen, waarin stond dat door militairen, die bij deze los- en laadwerkzaamheden waren betrokken, zou zijn gerookt, wil ik gaarne de Minister vragen of het terzake door de Koninklijke Marechaussee ingestelde onderzoek reeds iets definitiefs heeft opgeleverd.

Minister **Den Toom:** Naar aanleiding van de vraag van de geachte afgevaardigde de heer Koudijs kan ik zeggen, dat ik juist vanmorgen een rapport van de marechaussee heb ontvangen. Ik heb dit rapport toevallig bij mij. In dit rapport komt ter sprake het verhoor van de twee mensen, die tegen de pers zouden hebben gezegd dat zij zouden hebben gezien, dat er werd gerookt. Ik wil u nu woordelijk voorlezen wat zij hebben verklaard tegenover de marechaussee. De eerste man heeft gezegd:

> „Omstreeks het middaguur, terwijl de militairen niet werkten, zag ik dat deze militairen in de nabijheid van het schip rookten op een afstand van naar schatting 6 à 8 meter vanaf de achterzijde van het schip. Dit was omstreeks 12.45 uur. Tijdens het lossen of laden heb ik de militairen niet zien roken".

De tweede man heeft tegenover de marechaussee verklaard:

> „Omstreeks het middaguur, terwijl de militairen niet werkten, zag ik dat deze militairen in de nabijheid van het schip aan het spelen waren en één van hen zat te vissen".

Deze man verklaarde bovendien dat hij brildragend was en vanaf de plaats, waar hij zat, wel personen kon onderscheiden, doch niet kon zien, of er werd gerookt. Dat is dus de tweede man die voor de pers zou hebben verklaard, dat hij zou hebben gezien, dat er werd gerookt.

De derde man was een militair die liep te wandelen met het slachtoffer dat — helaas — dodelijk werd getroffen. Deze zegt — hij liep dus te wandelen —:

> „Ik zag dat aan de voor- en achterzijde op ongeveer twintig meter afstand van de boot een bord stond met het opschrift Verboden te roken. Er stonden nog enige letters op de borden, doch ik weet niet, welke dat waren. Om 13.05 zag ik dat ongeveer twee meter buiten de zone die door deze borden werd aangegeven, een sergeant met een brandende sigaret in zijn mond zat."

Hij verklaart dan later:

> „Op de boot en bij de vrachtauto's heb ik de sergeant beslist niet zien roken."

Ook het onderzoek dat de marechaussee en het verhoor van alle lieden, die aan het laden en lossen waren, hebben een negatief resultaat opgeleverd.

De heer **Lankhorst** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Acht de Minister het een mogelijke en waarschijnlijk ook veilige methode om de transporten 's nachts per auto rechtstreeks naar de desbetreffende zeehaven te doen plaatsvinden?

Minister **Den Toom:** Mijnheer de Voorzitter! Dit is één van de mogelijkheden die op het ogenblik worden bekeken. Men krijgt er alleen wel mee te maken, dat men bij het rijden naar bij voorbeeld Zierikzee door veel gemeenten moet rijden en dat levert ook weer een groot bezwaar op. Ook deze mogelijkheid wordt echter overwogen.

Voogd e. a.

De heer **Voogd** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb een nog iets ingewikkeldere vraag dan de heer Aantjes, vrees ik. Is de Minister, gelet op het feit, dat de explosie in Utrecht deze maand en die van de kruitfabriek in Muiden in 1966 nog onvergelijkbaar rampzaliger gevolgen hadden kunnen hebben dan thans al het geval is geweest, niet van mening dat zeer ingrijpende maatregelen de allerhoogste urgentie moeten hebben en dat met name niet mag worden gewacht op de uitkomst van onderzoekingen van interdepartementale of andere commissies, zulks mede gezien het feit, dat het onderzoek naar de ontploffing van de kruitfabriek in Muiden in juni 1963 — de Kamer versta mij niet verkeerd, mijnheer de Voorzitter —, juni 1963, vier jaar geleden, nog altijd niet schijnt te zijn voltooid?

Minister **Den Toom:** Ik geef u toe dat het een lange periode is geweest, mijnheer de Voorzitter. Ik heb gezegd dat wij met voortvarendheid met dit onderzoek zijn begonnen. Ik ben natuurlijk bereid, preventieve maatregelen te treffen, maar ik moet wachten op de uitslag van dat onderzoek van een interdepartementale commissie alvorens definitieve maatregelen getroffen kunnen worden.

De heer **Van Thijn** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft in eerste instantie gesproken over een eventuele bepaling, van toepassing zijnde op zogenaamde kwetsbare gebieden. Moet ik hieruit afleiden dat er in ons land sprake is van meerdere kwetsbare gebieden, waar vergelijkbare kruithavens zijn gesitueerd? Kan de Minister mededelen, welke gebieden hij daarbij op het oog heeft? Is de Minister bereid, ook in die gebieden om te zien naar alternatieven?

Minister **Den Toom:** Ik heb geen speciale kwetsbare gebieden bedoeld, mijnheer de Voorzitter. Er zijn geen laad- en losplaatsen. Dat wil zeggen voor de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht geschiedt het inderdaad van Rhijnauwen naar de Kernhaven. Voor de Marine hebben wij een los- en laadhaven in Den Helder. Deze ligt op Marineterrein. Wij hebben natuurlijk in Nederland wel verschillende munitie-opslagplaatsen, maar dat is een ander onderwerp en daarop zou ik dus hier niet verder willen ingaan.

De heer **Oele** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in aansluiting op mijn voorganger een meer gedetailleerde vraag over de behandeling van de afgedankte granaten in Zierikzee. Heeft in Zierikzee ook een vorm van overslag van het ene schip in het andere plaats? Zo ja, is de behandeling, die daarbij wordt toegepast, dezelfde als in Utrecht? Zo ja, zijn de autoriteiten en de omwonenden op de hoogte van deze behandeling en acht de Minister de plaats daar in het licht van de gebeurtenissen in Utrecht een juiste plaats?

Minister **Den Toom**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan hierop geen direct antwoord geven, maar ik ben ervan overtuigd, dat de munitie niet wordt overgeslagen of opnieuw herladen in Zierikzee, maar dat deze rechtstreeks naar de plaats gaat, waar zij wordt gedumpt.

De heer **S. van der Ploeg** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb uit het antwoord, dat de Minister de heer Masman heeft gegeven, begrepen, dat voorlopig deze munitieverschepingen nog uit de Kernhaven in Utrecht zullen moeten plaatsvinden. Is de Minister in staat en bereid het daarheen te leiden, dat bij het lossen en laden van munitie de direct omwonenden, waaronder ook begrepen argeloze vissers in de directe nabijheid door middel van een megafoon of luidsprekerswagen wordt medegedeeld op welk moment de verlading plaats zal hebben?

Minister **Den Toom e. a.**

Minister **Den Toom**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben bereid een dergelijke maatregel, in overleg met de gemeentelijke autoriteiten, te overwegen.

De heer **Wierenga** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de Minister graag vragen naar de betekenis van de datum 1 juli, die voorkomt in een advertentie, die hedenochtend verschenen is in de Utrechtse bladen. In die advertentie worden degenen, die schade hebben geleden, opgeroepen daarvan mededeling te doen. Zoals de advertentie zegt: zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk op één juli a.s. Moet dit als een fatale datum worden beschouwd of wil de Minister desgewenst deze datum in bijzondere gevallen met enige soepelheid toepassen?

Minister **Den Toom:** Mijnheer de Voorzitter! Het spreekt vanzelf, dat men voor een dergelijke schadeclaim een bepaalde periode neemt. De praktijk is in het algemeen, dat men een onrechtmatige overheidsdaad graag aanpakt om een schadeclaim te verkrijgen, ook wanneer die niet verdiend is. Ik ben bereid, als er gevallen zijn, waaruit duidelijk blijkt, dat tengevolge van deze ontploffing de mensen schade hebben geleden, te bepalen, dat die claim in behandeling wordt genomen. Wij hebben een schadecommissaris in Utrecht geplaatst, die de schade moet opnemen. Dat moet ook uitgewerkt worden, want als hij daar moet blijven zitten tot de laatste man komt, dan kan dat zeer lang duren. Dan werkt ook het proces niet. Dit moet worden afgehandeld en daarmee moet men niet te lang wachten.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil vragen, of niet al heel lang slordig is gehandeld bij het overladen, getuige het feit, dat spelende kinderen in de buurt sinds lang kleine explosies teweeg kunnen brengen en brengen, doordat zich blijkbaar ontplofbare stoffen in het gras bevinden.

Minister **Den Toom:** Mijnheer de Voorzitter! Ik heb van dit verhaal nog nooit gehoord. Het is voor mij geheel nieuw. Ik weet niet, of zij klappertjes bij zich hadden, maar ik denk, dat als er slordig zou zijn gehandeld, er iets anders zou zijn gebeurd dan ontplofbare dingetjes in het gras. Ik weet niet, wat zij in het gras zouden hebben gevonden.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Ik kan de Minister verzekeren, dat ik bij deze vraag niet aan klappertjes heb gedacht.

Minister **Den Toom:** Dan zou ik graag willen, dat zoiets te bevoegder plaatse werd gerapporteerd, zodat wij een onderzoek kunnen instellen.

De heer **Rietkerk** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Mijn vraag is, hoe het staat met de controle op de opleg en de behandeling van munitie, met name met het oog op eventuele overtollige voorraden.

Minister **Den Toom:** Mijnheer de Voorzitter! Deze vraag ligt geheel op het terrein van de Staatssecretaris voor de Koninklijke Landmacht. Ik zou u willen verzoeken, hem het woord te verlenen voor het beantwoorden van deze vraag.

De **Voorzitter:** Ik geef het woord aan de Staatssecretaris van Defensie.

De heer **Haex**, Staatssecretaris van Defensie: Mijnheer de Voorzitter! Wat betreft de opleg van munitie zou ik de Kamer willen mededelen, dat dit heel nauwgezet is geregeld in het voorschrift „Verzameling van gezamenlijke verordeningen voor de krijgsmacht nr. 8". In dat voorschrift zijn op te veel bladzijden om ze hier voor te lezen alle details van de opslag en de behandeling van munitie geregeld. Het lijkt mij

Staatssecretaris **Haex e. a.**

het verstandigste, mijnheer de Voorzitter, u voor te stellen dit voorschrift voor de belangstellende kamerleden ter griffie ter inzage te leggen.

Wat betreft de behandeling van munitie zou ik uit dit voorschrift een aantal essentiële punten aan de Kamer willen mededelen. Munitie, die opgelegd is in magazijnen, wordt aan een zeer regelmatige en nauwkeurig gereglementeerde inspectie onderworpen. Zo is er, ten einde de kwaliteit van deze munitie te bewaken, in de eerste plaats sprake van een periodieke inspectie. Dat is een visuele inspectie, die voor fosformunitie zelfs halfjaarlijks en voor de overige munitieartikelen jaarlijks plaatsvindt. Verder is er een periodiek technisch onderzoek van de componenten, waaruit de munitie bestaat, en een beproeving daarvan, welke afhankelijk is van de soort en kan variëren van een eenjaarlijks tot een vierjaarlijks onderzoek. Dan is er een speciaal onderzoek gereglementeerd voor het rookzwak buskruit. Er is een chemisch onderzoek, dat wordt uitgevoerd door R.V.O.-T.N.O., waarbij de stabiliteit van het kruit wordt onderzocht en dat, ook weer afhankelijk van de kruitsoort, jaarlijks of vierjaarlijks gebeurt.

Bij deze inspecties kan blijken, dat munitie geen afwijkingen vertoont. Als er wel afwijkingen worden geconstateerd, kunnen wij in het algemeen zeggen dat door technische munitiedeskundigen wordt beslist, of die munitie voor herstel in aanmerking komt dan wel voor afvoeren. In dat geval van herstelling wordt zulks meestal in eigen beheer gedaan of uitbesteed o.a. aan de Artillerie-Inrichtingen. Is de munitie afgekeurd, dan wordt de afvoer geregeld door een daarvoor bestaand onderdeel, de munitierenovatiecompagnie, nadat deze daartoe opdracht heeft gekregen van de inspecteur van de technische dienst. Het dump-gereed maken van deze munitie vindt plaats in het Fort Rhijnauwen, waarover een van de geachte afgevaardigden heeft gevraagd om dat eens te mogen bezoeken. Het dumpen zelf gebeurt in de Roompot nabij Zierikzee.

De **Voorzitter:** Ik geef het woord aan de heer Aantjes, die het heeft gevraagd, over de orde.

De heer **Aantjes** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Van de aanwezigheid van de bewindslieden van Defensie wil ik gaarne gebruikmaken om een vraag van orde te stellen.

De Minister van Defensie heeft met een zeer prijzenswaardige voortvarendheid ons in een brief spontaan ingelicht over wat er in Utrecht is gebeurd.

Inmiddels had de heer Masman ook al te kennen gegeven, dat hij mondelinge vragen wilde stellen. Ik heb er een ogenblik over gedacht, voor te stellen, deze brief op de agenda voor een van de volgende vergaderingen te plaatsen. Nu er zoveel vragen zijn gesteld en beantwoord, is het misschien niet zo vreselijk zinvol meer, dit te doen.

Ik zou de Minister willen vragen, of hij bereid is, ons steeds zo goed mogelijk van de ontwikkeling op de hoogte te houden, zodat wij te allen tijde aan de hand van de stukken de zaak opnieuw op de agenda kunnen plaatsen, als er behoefte aan bestaat.

Minister **Den Toom:** Mijnheer de Voorzitter! Ik kan de vraag van de geachte afgevaardigde de heer Aantjes bevestigend beantwoorden. Het was mijn voornemen, de Kamer regelmatig op de hoogte te houden van de voortgang van het onderzoek en om haar regelmatig mede te delen, hoe het met de gewonden gaat. Het lijkt mij, dat dit belangrijk is.

De **Voorzitter:** Ik dank u zeer.

Aan de orde is de beslissing over het **voorstel van orde** van de heer Andriessen om de openbare vergadering van de vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening omtrent de Tweede Nota over de ruimtelijke ordening in Neder-

Voorzitter e.a.

land (8803), welke is vastgesteld op 20 en 21 juni a.s., tot een nader te bepalen datum in de tweede helft van augustus of de eerste helft van september a.s. uit te stellen.

De **Voorzitter:** Ik wil de Kamer, voordat ik de beraadslaging open, artikel 33 van het Reglement van Orde voorlezen, waarin staat:

> „De Voorzitter stelt de dagen en uren vast, waarop de commissie in openbare vergadering bijeenkomt. Deze vergaderingen worden geconvoceerd op dezelfde wijze als de vergaderingen der Kamer. In geen geval worden meer dan twee openbare commissievergaderingen tegelijk gehouden. Een openbare commissievergadering wordt nimmer tegelijk met een vergadering der Kamer gehouden.".

Het spreekt vanzelf, dat, wanneer de Kamer de wens te kennen geeft, deze openbare commissievergadering, ondanks het feit dat zij reeds op de agenda is vermeld, op genoemde dagen niet te laten doorgaan, dit niet zal gebeuren en de Voorzitter hiervoor een andere datum zal vaststellen.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Andriessen** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Na de discussie die gisteren over deze aangelegenheid heeft plaatsgevonden wil ik een enkel woord van toelichting zeggen, hoewel ik niet bar veel nieuws heb toe te voegen aan datgene, wat hierover gisteren is gezegd. Ik wil nog een enkel woord over de gang van zaken bij dit voorstel zeggen.

De Regering heeft zich bereid verklaard de tweede nota inzake de ruimtelijke ordening op korte termijn te behandelen. De zaak is daarna door het Presidium verwezen naar de vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Die commissie heeft voorgesteld, aan de openbare behandeling van deze zaak in de Kamer een openbare commissievergadering vooraf te doen gaan, in de periode vallende tussen 12 juni en Prinsjesdag. Besloten is, de zaak op de agenda te plaatsen voor dinsdag en woensdag a.s., dus 20 en 21 juni.

Jongstleden dinsdag is in de Kamer door de heer Den Uyl de Regering gevraagd, een voorafgaande duidelijke verklaring af te leggen met betrekking tot haar standpunt ten aanzien van deze nota. Dit verzoek is aan de Regering voorgelegd. Gisteren heeft de Voorzitter medegedeeld, dat het kabinet een verklaring zal geven, dat die verklaring morgen zal worden geformuleerd en dat zij niet eerder dan zaterdag in druk bij de Kamer kan zijn. Dit wil zeggen, dat wij in feite over deze verklaring van de Regering niet eerder kunnen beschikken dan a.s. maandag of a.s. dinsdag.

Het gaat om een hoogst belangrijke nota en een hoogst belangrijke discussie. Nu er blijkens de mededeling van de Voorzitter een schriftelijke verklaring van de zijde der Regering komt, zou mijn fractie het bijzonder op prijs stellen, deze schriftelijke verklaring in de oordeelsvorming over deze nota te voren te kunnen betrekken. Dat is praktisch alleen maar mogelijk, indien de behandeling van de nota enige tijd zou worden uitgesteld.

Om die reden heb ik gisteren mijn voorstel voor uitstel van de behandeling gedaan.

Nu kan men vragen: Heeft dit dan geen vervelende consequenties voor de zaak zelf? Volgens mij is dit niet het geval. In de eerste plaats blijf ik in het voorstel, dat ik gisteren heb gedaan, binnen de termijn welke door de vaste commissie was voorgesteld, nl. uiterlijk vóór Prinsjesdag. In de tweede plaats zouden wij bij enig uitstel de gelegenheid krijgen, niet alleen om de consequenties van het standpunt dat de Regering zal overleggen voor het geheel van onze oordeelsvorming te bekijken, maar bovendien om beter kennis te kunnen nemen van de vele belangrijke stukken, die over deze zaak, met name de laatste tijd, zijn verschenen. Dan denk ik in het bijzonder aan de provinciale structuurschetsen, waarvan een aantal in ons bezit is gekomen en waarvan kennisneming, zeker voor zover ze controversieel zijn met bepaalde opvattin-

Andriessen c. a.

gen in de nota, van grote betekenis is. Ik geloof dus, dat geen schade wordt gedaan aan de zaak, wanneer enig uitstel wordt betracht en dat de behandeling van de nota daarvan alleen maar een gunstige invloed zou ondervinden. Om die reden dring ik erop aan, dat de behandeling enig uitstel krijgt.

De heer **Vondeling** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Het voorstel, zoals het nu nader is toegelicht, verbaast mij eigenlijk. Op het moment, dat de vaste commissie de agenda voor de openbare commissievergadering vaststelde — dat was 30 mei — kon de commissie wel ongeveer overzien hoe de zaken lagen. Het laatste wat ons daarover had bereikt, was een brief van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening van 7 juni, waarbij is overgelegd het tweede advies van de Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening. Een lid van die raad is hier aanwezig, nl. de heer Andriessen zelf. Hij heeft dus meegewerkt aan een tweede advies, dat is uitgebracht op 1 juni en waarin wij kunnen lezen, dat dit is gebeurd overeenkomstig de wens van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Er staat in, dat de raad ernaar heeft gestreefd dit stuk nog vóór de parlementaire behandeling van de nota uit te brengen.

Al eerder, in februari, is het eerste advies uitgebracht. Dit heeft de commissie ook in haar overleg kunnen betrekken. Ik dacht, dat er voor de commissie eigenlijk geen enkele aanleiding zou kunnen bestaan om deze hoogst belangrijke behandeling, waarvan ook de Regering de wens heeft uitgesproken dat zij op korte termijn plaatsvindt, uit te stellen.

Ik mag in dit verband herinneren aan de discussie, die hierover drie weken geleden in de Eerste Kamer heeft plaatsgevonden. Daar heeft toen de heer Van Lieshout grote aandrang op de Regering uitgeoefend om de parlementaire discussie over de nota zo snel mogelijk te doen plaatsvinden. Men kan dit vinden op blz. 188 van de *Handelingen*. De Minister-President heeft daarop toen geantwoord, dat hij de geachte afgevaardigde kon geruststellen, dat de periode van windstilte bijna voorbij was; zeer binnenkort, aldus de Minister-President, zal de nota worden besproken in de vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening in de Tweede Kamer. Mede met die gedachtenwisseling als achtergrond zal de Regering haar beleid met betrekking tot de komende vier jaar bepalen, aldus de Minister-President. Dit beleid zal de Regering de komende maanden, in ieder geval vóór Prinsjesdag, moeten uitstippelen. Ik kan mij zeer wel voorstellen, dat ook van de kant van de Regering grote behoefte bestaat om de discussie over de nota nog voor het reces te hebben. Ik begrijp dus, eerlijk gezegd, niet goed, waarom dit voorstel van de heer Andriessen er is.

Bovendien, mijnheer de Voorzitter, snijdt men geheel af de mogelijkheid — en ik zou haast zeggen, gezien de uitingen van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening: de waarschijnlijkheid — dat ir de mededelingen van zaterdag of maandag weinig meer zal staan dan dat de Regering de grote lijnen van die tweede nota overneemt. De Kamer heeft dan de mogelijkheid afgesneden — zij heeft zich zelf als het ware onthoofd — voor een discussie in de volgende week. Mocht het zo zijn — en dat lijkt mij heel erg onwaarschijnlijk — dat de Regering in de brief van maandag zegt: „Wij hebben er nog eens over gedacht, maar er rijzen héél véél bezwaren", dan kan de commissie a.s. dinsdag zelfstandig nog besluiten, die behandeling niet te laten doorgaan. De commissie kan nl. niét besluiten, de behandeling wèl te laten doorgaan, maar zij kan wèl besluiten, de behandeling niét te laten doorgaan. Ik wil die mogelijkheid graag openlaten, maar dan is het nu nodig, dat de Kamer zich positief opstelt. Ik zou dit dringend willen aanbevelen.

Ik mag ten slotte misschien nog opmerken, dat het volkomen juist is, wat de heer Andriessen zegt, nl. dat er een heleboel rapporten komen, maar ik zou er ook op willen wijzen, dat althans in drié provinciale staten nog deze maand discussies over deze voor hen hoogst belangrijke zaak zullen

Vondeling c. a.

plaatsvinden, en dat men — haast vanzelfsprekend — ervan uitgaat, dat niet alleen de Regering maar ook de Kamer dan de grondbeginselen van deze nota zal hebben besproken en zich daarover ook zal hebben uitgesproken. Ik geloof, dat wij het land zeer sterk zullen teleurstellen wanneer de behandeling niet de volgende week plaatsvindt.

De heer **Tuijnman** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben bereid, mij te voegen naar het voorstel van de heer Andriessen, te meer, omdat hier toch duidelijk sprake is van uitstel en niet van afstel, en bovendien: uitstel binnen een van te voren aangegeven limiet. Wanneer wij alleen de nota, exclusief de visie van het kabinet, bespreken, dan zou de vruchtdragendheid van de discussies wellicht benadeeld worden. Ik wil er de nadruk op leggen, dat ik rekenen moet op — mogelijk principieel — nieuwe elementen, waarmee het kabinet komt. Dan wil ik graag de mogelijkheid hebben, die in de kring van mijn fractie te bespreken.

De heer **Van Mierlo** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik moet verklaren, dat de logica — en werkelijk alléén de logica — mij gebiedt om het betoog van de heer Vondeling te volgen. De vaste commissie stelt vast, dat men best kan praten over iets waarvan men niet weet of de Regering dat zal overnemen en in welke mate zij dit zal doen. Als de Regering bereid is een zekere richtlijn te geven over wat zij wel of niet zal overnemen, dan, zo zegt de vaste commissie, kunnen wij niet meer vruchtbaar discussiëren. Ik begrijp hier totaal niets van. Ik dacht, dat het voor de Kamer mogelijk zou zijn om nu een geclausuleerd besluit te nemen, nl. dat de vaste commissie maandag het recht krijgt om aan de hand van de gegevens van de Regering te besluiten om niet te vergaderen. Ik ondersteun dus het voorstel van de heer Vondeling. De commissie kan niet besluiten om wel te vergaderen, maar wel besluiten om niet te vergaderen.

De heer **Van der Sluis** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Nu de zaken gelopen zijn zoàls zij gelopen zijn — ik doel op het verzoek van de heer Den Uyl — zijn wij geneigd om het voorstel van de heer Andriessen te steunen. Naar onze mening is er dit novum, dat er een brief van de Regering komt. Wij kunnen over waarschijnlijkheden spreken, maar wij weten niet zeker, wat daarin zal staan. Wij menen, dat, nu die brief komt en wij niet weten wat er precies in zal staan, wij de ruimte moeten hebben om ook in fractieoverleg ons standpunt eventueel nader te bepalen. Daarom lijkt het ons de zekerste weg om het voorstel van de heer Andriessen te steunen.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Het is voor een leek altijd moeilijk, te proberen geheimtaal te ontwarren. Ik geloof, dat het wel zeer nuttig zou zijn, als iemand zei wat er precies aan de hand is. Ik wil een poging doen daarnaar te raden.

De Regering wil gewoon dat debat niet. Vandaar, dat de regeringspartijen met allerlei formele, overigens niet zeer sterke verhalen komen aanzetten waarom dat debat niet moet plaatsvinden. De P.v.d.A. die in haar regeringsperiode voor een belangrijk deel verantwoordelijkheid voor de inhoud van de nota heeft genomen, wil dat debat wel. Daarop komt de hele zaak neer.

De heer **Aantjes** (A.R.P.): En daarom heeft, dacht u, de heer Den Uyl een vraag gesteld, die het reeds genomen besluit, dat de nota de volgende week zal worden behandeld, doorkruist.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Dat was een voorlopertje op het debat, dat wij nu hebben. Dat weet de heer Aantjes ook wel.

Praktisch zal het aldus worden: Als dat debat zou plaatsvinden, dan zou dat betekenen, dat een aantal kamerleden

Bakker e. a.

om een tafel ging zitten met een regering, die niet gaat antwoorden. Dat wordt natuurlijk een volkomen zinloze bedoening. Als het die kant opgaat, dan lijkt het mij het verstandigste de eer aan onszelf te houden en te zeggen: Laten wij dan maar geen debat houden.

De heer **Van der Peijl** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben het met de heer Bakker eens, dat door de vraag van de heer Den Uyl van dinsdag wel degelijk een heel nieuwe situatie is ontstaan. Om die reden kan men beter nu, in afwachting van een antwoord van de Regering, tot uitstel beslissen, ook met het oog op de leden, die de nota zullen behandelen. Zij toch mogen immers wel enige dagen van tevoren weten waar zij aan toe zijn. Bovendien — dat ben ik met de heer Tuijnman eens — zal uitstel bepaald niet tot afstel leiden. Immers, wij blijven binnen de termijn, die door de vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening zelf is gesteld, namelijk tussen half juni en half september.

Overigens zullen naar mijn mening de belangen van de ruimtelijke ordening in Nederland door dit uitstel bepaald niet worden geschaad. Integendeel, door het opschorten zal men tot een meer gedegen en tot een evenwichtiger behandeling van de nota kunnen komen, niet in het minst doordat men ons dezer dagen nog allerlei interessante documentatie ter zake van de nota doet toekomen. Ik noem het Landbouwschap, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en de provinciale besturen. De leden van provinciale staten zullen bepaald niet in deze maand en zelfs niet in de komende maand deze structuurschetsen behandelen.

Uit hoofde van al deze overwegingen zal mijn fractie het voorstel van de heer Andriessen steunen.

De heer **Lankhorst** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Of de behandeling zinvol is, zal voor een belangrijk deel van het antwoord, dat de Regering zal geven, afhangen. De heer Vondeling heeft zeer logisch geconstateerd, dat van de commissie altijd nog, als het antwoord negatief is, het voorstel kan komen de behandelingen niet te laten doorgaan. Ik dacht, dat het toch ook wel zinvol voor de Kamer is om, gezien ook de bezwaren, die tegen het voorstel van de heer Vondeling zijn ingebracht, omdat de fracties toch altijd nog enig beraad willen hebben, het vrijkomen van die dagen dan niet aan de commissie over te laten, maar om daarover nu een besluit te nemen, omdat wij dan ook kunnen bezien, wat wij eventueel in die vrijkomende dagen hier in de Kamer kunnen doen.

De heer **Vondeling** (P.v.d.A.): Dat schijnt niet te kunnen.

De heer **Lankhorst** (P.S.P.): Dat weet ik niet. Ik wil graag aan de Voorzitter overlaten om dat te bekijken. Ik dacht, dat het bij voorbeeld mogelijk zou zijn het debat over de nota Vietnam toch de volgende week te houden, tenzij de Ministers afwezig zijn.

De **Voorzitter:** Het is misschien goed, dat ik op de laatste opmerking van de heer Lankhorst inga.

Het zou, wanneer de commissie op maandag zou besluiten de openbare commissievergadering op 20 en 21 juni a.s. niet te laten doorgaan, onmogelijk zijn de agenda van de Kamer dan nog in die zin te wijzigen, dat de debatten, die voor de laatste week van juni zijn gepland, op dinsdag a.s. werden gehouden, daar de ministers dan verhinderd zijn. Daarom moet ik als Voorzitter bezwaar maken tegen de suggestie van de heer Vondeling, pas op maandag een beslissing te nemen. Het is nu drie uur en voordat wij gereedkomen met de behandeling van de nota zal het ongeveer half vijf zijn. Wij zullen dus vanmiddag niet veel meer kunnen doen aan de behandeling van de nota betreffende de Nederlandse scheepsbouw. Wanneer wij vanmiddag niet kunnen besluiten, deze aangelegenheid in de

Voorzitter e.a.

openbare vergadering van dinsdagmiddag aanstaande te behandelen, lijkt het mij vrij moeilijk maandagavond te zeggen: Wij gaan dat toch maar even doen. Het lijkt mij daarom beter, vanmiddag een besluit erover te nemen. Dit lijkt mij voor de leden veel prettiger. Het is dus wat moeilijk, nu een afwachtende houding aan te nemen. Persoonlijk geef ik er de voorkeur aan, dat de Kamer zich er nu over uitspreekt of deze openbare commissievergadering moet doorgaan.

De heer **Vondeling** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik uit uw beschouwing concluderen, dat u het vrij waarschijnlijk acht, dat de Kamer dinsdag in plenaire vergadering bijeenkomt ter afhandeling van de agenda?

De **Voorzitter:** Ja.

De heer **Vondeling** (P.v.d.A.): Dan stel ik voor, de beslissing over het voorstel van de heer Andriessen pas dinsdag te nemen. Wij zijn dan immers in het bezit van het antwoord van de Regering.

De **Voorzitter:** De heer Vondeling stelt dus voor, eerst a.s. dinsdag over het voorstel van orde van de heer Andriessen te beslissen. Ik wijs er echter op, dat de Kamer dan in grote tijdnood komt. Wanneer wij dan besluiten het debat toch nog in die week te houden, zal het moeten plaatsvinden op woensdag en donderdag en zal de plenaire vergadering van donderdag weer moeten worden uitgesteld.

De griffier fluistert mij nu in, dat het mogelijk is op dinsdagavond met de openbare commissievergadering te beginnen. Dat is juist. Ik neem aan, dat de Kamer in ieder geval dinsdag te 13.00 uur in plenaire vergadering bijeen zal komen. Ik heb begrepen, dat de Minister van Economische Zaken hier dan aanwezig kan zijn.

Minister **De Block:** Ik zal aanwezig zijn.

De **Voorzitter:** Dan zou, wanneer het voorstel van de heer Vondeling wordt aangenomen, de Kamer dinsdag kunnen beslissen over de vraag, of de openbare commissievergadering dinsdagavond, bij voorbeeld te 19.30 uur, zou kunnen aanvangen.

De heer **Vondeling** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Uw voorstel komt dunkt mij geheel ten goede aan de verlangens, die van andere zijde zijn geuit. Ik vind uw gedachte logisch en vanzelfsprekend en wil haar graag steunen.

De heer **Mellema** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou een contravoorstel willen doen, nl. dat de Kamer nu beslist over het al dan niet doorgaan van de openbare commissievergadering de volgende week.

De heer **Aantjes** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Tijdens deze discussie is de brief van de vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening enige malen ter sprake gekomen. Ik heb er als voorzitter van deze commissie behoefte aan duidelijk te zeggen, wat de gedragslijn geweest is, die de commissie te dezer zake heeft gevolgd.

De Regering heeft de Kamer doen toekomen de „Tweede nota over de ruimtelijke ordening in Nederland". Deze nota is gesteld in handen van de vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. De commissie heeft nooit het bericht ontvangen, dat de Regering — er heeft wel een kabinetswisseling plaatsgevonden, maar het blijft „de Regering" — deze nota niet langer voor haar rekening neemt. De commissie, voortvarend als zij is, heeft zich dan ook bereid verklaard de nota vóór de behandeling van de begroting — wij vreesden, dat de behandeling van de nota anders pas in het voorjaar van 1968 zou kunnen plaatsvinden — in een openbare commissievergadering te behandelen. Wij

Aantjes c. a.

hebben daarbij als gewenste termijn aangegeven: tussen 15 juni en 15 september. Zo lang was er naar onze mening geen probleem. Toen heeft de Kamer besloten de nota vóór het reces te behandelen. Dat is de commissie wel. Wordt besloten de nota na het reces te behandelen, dan is dat de commissie ook wel, want dit is allemaal in overeenstemming met de brief die wij hebben gestuurd. Wij conformeren ons bij voorbaat aan de beslissing die de Kamer neemt.

Nu moet ik erkennen — zonder daarmee mijn persoonlijke mening over het voorstel van de heer Andriessen te geven — dat ik begrip kan hebben voor de wens om, na de vraag die de heer Den Uyl heeft gesteld, de behandeling nog enige tijd aan te houden. Tot op het moment dat de heer Den Uyl zijn vraag stelde stond vast dat de regeringsnota, waarvan wij niet anders weten dan dat de Regering deze voor haar rekening neemt, in deze Kamer behandeld zou worden. De heer Den Uyl heeft toen gevraagd — ik begrijp niet, waarom hij dat nu pas gevraagd heeft — of dit kabinet deze nota wel voor haar rekening neemt. Dat opende de mogelijkheid dat uit het antwoord zou blijken dat dit niet, niet helemaal of slechts gedeeltelijk het geval was. Ik kan er begrip voor opbrengen dat degenen die deze nota zullen behandelen het standpunt van de Regering in hun voorbereiding willen betrekken. Ik kan het niet anders zien dan dat, zonder de vraag van de heer Den Uyl, hier de volgende week een nota in behandeling was gekomen, die volledig voor verantwoordelijkheid van de Regering kwam. Door zijn vraag is dit echter twijfelachtig geworden. Als de heer Den Uyl zijn vraag niet had gesteld dan was precies gebeurd wat de heer Vondeling nu alsnog wil trachten te bereiken.

De heer **Vondeling** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Nu wordt het mij toch echt een beetje te gortig. De indruk wordt gewekt dat de vraag van de heer Den Uyl er de oorzaak van zou zijn dat de nota niet de volgende week kan worden behandeld. De logica hiervan is volstrekt zoek. Ik hoop dat aan te tonen, hoewel het eigenlijk zo duidelijk is dat dit nauwelijks hoeft. Immers, wat was de strekking van het betoog van de heer Den Uyl? Hij had de agenda van de behandeling voor zich. Daar stonden een zeer groot aantal punten op, wezenlijke kwesties die de commissie met de Regering wilde bespreken.

De heer **Aantjes** (A.R.P.): Ter behandeling van de nota over de ruimtelijke ordening.

De heer **Vondeling** (P.v.d.A.): Ja, mijnheer de Voorzitter. Dat waren acht punten en elk punt was weer onderverdeeld in drie of vier vragen. Het lag voor de hand dat de Regering bij de bespreking in de commissie haar standpunt ten aanzien van deze kwesties bekend zou maken, want anders zou een dergelijke behandeling wel bijzonder eenzijdig zijn en zou alleen een discussie tussen kamerleden plaatsvinden. Het was dus logisch dat de Regering dan haar standpunt bekend zou maken. De heer Den Uyl heeft gevraagd of het eigenlijk niet beter was dat de Regering al van te voren aanduidde of zij over deze zaken een andere opvatting had dan het vorige kabinet. Dat heeft voordelen, omdat men dan een fase in de bespreking in de commissie kan overslaan. Het was niet anders dan dat. De heer Den Uyl vond dat nuttig en ik ook. Ik ben ervan overtuigd dat de Kamer dit in feite ook zal vinden. Wordt er iets toegevoegd aan het standpunt van de Regering, dan kan de discussie rijker worden en doelmatiger. Er zal minder in derde termijn behoeven te worden gesproken. Het is onder geen enkel beding de bedoeling van de heer Den Uyl geweest dat daarmee deze behandeling zou worden vertraagd. Dit kan niemands bedoeling zijn, tenzij de leden van de Kamer, die het woord hebben gevoerd, de overtuiging hebben dat het standpunt van het kabinet zeer sterk zou afwijken van het standpunt van het vorige kabinet.

Vondeling c. a.

Er liggen op dit moment twee adviezen van de Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening. In beide adviezen, uitgebracht in februari en — de heer Andriessen zal zich dit goed herinneren — eind mei, begin juni, staat, dat de Raad van advies voor de Ruimtelijke Ordening van mening is, dat de grote lijnen van deze tweede nota juist zijn en dat op deze basis moet worden verder gewerkt. Ik kan mij dan ook alleen maar voorstellen, dat het kabinet op enkele belangrijke onderdelen zich een standpunt zal voorbehouden, omdat het daarover nog eens wil discussiëren. Desondanks heeft het dan toch wel heel veel zin om over de basisfilosofie van deze tweede nota te discussiëren. De nota is al sinds 22 september 1966 in ons bezit; de fracties hebben zich dus volledig op de behandeling kunnen voorbereiden. Bovendien was de commissie van mening, dat de behandeling voldoende was voorbereid, want zij heeft een agenda vastgesteld. Ik vind, dat de Kamer erg tekort schiet, wanneer zij deze belangrijke nota nu niet gaat behandelen, te meer omdat de verrichtingen van de Kamer na de kabinetsformatie toch al niet fantastisch zijn! De eerste twee maanden na de kabinetsformatie is weinig gedaan; de Kamer heeft zelfs gedurende twee weken niet kunnen vergaderen „bij gebrek aan stof".

Mijnheer de Voorzitter! Ik betreur het ten zeerste als de behandeling wordt uitgesteld. Ik zie niet in, waarom de Kamer zich niet het plezier zou gunnen dinsdag a.s. over de nota te beslissen. Mochten er belangrijke wijzigingen in het standpunt van de Regering komen, dan kan het voorstel van de heer Andriessen alsnog worden aangenomen. Als de Regering in grote lijnen akkoord gaat, dan kan in de openbare commissievergadering een full-dress debate worden gehouden. Ik wil het standpunt van u, mijnheer de Voorzitter, nog graag eens onderstrepen.

De heer **Andriessen** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een enkele opmerking maken naar aanleiding van wat de heer Vondeling het laatst heeft gezegd. Hij heeft gezegd, dat de Regering wel in grote lijnen de nota zal aanvaarden, omdat de Raad van advies voor de Ruimtelijke Ordening het met de gedachtengang en de hoofdlijnen van het stuk eens is. Dit is wel juist, maar hieruit volgt niet, dat de Regering er ook zo over denkt.

Mijnheer de Voorzitter! Wij willen de vraag van de heer Den Uyl, die een voorlopig standpunt van de Regering vroeg, volledig recht doen wedervaren door het regeringsstandpunt ook in het vooroverleg over deze nota te betrekken. Mijn moeilijkheid met de suggestie van de heer Vondeling om dinsdag pas te beslissen en eventueel dinsdagavond met de behandeling van de nota te beginnen, is dat het fractieberaad, waarover ik in eerste instantie heb gesproken en waaraan blijkbaar ook vele anderen in deze Kamer behoefte hebben, onvoldoende tot zijn recht kan komen.

De heer **Vondeling** (P.v.d.A.): Het fractieberaad zou toch normaal ook a.s. dinsdagochtend plaatsvinden?

De heer **Andriessen** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! De heer Den Uyl heeft toen hij zijn vraag stelde met betrekking tot de verklaring van de Regering opgemerkt — ik kan niet citeren, want ik heb de *Handelingen* niet bij de hand — dat hij de indruk had, dat de Regering bepaalde onderdelen van de nota niet helemaal voor haar rekening zou nemen. Stel dat dit zo is, dan ligt het toch voor de hand, dat de consequenties van bepaalde standpunten voor het geheel van de nota zodanig kunnen zijn, dat wij in de korte tijd, die wij dan hebben, niet toekomen aan een reële oordeelsvorming. Omdat met uitstel van deze discussie geen enkel reëel belang wordt geschaad — wij kunnen hiermede immers blijven binnen de termijn, die de vaste commissie heeft gesteld — meen ik dat er geen enkel bezwaar is, de discussie uit te stellen. De Kamer kan hierover vanmiddag nog beslissen. Ik wil mijn voorstel handhaven en u, mijnheer de Voorzitter, verzoeken hierover vanmiddag een beslissing te doen nemen.

Andriessen e. a.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de heer Andriessen hierover een vraag stellen? De Minister had tijdens het mondeling debat over de ruimtelijke ordening hetzelfde kunnen mededelen, als hij nu schriftelijk gaat doen. Had de heer Andriessen dan ook fractieberaad gevraagd en schorsing van de vergadering bij de bespreking van elk van de punten, zoals hij nu doet?

De heer **Andriessen** (K.V.P.): Dat zou hebben afgehangen van het antwoord van de Minister. Bovendien wil ik aan het adres van de heer Bakker zeggen, die hierover zo straks een opmerking maakte, dat de Regering een standpunt bepaalt. Het is dus bepaald niet de Regering die over deze nota niet wil discussiëren. Mijn voorstel hield in, dat wij de gelegenheid zouden moeten krijgen de gedachtengang van de Regering zo goed mogelijk in het geheel van het debat in te passen.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Het is wel zeker, dat uw standpunt los staat van dat van de Regering!

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter:** Er zal nu eerst worden gestemd over het voorstel van de heer Vondeling en dan over dat van de heer Andriessen. Wanneer het voorstel van de heer Vondeling wordt aangenomen, kan namelijk dinsdag a.s. nog worden beslist over de vraag, of de openbare commissievergadering zal doorgaan.

Ik deel de Kamer nog mede, dat, zo er op die dagen voor dringende aangelegenheden geen plenaire vergadering behoeft te worden gehouden, de openbare commissievergadering, die thans aan de orde is, zal kunnen plaatsvinden op 22, 23 en 24 augustus of op 12, 13 en 14 september.

Het voorstel van de heer Vondeling wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter:** Ik geef het woord aan de heer Bakker tot het afleggen van een korte verklaring.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Aan het begin van dit debatje was ik geneigd — ik heb dit ook gedaan — te zeggen: Laten wij maar meegaan met het voorstel van de heer Andriessen, want het wordt toch een zinloos debat. Na de werkelijk krampachtige manoeuvres, die zijn uitgehaald van de kant van de regeringspartijen, voelt mijn fractie er echter niets meer voor om voor dit voorstel te stemmen.

Het voorstel van de heer Andriessen c.s. wordt met 67 tegen 33 stemmen aangenomen.

Vóór hebben gestemd de heer Ter Woorst, jonkvrouwe Wttewaall van Stoetwegen, de heren Zijlstra, Aalberse, Aarden, Abma, Albering, Andriessen, Assmann, Baeten, Van Beek, De Bekker, Berkhouwer, Bode, Boersma, Boot, Van de Brake, Van Buel, Cornelissen, Diepenhorst, Van Dis, Engelbertink, Engels, Fiévez, Goudzwaard, mevrouw Groensmit-van der Kallen, mejuffrouw Haars, de heren Harmsen, Van den Heuvel, Hutschemaekers, Jansen, Joekes, Jongeling, mejuffrouw Kessel, de heren Kikkert, Koekoek, Van Koeverden, Koning, Koudijs, Krosse, Lankhorst, mejuffrouw Van Leeuwen, de heren Leffertstra, Van der Lek, Maenen, Van der Mei, Mellema, De Meijer, Nuijens, Van der Peijl, Peijnenburg, Portheine, Rietkerk, Van Schaik, Schakel, Schlingemann, Scholten, Van der Sluis, Tilanus, Tolman, Tuijnman, mevrouw Veder-Smit, de heren Verlaan, Vonhoff, Wiebenga, Wiegel en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heren Aantjes, Bakker, Berg, mevrouw Brautigam, de heren Daams, Franssen, Van der Gevel, De Goede, mejuffrouw Goudsmit, de heren Imkamp, Lems, Van Lier, Masman, Van Mierlo, Nederhorst, Nypels, Oele,

Voorzitter e.a.

Peschar, S. van der Ploeg, Posthumus, Roemers, Ruygers, Van het Schip, mevrouw Singer-Dekker, de heren Tans, Van Thijn, Visser, Vondeling, Voogd, Westerhout, Wieldraaijer, Wierenga en Willems.

De **Voorzitter:** Ik geef het woord aan de heer Vondeling, die het heeft gevraagd, over de orde.

De heer **Vondeling** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil u vragen om ondanks de vertraging toch aan de Regering over te brengen, dat het voor een goede behandeling — overeenkomstig de wens van de meerderheid van de Kamer — goed zou zijn, als het standpunt van het kabinet a.s. maandag kenbaar wordt gemaakt. Dat lijkt mij nuttig.

De **Voorzitter:** Ik zal een mededeling als door de geachte afgevaardigde bedoeld gaarne aan de Regering doen.

Ik wil de leden nogmaals met de meeste nadruk vragen, de data, die ik zoëven heb genoemd — 22, 23 en 24 augustus en 12, 13 en 14 september — nu al te reserveren, hetzij voor een plenaire vergadering, hetzij voor de openbare commissievergaderingen die dinsdag en woensdag a.s. geen doorgang vinden.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de **Nota betreffende de katoen-, rayon- en linnenindustrie (9139).**

Hierbij zijn tevens aan de orde:

het **Verslag** van een mondeling overleg betreffende de werkgelegenheid in de Twentse textielindustrie (9113, nr. 1);

het **Verslag** van een openbare commissievergadering tot het horen van personen inzake de werkgelegenheid in de Twentse textielindustrie (9113, nr. 2).

De beraadslaging wordt hervat.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil eerst enkele opmerkingen maken over de bijdrage van andere geachte afgevaardigden aan dit debat. Ik heb er behoefte aan om kort te reageren op datgene, wat de heer Bakker heeft gezegd, namelijk dat de Twentse werkgevers niet uit sociale overwegingen relatief veel oude en mindervalide werknemers in dienst hadden, maar omdat zij geen andere keuze hadden. Deze opmerking zou hout hebben gesneden, als dat verschijnsel ook waarneembaar was in andere streken met een krappe arbeidsmarkt en zich niet alleen in de Twentse textielindustrie voordeed. Aangezien dit verschijnsel heel specifiek is voor de Twentse textiel vrees ik, dat de exegese van de heer Bakker niet zozeer is gebaseerd op een analyse van de feiten, als wel op een onoverwinbare afkeer van werkgevers.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft voorgerekend, dat er zo'n 15 000 nieuwe arbeidsplaatsen in Twente geschapen moeten worden in de komende 5 à 6 jaar. Ik geloof, dat die berekening, voor zover wij de zaak kunnen bezien, een plausibele was. De heer Wieldraaijer noemt dan een complex van maatregelen om in 5 à 6 jaar die 15 000 nieuwe arbeidsplaatsen te scheppen. Hij noemt de versnelling van de E 8 en van de Rijksweg 15, het Centraal Ontwikkelingsbureau, de spreiding van de rijksdiensten en nog 3 of 4 andere punten. Bij dat soort van aanpak van de geachte afgevaardigde — ook andere geachte afgevaardigden hebben die aanpak naar voren gebracht — mis ik echter (ik bestrijd niet, dat sommige van die maatregelen nuttig kunnen zijn) steeds weer datgene, wat voor ons toch het belangrijkste is omdat het in werkelijkheid voor het bedrijfsleven zelf het belangrijkste is, namelijk het algemene economische klimaat. Dat is geen loze kreet; dat is concreet: een gezonde conjunctuur, een stimulerend belastingbeleid — althans geen vexatoir belastingsysteem — en een positieve instelling, zeker van de overheid tegenover het ondernemen als functie. Men gaat primair ondernemen, omdat men denkt iets te kunnen verdienen. Dit is de grote aansporing. Het is ook in het belang van de werknemers, dat er florerende be-

Joekes

drijven komen. Dat element miste ik in de aanpak van de heer Wieldraaijer en daarom wil ik het nog eens duidelijk onderstrepen.

Naar mijn mening heeft de geachte afgevaardigde de heer De Goede met zijn bijdrage aan dit debat bewezen, dat hij voor hetgeen nu juist een ondernemer — en dit geldt ook de leiding van een sterk geïnstitutionaliseerde onderneming — werkelijk drijft, weinig gevoel heeft. Terwijl de geachte afgevaardigde nog altijd dubt, zoals hij gisteravond langdurig heeft gedaan, over het al of niet verkrijgen van de zekerheid in de toekomst, die hij zozeer blijkt te verlangen, voordat hij tot investeren wil overgaan, heeft de ondernemer die keuze in het toch altijd ongewisse — de calculated risk, die ondernemen is — al lang gemaakt.

De heer **De Goede** (D'66): Dan gaat het om het geld van de ondernemer zelf. Nù gaat het om gemeenschapsgeld.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Het is een kwestie van aanpak, van mentaliteit. Ook het feit, dat de heer De Goede bij het ondernemen twee produktiefactoren noemde, nl. kapitaal en arbeid, en niet de derde, nl. de ondernemingsleiding, daarbij betrok, acht ik heel typerend. Misschien is het hem ontgaan, maar ik vond het kenmerkend.

Hoe hij verder zijn pleidooi voor meer steun aan kleine beginnende bedrijven denkt te kunnen rijmen met zijn pleidooi voor sanering van kleine bedrijven — in deze Kamer pleegt men onder sanering zacht om zeep helpen te verstaan — is mij ook niet uidelijk.

De heer **De Goede** (D'66): Ik heb allerminst gesproken over stimulering van kleine bedrijven. Ik heb gesproken over stimulering van jonge industrieën, behorende bij een andere bedrijfstak.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Denkt de geachte afgevaardigde dat al die jonge bedrijven ineens heel groot beginnen? Ik meende, dat de meeste klein beginnen.

De heer **De Goede** (D'66): Ik kan mij heel goed voorstellen, dat tussen klein en groot verschillende opvattingen bestaan. Natuurlijk bestaan deze. Ik heb echter beslist niet over kleine bedrijven gesproken.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Dan heb ik die nuance niet goed tot mij laten doordringen.

Mijnheer de Voorzitter! Als de geachte afgevaardigde de heer De Goede denkt, dat de werknemers van het bedrijf in Neede geholpen hadden kunnen worden door het enquêterecht, zoals is voorgesteld door de commissie-Verdam, waarbij het criterium — mijns inziens terecht — wanbeleid is, raad ik hem aan het enquêterecht, zoals daar is voorgesteld, nader te bestuderen.

Ik wil nog enkele opmerkingen maken over hetgeen de ministers hebben medegedeeld. Ik dank hen zeer voor de bijzonder uitvoerige antwoorden op de door mij gestelde vragen. De Minister van Sociale Zaken heeft, sprekende over de G.S.W.-Enschede, gezegd: Men moet niet een bestaand systeem voor een incidenteel geval doorbreken. Ik ben dit volledig met hem eens. Ik meen, dat zijn aanbod — ik heb er volledig vertrouwen in, dat dit rond komt — waarschijnlijk een betere oplossing biedt dan het plan, dat ik zelf ter tafel heb gelegd. Ik ben hem hiervoor erg erkentelijk. Ik hoop niettemin, dat de uitdrukkelijk tegenover ons verklaarde bereidheid van de werkgevers in Twente om een actieve rol te spelen bij, en een offer te brengen voor, de opvang van deze mensen, naast het door de Minister geschetste systeem, een vruchtbare uitweg zal kunnen vinden. Hieraan kan de Minister niets doen, maar ik wil die wens hier nadrukkelijk uitspreken.

Joekes c. a.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte een enkele opmerking tot de Minister van Economische Zaken. Ik heb op één vraag, die ik belangrijk acht, geen antwoord gekregen. Wij zien nu, dat drie Nederlandse bedrijfstakken in moeilijkheden verkeren. Wij constateren bij elk daarvan de belangrijke invloed van de E.E.G. Wij moeten vrezen, dat ook andere Nederlandse bedrijfstakken die nadelige invloeden in de komende jaren zullen ondervinden, omdat zij voortvloeien uit ontwikkelingen, waarvoor als het ware de E.E.G. was bedoeld. Gisteren heb ik op enigszins dramatische toon gevraagd: Wie is er morgen aan de beurt? Ik heb gevraagd, of de departementen een grote prioriteit willen geven aan de bestudering van wat ons in andere bedrijfstakken nog boven het hoofd hangt en ons nog kan overkomen. Ik heb op dit punt geen antwoord gehoord.

Ten slotte wil ik nog een opmerking maken over de buitenlandse concurrentie en vooral de E.E.G.-concurrentievervalsing. De antwoorden zijn in het algemeen niet bevredigend geweest, maar dat is niet de schuld van onze Nederlandse Minister van Economische Zaken. Dat is de schuld van het feit, dat de situatie niet bevredigend is en dat wij in Nederland slechts een beperkte invloed hebben op die situatie. Overal waar in en buiten de K.R.L.-industrie door ons E.E.G.-concurrentievervalsing wordt geconstateerd of vermoed, moeten de Minister en zijn collega's voortdurend hameren en drammen en pesten om daaraan een einde te maken.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met de beide bewindslieden en met name de Minister van Economische Zaken van harte dank te zeggen voor hun antwoorden. Allereerst wil ik een korte opmerking maken over de garantie voor werknemers, als ik deze zaak kort mag aanduiden. Ik wil met name aan het adres van de Minister van Economische Zaken zeggen, dat natuurlijk de zaken vanuit de sfeer van kapitaal en rendement moeten worden bekeken. Toch wil ik blijvend aandacht vragen voor de mogelijkheid, dat er binnen de bedrijfstak ten aanzien van de openbreking van de c.a.o., die is gesloten overeenstemming komt. De Minister dient klaar te zijn, wanneer er wordt gevraagd of de garantie ook kan worden uitgestrekt tot een overeenkomst op sociaal terrein.

In de tweede plaats heb ik met blijdschap kennis genomen van de opmerking van de Minister van Economische Zaken, dat ook werknemers zullen worden ingeschakeld bij het opstellen van een algemeen investeringsplan. Ik wil in het voetspoor van de heer Joekes — hij heeft een opmerking gemaakt over de samenwerking tussen de confectie- en de K.R.L.-industrie — vragen of de Minister, wanneer hij zegt: „zei mijnheer Kroese", dit heeft afgecheckt bij de betrokken vakbonden. Dan heeft hij ook op dit terrein een compleet inzicht.

Ik hoop, dat de bovengenoemde opmerking van de Minister juist is en dat dit in de toekomst ook iets zal opleveren. Zojuist heeft de heer De Goede bij interruptie aan het adres van de heer Joekes gezegd, dat het hier om gemeenschapsgelden gaat. Dit is inderdaad juist en ik stel het op prijs indien wij in de komende tijd nog eens worden ingelicht over deze ontwikkeling, omdat wij ook vanuit deze hoek ons een oordeel moeten kunnen vormen over de doelmatige besteding van de gelden. Ik wil nu reeds verklaren dat ik, ondanks dit verheugende bericht — naderhand zou kunnen blijken dat het allemaal enigszins tegenvalt —, de volgende keer, wanneer er weer een dergelijke zaak aan de orde is, bepaald kritischer zal zijn ingesteld.

Ten aanzien van de E 8 heb ik met bijzonder veel genoegen kennis genomen van de toezeggingen, die via de Minister van Economische Zaken door de Minister van Verkeer en Waterstaat zijn gedaan. Ik meen, dat de begrotingsbehandeling in het komende najaar een betere gelegenheid zal bieden hierop nog uitvoeriger terug te komen.

Boersma

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog enkele opmerkingen maken over het structureringsbeleid, het stimuleringsbeleid en de franje in Nederland, die hier tussenin zit. Het is mij ontgaan — dank zij de bereidwilligheid van één van mijn collega's is deze lacune opgevuld — maar ik had niet een direct antwoord van de Minister van Economische Zaken aan mijn adres vernomen op mijn vraag, of wij langzamerhand — ik heb met opzet geen termijn genoemd — niet moeten komen tot een herziening van al datgene wat er in de loop van de laatste jaren is gegroeid aan soorten van stimulering van de regionale delen. Ik heb begrepen, maar zou het toch nog graag eens ook aan mijn adres expliciet bevestigd zien, dat de Minister er wat voor voelt, een soort van plan te maken zonder daar nu bij te vertellen: dat ga ik de volgende week doen. Dat behoeft, wat mij betreft, ook niet.

Mijnheer de Voorzitter! Wat betreft meer de structurering en de herstructurering van Twente, wil ik ook nog een opmerking maken. Ik ga niet vergelijken tussen Twente en Limburg. Er zijn overeenkomsten en ook verschillen. Er is in elk geval wel de overeenkomst, dat er, wanneer de diepte-investeringen zullen voortschrijden, althans een soortgelijk proces in Twente, ook door een eenzijdige structuur gekenmerkt, zal plaatshebben als dat in Limburg het geval is. Het zou dan stellig te laat zijn, wanneer wij zo lang zouden wachten, vóórdat wij daar een duidelijk inzicht hadden in de mogelijkheden die wij ook via overheidsbijdragen zouden kunnen leveren tot een harmonische ontwikkeling van dat deel van het land. Desniettemin wil dat niet zeggen dat ik niet op dit moment al zo ver ben, dat ik alles kan overzien om te komen tot een antwoord op de vraag, of Twente en Oost-Gelderland vandaag reeds tot herstructureringsgebieden verklaard moeten worden. Nogmaals, het is best mogelijk dat het op den duur noodzakelijk blijkt te zijn. Wanneer ik zeg „op den duur", bedoel ik ook niet in de loop van de jaren zeventig, maar op een veel kortere termijn. Voorlopig zou ik echter genoegen willen nemen met de toezeggingen die de Minister heeft gedaan voor wat betreft ad hoc stimulerende maatregelen. Ik denk hier dan ook met name aan de mogelijkheden die er zijn om in Enschede bepaalde plannen mede tot realisering te brengen.

Ik kom ook tot deze voorlopige slotsom, omdat ik in de nota op blz. 4, rechterkolom, voordat paragraaf 3 begint, aantref dat er een onderzoek wordt ingesteld, een onderzoek, gericht op weliswaar de structurele verbetering van het Twentse economische patroon en het creëren van een gunstig industrieel klimaat daar, maar het is toch een uitermate belangrijk structuuronderzoek, dat is gesubsidieerd voor 50 pct. van de kosten. Nu zou ik zeggen zonder dat ik wil beweren dat dit dan het plan is, waaraan men zou kunnen denken, als men aan een wat breder herstructureringsbeleid zou denken: Laten wij toch eerst dit plan eens afwachten; laten wij bovendien ook denken aan de omvang van de koek op dit moment. Die koek is misschien wel te klein, maar in elk geval is hij niet groot. Vóórdat ik daarover een uitspraak zou kunnen doen, zou ik dan ook eerst willen weten, welke de repercussies van een dergelijke uitspraak en ook van een dergelijk beleid op dit moment zouden zijn bij voorbeeld voor het noorden.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte nog een opmerking over de kwestie-Neede. De Minister heeft al begrepen dat dit punt de Kamer bijzonder hoog zit. Ik blijf het eens met degenen, die hebben gezegd — ik bedoel dit echter niet bepaald als een verwijt aan deze bewindsman —, dat het bepaald wel nuttig zou zijn geweest, ook als Kamer te kunnen afwegen datgene, wat er zich aan mogelijkheden voordeed, wanneer wij kennis hadden gedragen van de alternatieven. Natuurlijk betekent dat niet, dat wij daarmee een grondig inzicht zouden hebben gehad in alle in's en uit's, maar wel dat wij ook van daar uit het beleid beter hadden kunnen beoordelen. Nu heeft de Minister heel duidelijk gesteld dat er nu eenmaal niet aan te ontkomen viel. Ik heb hier ook in eerste termijn reeds betoogd dat ik uit verschillende inlichtingen een andere indruk heb gekregen, namelijk dat er wel iets te bereiken zou zijn geweest met het bedrijf in Neede, wanneer dat op een nieuwe basis zou zijn geschoeid onder een nieuwe directievoering en men de oorzaken van de verliezen goed had geanalyseerd, bij voorbeeld als men had gekeken naar de toelevering van spingarens, waarin een enorm rendementsverlies zat, en wanneer men rekening had willen houden met de onderbezettingsverliezen als gevolg van het feit dat bepaalde delen van het bedrijf naar Enschede waren weggetrokken zonder dat daarvoor beloofde andere onderdelen terugkwamen, waardoor die onderbezettingsverliezen verklaarbaar zijn. Als men voorts bedenkt, dat vooral de laatste tijd de orderportefeuille in een enorm tempo en enorme omvang is toegenomen, vooral wat betreft huishoudtextiel — het huishoudtextiel voorziet voor 35 pct. in de behoefte van de binnenlandse markt; het binnenlandse marktaandeel is namelijk 35 pct.; ik zou nog een aantal factoren kunnen opsommen, die wellicht in het eerste onderzoek dat bijzonder snel is verricht aan de Investeringsbank en de deskundigen niet bekend waren —, dan zeg ik nu nog, dat de beslissing mij helaas te voorbarig voorkomt.

Ik heb nu begrepen, dat de Minister in ieder geval gevoelig is voor de argumenten met betrekking tot de situatie in Neede en dat hij daarvoor een aantal toezeggingen heeft gedaan, die met name erop zijn gericht ook in deze plaats te komen tot vervangende werkgelegenheid in de meest ruime zin. Ik hoop, zonder dat ik ook maar enige twijfel heb aan de goede bedoelingen van de Minister, dat de bevolking van de Achterhoek niet de indruk zal krijgen, dat zij met een platonische kluit het koele riet is ingestuurd. De Minister zal duidelijk hebben gemerkt en gevoeld, dat deze zaak in deze Kamer bijzonder gevoelig ligt. Ik hoop dan ook, dat wanneer onverhoopt overigens een soortgelijke situatie zich in de toekomst nog eens zou voordoen, met dit sociale aspect in bijzondere mate rekening zal worden gehouden.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik kan een paar minuten besparen door, wat Neede betreft, mij aan te sluiten bij hetgeen mijn collega Boersma zoëven heeft gezegd. Ik blijf het onjuist vinden, dat wij het beleid van de Regering op dit punt niet goed hebben kunnen beoordelen. Ik stel daarnaast, dat het voor de directie van het concern in laatste instantie, m.i. althans, een kwestie is geweest van slikken of stikken.

Ik wil nu iets zeggen over de openheid, ook bij het Van Heek-concern, in verband met de garantie, die door de overheid wordt gegeven. Ik meen, dat, wanneer de overheid gelden beschikbaar stelt, garanties geeft en de gemeenschap daarbij in het geding is, de gemeenschap op een bepaalde wijze behoort te weten, hoe het daarmee gaat. Dat heb ik bedoeld met de openheid, waarom ik vroeg. Ik ben blij met de mededeling van de Minister, dat de heer Kroeze van

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Mag ik u even onderbreken? U zei, dat, als er overheidsgeld ingestoken wordt, de gemeenschap moet weten wat ermede gebeurt. Is dat niet wat weinig? Moet het dan niet zo zijn, dat de overheid ook enige zeggenschap heeft?

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): In dit speciale geval van Van Heek & Co. gaat het mij om de openheid in de verslaggeving en de openheid via de waarnemer, die de overheid heeft in de directie. Daardoor heeft zij inzicht in hetgeen er gebeurt en kan zij op het moment, dat het onverhoopt scheef zou gaan, inspringen. Het krediet is, naar ik heb begrepen, opzegbaar. In ieder geval is het voor een jaar toegezegd, zodat men daarmede wel degelijk een bepaalde zeggenschap heeft.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Dan is het dus wel zo, dat u meer wilt dan alleen maar weten. Dat begrijp ik er toch uit.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Ik sprak over de mededeling van de Minister over het standpunt van de heer Kroeze over de inschakeling van de werknemers. Ik hoop, dat dit een reële inspraak is in de coördinatie van de investeringsplannen. Dat vind ik zeer belangrijk, ook voor het welslagen van de herstructurering van die industrie.

De Minister van Sociale Zaken heeft in zijn betoog gezegd, dat hij over de kwestie van de garanties voor de werknemers in aansluiting op de kredietgaranties voor de ondernemers de Minister van Economische Zaken graag nog een en ander wilde laten zeggen. Ik heb er niets over gehoord. Het kan mij zijn ontgaan, maar ik heb er onvoldoende over gehoord en ik vraag beide Ministers, of zij niet de toezegging kunnen doen, dat bij de kredietgaranties aan de K.R.L. ook de voorwaarde zal worden gesteld, dat de werkgevers in samenwerking met de werknemersorganisaties een rationalisatiefonds zullen vormen voor die werknemers, die door de diepte-investeringen hun arbeidsplaatsen zullen verliezen.

De geachte afgevaardigde de heer Joekes heeft net gesproken over de enquête. Natuurlijk kan men met enquêtes niet de neergang of liquidatie van ondernemingen tegengaan, maar ik ben wel van mening, dat, wanneer met name de vakbeweging verleden jaar over het recht van enquête had beschikt, zij dan ook bij Van Heek & Co. van dit recht gebruik zou hebben gemaakt en dat daardoor waarschijnlijk de plotselinge ramp had kunnen worden voorkomen, de hele zaak op een andere wijze zou zijn behandeld en de mensen niet het gevoel zouden hebben gekregen dat zij niet alleen hun arbeidsplaats hebben verloren maar dat zij — om een gevleugeld woord te gebruiken — ook grotelijks belazerd zijn.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Aangezien de heer Wieldraaijer deze zaken kent, stelt hij dus in feite, dat hier sprake is geweest van wanbeleid in de juridische zin van het woord.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Ik weet niet, of dat in de juridische zin van het woord zo is; ik heb geen juridische opleiding gehad. Waar ik in mijn praktijk het beleid bij dat concern kon nagaan, heb ik vaak gezegd: Er wordt een slecht beleid gevoerd. Laat ik het dan zo zeggen.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof, dat het toch dienstig is de juridische aspecten van de wetgeving ook in het oog te houden. Als je het hebt over een wettelijk recht van enquête voor werknemers, dan kun je dat natuurlijk alleen maar in juridische termen beoordelen en dan is het criterium voor de enquête krachtens de voorstellen wanbeleid. Ik zeg noch iets tegen dat enquêterecht, noch iets tegen een eventuele mogelijkheid van werknemers om een bepaald ander recht te hebben. Wat ik tegenover de geachte afgevaardigde de heer De Goede stelde, was dat de mensen in Neede aan dit recht van enquête, zoals gesteld door de commissie-Verdam, naar mijn smaak niets zouden hebben gehad, want dat gaat uitsluitend over wanbeleid.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Maar niet alleen juridisch.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Daar praten wij nog wel eens verder over, mijnheer de Voorzitter.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Vast wel, als het wet wordt.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Ik kom nu tot de E 8. Ik heb geconstateerd, dat de Minister daarover heeft verklaard, dat aan de bouw van de IJsselbrug bij Deventer in 1968 zal worden begonnen. Dat is belangrijk, want daardoor zal die brug in 1971 klaar zijn. Als ik hem goed heb begrepen, mijnheer de Voorzitter, dan heeft de Minister daarnaast gezegd, dat er geen financiële belemmeringen zijn voor een verdere doortrekking van de E 8 in 1971 tot voorbij Holten. Ik heb ook nog even bij collega's gevraagd en die hebben dezelfde

indruk gekregen. Wanneer dat juist is, vind ik dat een belangrijke mededeling op dit punt. Ik reken er daarbij op, dat ook eventuele technische of organisatorische obstakels in letterlijke en figuurlijke zin zo snel mogelijk uit de weg worden geruimd, zodat inderdaad in 1971 die E 8 tot voorbij Holten gereed zal zijn. Ik wil graag van de Minister horen, of ik hem op dat punt goed heb begrepen.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn slotopmerking betreft de herstructurering. Zowel door de Minister van Sociale Zaken als door de Minister van Economische Zaken is gesproken over een tweetal voorwaarden, die voor dat gebied ontzaglijk belangrijk zijn, wanneer het zich verder wil ontwikkelen, nl. een goed sociaal klimaat en een goed industrieel klimaat. De heer Joekes heeft er nog een paar andere klimaten bij genoemd, zodat ik het gevoel kreeg, dat wij aardig in de klimatologie verkeerden. Waarom het mij gaat, is het volgende. Ik heb geen enkel bezwaar tegen het aanhalen van die punten, maar ik ben van mening, dat je het klimaat kunt verbeteren, zelfs in sterke mate kunt verbeteren, door een samenstel van verschillende maatregelen, die tot strekking hebben dat gebied de kans te geven weer in groei over te gaan. Ook wanneer men kijkt naar wat er in andere gebieden is gebeurd — ik denk met name aan Zuid-Limburg — dan is het vooral een samenstel van maatregelen, die op elkaar zijn afgestemd en waardoor het effect van andere maatregelen wordt bevorderd, dat de ontwikkeling in gang kan zetten. Ik vind dit uiterst belangrijk voor Twente en de Gelderse Achterhoek.

In mijn betoog heb ik gezegd, dat wij naast de herstructurering van de K.R.L.-industrie, die ik van levensbelang, ook voor dat gewest vind, een herstructureringsbeleid voor Twente en de Gelderse Achterhoek noodzakelijk vinden als een onmisbaar complement. Daarop heb ik onvoldoende antwoord gekregen, al ben ik erkentelijk voor het feit, dat gisteren bij het algemene debat over de werkgelegenheid die bijzondere financieringsfaciliteiten zijn toegezegd. Ik heb gemist mededelingen over dat samenstel van maatregelen, over dat herstructureringsbeleid inhoudende een pakket van maatregelen die op elkaar kunnen inspelen en die daardoor een groter effect hebben. Dit is niet alleen onontbeerlijk voor dat gebied. Ik acht het ook — misschien lijkt dit wat te boud gesproken — in het belang van de economische groei van Nederland, dat voor dat gebied, waarvan de Ministers zelf zeggen, dat het zo'n belangrijke industriële functie heeft, dit samenstel van maatregelen wordt genomen.

Over dat herstructureringsbeleid heb ik onvoldoende gehoord. Ten einde te bereiken, dat een dergelijk beleid in de toekomst wordt gevoerd, wil ik de Kamer in de gelegenheid stellen, een uitspraak over datgene, wat ik heb gezegd, te doen in de vorm van een motie, waarvan ik de eer heb, deze bij u in te dienen.

De **Voorzitter:** Door de heren Wieldraaijer, De Goede, Roemers, Wiebenga en Masman wordt de volgende motie voorgesteld:

„De Kamer,

gehoord de beraadslagingen over de nota betreffende de katoen-, rayon- en linnenindustrie;

van oordeel, dat voor de economische ontwikkeling van Twente en de Gelderse Achterhoek een herstructureringsbeleid noodzakelijk is;

dringt er bij de Regering op aan hiervoor op korte termijn een plan op te stellen,

en gaat over tot de orde van de dag.".

Ik stel voor, deze motie te behandelen bij deze beraadslaging.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter:** Ik stel aan de Kamer mede, dat het in mijn voornemen ligt, de stemming over deze motie te doen plaats-

Voorzitter c.a.

vinden op dinsdag 20 juni a.s., bij de aanvang van de vergadering.

De heer **Engels** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil proberen in vijf minuten inderdaad een korte stellingname ten aanzien van de discussies tot nu toe te geven en een vraag te stellen.

Ik wil beginnen met een woord van dank voor de inderdaad zeer uitvoerige toelichting zowel van de Minister van Sociale Zaken als van de Minister van Economische Zaken; met name ook voor een aantal concrete toezeggingen die uit dit debat zijn voortgevloeid.

Onze fractie gaat volledig akkoord met de financiële steunmaatregelen zoals die in de nota zijn vastgelegd.

De discussies over de kwestie van rentesubsidies dan wel garantiestelling hebben geen stof opgeleverd om mij op dit punt van mening te doen veranderen, zodat ik mijn voorkeur voor de garantiestelling in dezen blijf houden. Tot mijn schrik heb ik gemerkt, dat de Minister de indruk had gekregen, dat ik voorstander van de andere regeling was.

Ook onze fractie acht de research van zeer groot belang. Ik zou daarom willen aandringen op spoedige decisies ten aanzien van de commerciële research en de technische research. Wij zijn uiteraard zeer benieuwd naar de discussies over de ontwikkelingshulp over de resultaten die het bezoek van dr. Kroeze aan Indonesië heeft opgeleverd.

De Minister heeft, dacht ik, duidelijk de behoefte aan een nieuw industrialisatiebeleid naar voren gebracht. Het zal hem niet verwonderen, dat dit in onze fractie weerklank vond, dit na het industrialisatierapport, dat hierover is verschenen.

Voor Twente is in deze nota een onderzoek aangekondigd naar de structurele verbeteringen van het economisch patroon. Ik dacht dat de combinatie van beide, gekoppeld aan de maatregelen ad hoc die worden genomen, ons voldoende stof zullen geven: *a.* voor een gesprek wellicht bij de komende begroting voor Economische Zaken over het totale industrialisatiebeleid en *b.* voor een discussie naar aanleiding van die nota, die een basis kan leveren voor het beantwoorden van de vraag, of wij inderdaad t.z.t. aan een structuurrapport over Twente toe zijn. Voorshands ben ik van oordeel, dat de combinatie van een nieuw industrialisatiebeleid en dit eerste rapport — waarvoor ik wel bij herhaling spoed vraag — het overbodig maakt de motie-Wieldraaijer c.s. te steunen.

In de vijfde plaats ben ik bijzonder ingenomen met de conclusie ten aanzien van Neede, nl. de mogelijkheid tot het verschaffen van goedkoop industrieterrein en de mogelijkheid van bijzondere financieringsfaciliteiten.

Evenzeer ben ik content over de punten, die uit de discussie over de E 8 naar voren zijn gekomen; ten eerste dat de brug in 1971 klaar kan zijn; ten tweede dat het tempo van het afmaken van de E 8 tot voorbij Holten niet afhangt van financiële middelen maar ten hoogste kan worden afgeremd door technische moeilijkheden; ten derde dat er een onderzoek zal worden ingesteld naar de vraag, of men niet uit Twente eerder kan beginnen; ik neem aan, dat de resultaten van dit onderzoek zo spoedig mogelijk zullen worden voorgelegd aan de vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat. Ten slotte dacht ik dat, als ik dit verpak in de uitspraak, dat de Regering alles zal doen, wat menselijkerwijs mogelijk is, wij met vertrouwen de verdere ontwikkeling van de E 8 kunnen afwachten en dan ben ik met deze toezeggingen ook zeer ingenomen.

Ik heb geen antwoord gekregen op mijn laatste vraag. Het ging daarbij om Tilburg. Ik acht het van belang en ik zou het ook juist vinden, wanneer de Minister zou willen erkennen — uiteraard met handhaving van zijn standpunt ten principale met betrekking tot de steun aan de bedrijfstak in het algemeen — dat de regeringsnota een indicatie geeft voor een reconstructiebeleid in de textiel in het algemeen; hetgeen dan

Engels c. a.

impliceert dat de Regering de plannen van de wolindustrie om tot herstructurering te komen in principe steunt, zodat de zekerheid nu reeds kan worden verkregen dat zij aan die plannen, als die aan de te stellen eisen voldoen, ook de nodige medewerking zal geven. Als ook deze vraag bevestigend werd beantwoord, zou mijn dag volledig goed zijn.

De heer **Van der Mei** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Ook ik zou willen beginnen met een woord van waardering en dank aan beide bewindslieden voor de antwoorden, die zij hebben gegeven op de vragen, die ik gisteren heb gesteld. Dit neemt niet weg, dat er toch nog een enkele vraag is blijven liggen. Ik zou nog twee vragen willen stellen aan de in deze dagen toch wel bijzonder zwaar belaste Minister van Economische Zaken.

Gisteren heb ik gesproken over het investeringsprogramma van de K.R.L.-industrie, dat zo geschat werd op drie maal 80 mln. Ik heb gevraagd of, indien dit inderdaad in drie jaar zou worden gerealiseerd, dit dan betekent dat die garantieverlening, zoals thans is voorgesteld, afgelopen is. Ik heb op deze vraag geen antwoord gekregen. Is er na die drie jaar nog een zekere uitloopmogelijkheid aanwezig?

In de tweede plaats een vraag over de algemene benadering van de steunverlening van de zijde van de Regering aan bedrijfstakken, die het moeilijk hebben. De Regering heeft in haar nota hierover een aantal uitspraken gedaan en een zekere benaderingswijze gegeven, waaraan ik gisteren een kort betoogje heb gewijd. Aan het einde daarvan heb ik gezegd, dat veel mij duidelijk was, maar dat het laatste criterium, dat de Regering in het veld bracht, mij toch enigszins aan het twijfelen bracht. Waar ligt eigenlijk de grens voor het verlenen van steun door de Regering aan bedrijfstakken, die het moeilijk hebben? In bepaalde gevallen zal het criterium gelden, dat het uitblijven van steun, mede gelet op het overheidsbeleid elders, een zodanige ongunstige verdere ontwikkeling ten gevolge zou hebben, dat daaruit voor de gemeenschap ernstige nadelen van economische en sociale aard zouden voortvloeien, aldus de nota.

Ik dacht, mijnheer de Voorzitter, dat — dit criterium toevoegend aan hetgeen de Regering voorafgaand daaraan in de nota gezegd heeft — hier toch van een zekere verruiming van de steunverleningsgronden mag worden gesproken, die mij aanleiding gaf om te vragen, hoe de Regering deze zaak denkt af te palen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben ook erkentelijk voor de antwoorden van de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid op vragen, die ik hem gesteld heb. In zijn beantwoording heeft hij op zeker ogenblik gezegd — voor mij heeft hij het een beetje te snel gezegd om het te kunnen aantekenen — dat de bemiddeling naar het westen van het land niet ongunstig verloopt. Is het hem mogelijk — misschien heeft hij het gezegd, maar als dit niet het geval is, dan wil ik het hem nu vragen — dit nog even te kwantificeren?

De heer **De Goede** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mij in de enkele minuten die mij zijn toegemeten beperken tot twee hoofdzaken, die zijn overgebleven na de uitvoerige beantwoording door de Regering en de alsnog door anderen gestelde aanvullende vragen.

In de eerste plaats wil ik, nadat ik mijn erkentelijkheid heb betuigd voor de zeer uitvoerige wijze, waarop de Minister van Economische Zaken heeft geantwoord (dit houdt niét in, dat ik met alle antwoorden tevreden ben, maar de Minister zal dit begrijpen) nog ingaan op de meerjarenplanning en de technologische ontwikkeling. Ik heb gisteravond hierover gesproken, niet zozeer in vragende zin als wel in algemene zin, in aansluiting op het debat, dat wij vorige week op een ander vlak hebben gevoerd. Ik heb gisteren gezegd, in de nota te hebben gemist een blad met een visie die verder reikt dan die, welke thans is gegeven. Dit zou kunnen zijn — zulks in aanvulling op de meerjarenplanning, als door

De Goede

mij bedoeld — de gedachte aan het instellen van een ministerie van de toekomst, dat zich met de gehele technologische ontwikkeling in Nederland zou moeten bezighouden, waarbij het hoger onderwijs, de industrie (vooral gelet op de onafwendbare automatisering), de prognostiek en de ruimtelijke ordening een plaats in het geheel zouden vinden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik had niet verwacht, dat de Regering vandaag zou mededelen, dat het kabinet besloten heeft om het door mij bedoelde ministerie in te stellen, maar ik had toch wel van de Minister van Economische Zaken een enkele opmerking over de gedachte verwacht; ik neem aan, dat hij in ieder geval voor zich zelf kan spreken, waarbij ik zou willen opmerken — dit was zeer ernstig gemeend, gisteravond, en ook nu nog, en ik blijf dit menen — dat deze materie heel belangrijk is. Ik hoop niet, dat ik uit de zwijgzaamheid van de Minister op dit terrein moet afleiden, dat de Regering het niet belangrijk vindt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mij nu concentreren op de problematiek van de compenserende werkgelegenheid in Twente en Gelderland in de toekomst. Het spijt mij, maar ik kan geen waardering opbrengen voor de inhoud van het antwoord dat de Minister mij heeft gegeven; hij zal mij dit ook niet kwalijk nemen, hij heeft zijn verantwoordelijkheid en ik heb de mijne. Vanuit mijn verantwoordelijkheid zie ik de zaak blijkbaar anders dan hij.

Wanneer de Minister stelt (zo begrijp ik het uit de nota): „Och, in de afgelopen jaren is het ook in die zin niet zo'n vaart gelopen, dat wij in moeilijkheden zijn gekomen; die duizenden werknemers, die uit de textiel zijn afgevloeid, zijn toch opgenomen, dit zal ook in de toekomst wel zo gebeuren", wil ik vragen, of hij niet over het hoofd ziet, dat de komende tijd heel andere omstandigheden met zich kan brengen dan de afgelopen jaren hebben gedaan. Ik wil een paar punten noemen. Er gaan nog duizenden mensen afvloeien. Ik heb gesproken over de de scholen verlatende jongeren, die ook moeten worden opgenomen. Nu gaat het om die absorptiemogelijkheden. Ik wil erop wijzen, dat in de afgelopen jaren vele mensen door de bouwnijverheid konden worden opgenomen. Deze bouwnijverheid — dat hebben wij ook in het werkgelegenheidsdebat ervaren — stoot eigenlijk alleen maar af op dit moment. De lichte recessie in Duitsland — voor zover wij natuurlijk van een recessie kunnen spreken — brengt ook met zich, dat de situatie anders is dan in het afgelopen jaar. Ook in Nederland is er een zekere aarzeling in de conjunctuur, die er toen niet was. De metaalindustrie neemt niet meer op.

Ik zou ook willen wijzen op het geweldige effect, dat er bij het sluiten van een bedrijf kan ontstaan, wanneer dat bedrijf zo zeer is gebonden aan een plaatselijke gemeenschap, zoals in Neede is gebeurd. Ik handhaaf dus mijn stelling, die ik gisteravond heb toegelicht, dat ik het optimisme van de Minister van Sociale Zaken in dezen niet begrijp. Het spijt mij, dat hij mij niet heeft overtuigd. Ik heb gisteravond aangekondigd, dat wij, als ik vandaag die overtuiging niet zou verkrijgen, overwogen een motie in die richting in te dienen. Deze motie zou erop zijn gericht de herstructurering voor te bereiden van Twente en Oost-Gelderland, welke herstructurering met die mogelijkheden en onzekerheden rekening hield. Nu verheugt het mij, dat ik mijn motie, die ik achter de hand had, niet behoef in te dienen, omdat de heer Wieldraaijer inmiddels een motie heeft ingediend, die dezelfde strekking heeft. Ik zou er alleen aan willen toevoegen — en ik dacht namens de andere ondertekenaars te spreken — „sociale en", zodat er dan in de motie komt te staan in plaats van „economische ontwikkeling", sociale en economische ontwikkeling.

Ik heb de heer Boersma zoëven — ik weet echter niet, of ik hem goed heb begrepen — het woord „franje" horen gebruiken. Heb ik goed verstaan — hij bedoelt het natuurlijk niet zo —, dat hij de franje aan de herstructurering koppelde? Nu hoop ik alleen — ik weet bijna zeker, dat hij het met mij eens is —, dat wij met betrekking tot deze problematiek niet mogen spreken, met een variant op het dezer dagen verschenen boek getiteld „God, Nederland en de franje", over: „De K.R.L. Twente en de franje", maar over: K.R.L. Twente en de herstructurering.

De Goede e. a.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Dat heeft u inderdaad goed begrepen. Ik heb alleen gezegd, dat wij nu verschillende soorten van beleid hebben. Wij hebben een S.I.O.-regeling, een S.I.O.L.-regeling; wij spreken over stimuleringsgebieden en herstructureringsgebieden en ad hoc maatregelen. Deze ad hoc maatregelen, waarvan men van tevoren nooit weet wat ze precies inhouden, kunnen de franje zijn, die overigens op zich zelf uit esthetisch oogpunt zeer belangrijk kan zijn.

De heer **De Goede** (D'66): Het is mij bekend, dat er vele soorten franje zijn.

Ten slotte, terugkomende op mijn ongerustheid met betrekking tot de stelling van de Minister van Sociale Zaken, zou ik nog willen wijzen op de grafiek op de blz. 9 en volgende van de nota over de werkgelegenheid. Deze grafiek vertoont drie hoogtepunten — ik zou deze liever dieptepunten willen noemen —, welke de werkloosheid in 1952, 1958 en 1967 voorstellen. Als men de grafieken van de verschillende provincies beziet, dan valt op, dat in Overijssel het punt van de werkloosheid, wat wij nu hebben bereikt zeer dicht bij de dieptepunten zowel van 1958 als van 1952 ligt, terwijl dat bij de overige provincies nog lang niet het geval is. Naar mijn mening ondersteunt dit, naast de argumenten die ik zoëven heb aangevoerd, mijn ongerustheid.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met te zeggen, dat ik over een aantal van de antwoorden die ik heb gekregen in zoverre tevreden ben, dat zij mij duidelijk zijn. Verheugd ben ik in het bijzonder over het antwoord op de vraag, of er crediteuren zijn die deel uitmaken van de directie van Van Heek en Co. Nu staat dus vast, dat het Rijk voorrang heeft bij een eventuele deconfiture.

Mijnheer de Voorzitter! Voorts zijn er enkele punten, die niet geheel uit de verf zijn gekomen in het antwoord van de Minister. Ik heb in mijn betoog nogal wat aandacht besteed aan het vraagstuk van de zeggenschap bij Van Heek en Co. en bij de K.R.L.-industrie in het algemeen. Daarbij heb ik herhaaldelijk gevraagd of de Regering bepaalde waarborgen meende te kunnen aanwijzen om herhaling te voorkomen van de situaties die zijn ontstaan en waarbij ik toch enige illustraties heb gegeven. Ik zou het op prijs stellen als de Minister op dit onderwerp alsnog nader zou ingaan.

Het volgende punt dat niet geheel uit de verf is gekomen ligt mij ongetwijfeld nader aan het hart dan de regeringspartijen, namelijk de kwestie dat het verlenen van garanties door de overheid aan bepaalde industrieën, in dit geval aan de K.R.L., een merkwaardig aspect kan hebben. Het kan namelijk feitelijk tot resultaat hebben, dat overheidsgelden financiering van dividenduitkeringen mogelijk maken. Ik heb gevraagd of de Regering deze situatie ook onjuist acht en of maatregelen ter voorkoming kunnen worden genomen. Naar onze mening behoort geen dividenduitkering plaats te vinden in een bepaalde bedrijfstak, zolang er daar nog overheidsgaranties zijn. Wanneer die dividenden wel worden uitgekeerd en het gaat even later toch fout, krijgt het gemeenschapsgeld een bestemming die op zijn minst merkwaardig mag heten.

Verder heb ik gevraagd naar de volledige schadevergoeding van werknemers die het slachtoffer worden van bedrijfssluitingen. Ik heb in dat verband geciteerd uit het boekje van de Katholieke federatie van beambtenbonden. Ik zal dit boekje graag aan de Minister overhandigen. Daarin staat rood onderstreept — misschien is deze kleur niet geheel toevallig gebruikt — wat ook onze verlangens zijn ten aanzien van de volledige schadeloosstelling. Ik heb hierbij ook verwezen naar de Redundancy Payments Act in Engeland en gevraagd of de Minister hierover zijn oordeel wilde geven.

Wiebenga e. a.

Ten slotte heb ik wel antwoord gekregen op mijn vraag inzake de octrooien bij de research, die zal plaatsvinden. Ik heb begrepen, dat wel patenten en octrooien zullen ontstaan. De Minister heeft gezegd: dat kan niet anders; zolang het Rijk niet voor 100 pct. financiert moet het gewoon in die sector blijven. Ik wil hierbij toch wel een vraagteken zetten, mijnheer de Voorzitter. Graag zal ik nader gedetailleerd vernemen, hoe de Regering kan voorkomen, dat een stuk gemeenschapsgeld wel ten goede komt aan bepaalde sectoren uit deze industrie en niet aan andere sectoren. Het lijkt mij, dat hier geen sprake mag zijn van discriminatie. Wel zou ik kunnen accepteren, dat een patent ten gunste zou zijn van de gehele Nederlandse industrie en niet ten gunste van bepaalde concurrerende E.E.G.-industrieën.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter:** Ik deel aan de Kamer mede, dat in overleg met de President van de Kamer is besloten dinsdagmiddag om één uur een plenaire vergadering te houden. De President verzoekt de leden er rekening mee te houden, dat, wanneer de agenda niet in de loop van de middag kan worden afgehandeld, de vergadering des avonds zal worden voortgezet. Het ligt in het voornemen woensdag a.s. niet te vergaderen.

De vergadering wordt te 16.15 uur geschorst en te 16.30 uur hervat.

De **Voorzitter:** Ik heb zojuist verzuimd mede te delen, dat vandaag niet meer zal worden begonnen met het debat over de scheepsbouw. Hiermede zal dinsdag om 13.00 uur een aanvang worden gemaakt, nadat eerst enige wetsontwerpen zullen zijn behandeld.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de **Nota betreffende de katoen-, rayon- en linnenindustrie (9139).**

Hierbij zijn tevens aan de orde:

het **Verslag** van een mondeling overleg betreffende de werkgelegenheid in de Twentse textielindustrie (9113, nr. 1);

het **Verslag** van een openbare commissievergadering tot het horen van personen inzake de werkgelegenheid in de Twentse textielindustrie (9113, nr. 2).

De beraadslaging wordt hervat.

Minister **De Block:** Mijnheer de Voorzitter! Het belangrijkste onderwerp is wel de status, die wij Twente willen geven. Ik constateer met voldoening, dat de geachte afgevaardigde de heer Engels althans op het ogenblik geen behoefte heeft aan een nieuwe status voor Twente. Niet omdat hij deze definitief afwijst, maar omdat hij — mijns inziens terecht — het resultaat wil afwachten van de studie van het Nederlands Economisch Instituut, waarover op blz. 4 van de nota wordt gesproken. Verder heb ik met voldoening geconstateerd, dat de geachte afgevaardigde de heer Boersma zich heeft afgevraagd, of de continuering van de range van stimuleringsmaatregelen op den duur wel verstandig is. Ook hij heeft voorlopig nog geen behoefte aan het introduceren van een nieuw regime in Twente.

Ik heb geen behoefte aan de door de heer Wieldraaijer ingediende motie. Er is twijfel over uitgesproken of zich in de toekomst ooit weer eens de situatie van de afgelopen vijf jaar zal voordoen, nl. dat 16 000 Nederlandse en 3000 buitenlanse arbeidskrachten in het produktieproces in Twente zijn opgenomen.

Ik moet de geachte afgevaardigde de heer De Goede toegeven, dat de situatie is veranderd. Er is geen zekerheid te geven, dat deze toestand zich ooit nog eens zal voordoen. Wij moeten echter nu niet twijfelen aan het feit, dat deze situatie zich weer voor kan doen, vooral niet, omdat deze situatie zich de vorige keer op lange termijn heeft voorgedaan. Voor pessimisme is op het ogenblik geen reden. Er zijn wel meer uitstotingen — om dit vervelende woord te gebruiken — van arbeiders. Deze uitstotingen waren er vijf jaar geleden ook. De industrie heeft toen alle arbeiders, die uit de landbouw kwamen opgenomen en bovendien zijn er nog 3000 buitenlandse arbeiders bijgekomen.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Het aantal stuwende arbeidsplaatsen is de laatste paar jaren teruggelopen. Dit betekent, dat andere sectoren veel meer hebben moeten verwerken en dat deze sectoren nu aan het verzadigingspunt toe zijn. Hierover bestaat toch geen twijfel.

Minister **De Block:** Ja, maar ik wil tegen het maken van een momentopname opkomen. Men moet niet zeggen, dat alles even verkeerd loopt. De bouw loopt inderdaad niet zoals wij dit zouden willen en ook Duitsland heeft pendel teruggezonden. Ik wil echter herhalen, dat men deze zaak op langere termijn moet zien. Wij hopen zelfs, dat de conjunctuur in Duitsland op korte termijn nog arbeiders zal aantrekken.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Vandaar ook de motie met het plan tot herstructurering.

Minister **De Block:** De heer Wieldraaijer bedoelt op het ogenblik met deze herstructurering het nemen van bepaalde maatregelen — ik wil wel hierop ingaan — die zonder twijfel een industrie-aantrekkende werking hebben, doch waarbij een patroon, dat voor lange termijn ter stimulering van deze gebieden, Noord en Zuid is opgesteld, wordt doorkruist.

Mijnheer de Voorzitter! Door de discussie met de geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heb ik de heren Boersma en Engels niet volledig geantwoord. Ik meen, dat zij een open oog hebben voor het feit, dat moet worden bezien of het huidige beleid wel helemaal past op dit moment. Dit beleid is in 1958 opgezet en heeft allicht bepaalde achterhaalde punten. Ik wil dit gaarne bekijken. Ik zag mijn gedachten hierover echter gaarne ondersteund door een rapport. Mijns inziens moet op basis van het rapport van het N.E.I. — ik vertrouw erop, dat dit een goed rapport wordt —, verder worden gewerkt. Men moet niet min of meer in de lucht zeggen, dat een herstructurering noodzakelijk is.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Excellentie, dat is niet zo maar in de lucht gezegd, maar op basis van analyse van de verwachtingen, die er voor de naaste toekomst zijn.

Minister **De Block:** Wat verstaat u daar onder? Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag weten, wat de basis is van de herstructurering, die de geachte afgevaardigde voorstelt. De geachte afgevaardigde heeft geen basis, want hij heeft dat rapport niet. Dit rapport wil ik gaarne hebben. Ik vind dit een belangrijke zaak.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Ik heb dat rapport ook niet op dit moment. Ik constateer alleen, dat deze analyse er is. Ik vraag om de toezegging, dat er een herstructureringsbeleid zal worden gevoerd voor dit gebied. Dáár gaat het om.

Minister **De Block:** Wat heeft een dergelijke toezegging op dit moment voor zin. Ik wil mijn toezegging graag een werkelijke inhoud geven. Die inhoud kan ik alleen maar geven, wanneer ik beschik over een werkelijk goed rapport. De geachte afgevaardigde zegt steeds: „Het is op het ogenblik zo" en „Het is fout wat is gezegd; wij kunnen deze zaken niet in de toekomst verschmerzen." Dat weet ik helemaal niet. Vijf jaar geleden is het zo geweest. Ik kijk nu naar de toekomst en niet naar het moment. De punten die door de geachte afgevaardigde de heer De Goede zijn genoemd zijn allemaal momentopnamen. De bouwnijverheid krijgt weer injecties. Wij hopen,

Minister **De Block**

dat het in het volgende halfjaar weer beter gaat met de pendel naar Duitsland.

De heer **De Goede** (D'66): Excellentie, ik dacht, dat het meer tendensen waren.

Minister **De Block:** Wij kunnen lang en kort praten over de tendens en de trend, maar ik heb gesproken terwijl ik naar het verleden keek.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog eens waarschuwen, dat men een beleid niet willekeurig moet gaan doorkruisen. Dit beleid is gericht op de noordelijke en zuidelijke provincies. Beide geachte afgevaardigden die voor de herstructurering hebben gepleit, weten, dat dit beleid hierdoor zal worden doorbroken, vooral omdat het woon- en leefklimaat en het industriële klimaat in het gebied waar zij naar kijken veel beter is dan in het noorden des lands en zeker veel beter dan in Drente.

De heer **De Goede** (D'66): Het gaat er natuurlijk om, dat dit ook zo zal blijven.

Minister **De Block:** Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde kan blijkbaar veel beter in de toekomst kijken dan ik.

De heer **De Goede** (D'66): Allerminst, Excellentie. Daarom willen wij nu juist dat plan.

Minister **De Block:** Juist. U wilt een plan, omdat u zegt, dat dit of dat in de toekomst zal gebeuren. Ik wil graag een rapport hebben en aan de hand daarvan zeggen, wat er in de toekomst zal gebeuren. Ik vind hierin een reusachtig verschil schuilen.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Excellentie, er zijn toch over de toekomst van dat gebied al een heleboel analyses gemaakt. Ik denk aan de analyse van het E.T.I.O. in Overijssel en aan publikaties van de sociografische bureaus in Twente. Wij behoeven toch geen blanke koers te varen.

Minister **De Block:** Mijnheer de Voorzitter! Ik heb zo'n bezwaar, omdat al die studies, ook het Plan voor het Noorden des Lands voor 2000, een regionaal karakter hebben. Zij worden gewoon nooit bezien in het kader van het gehele land. De geachte afgevaardigde wil nu weer de zaak niet bekijken in dit kader.

Wij moeten deze zaak zien in het kader van het gehele beleid en niet in het kader van een regio.

De heer **De Goede** (D'66): Nu wordt echter aan u gevraagd het plan op te stellen en niet aan regionale organisaties.

Minister **De Block:** Er is al aan het N.E.I. gevraagd een onderzoek in te stellen. Daarop wilde ik graag wachten.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Het onderzoek, waarover u spreekt, houdt toch geen plan en geen beleidsmaatregelen in? Daar vragen wij nu om, omdat wij bevreesd zijn, dat het gebied van Twente en de Gelderse Achterhoek in een vacuüm terecht komt. Dat is ook de grote vrees van de mensen in Twente.

Minister **De Block:** Dat begrijp ik volkomen. Ik wil echter alleen maatregelen nemen, als zij passen in een totaal beleid en niet in een beleid, dat toegespitst is op een bepaalde regio. Het olievlekeffect speelt toch ook weer ten aanzien van noord- en oost-Brabant.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Wij hebben gevraagd om een samenstel van maatregelen, die elkaar beïnvloeden. Dat behoeft niet overal hetzelfde te zijn. Waar een bepaald klimaat heerst, behoeven niet alle maatregelen te worden genomen om dat klimaat te wijzigen. Het is echter wel nodig, opnieuw de gang er in te brengen.

Minister **De Block:** ....opnieuw de gang erin te krijgen in die speciale regio, die op een afstand van 20 à 30 kilometer ligt van het gestimuleerde gebied. Dit is een nobel streven, maar geen verstandig streven, als het niet gebeurt op een goede basis. Die goede basis hoop ik uit het onderzoek te verkrijgen en ik raad daarom de motie af.

De heer **Engels** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de bewindsman vragen, of reeds enig inzicht bestaat in de tijd, die nodig is om dit plan te laten verschijnen?

Minister **De Block:** Dat is de omineuze termijn van negen maanden.

De heer **Engels** (K.V.P.): Moge er een grote vitaliteit uit voortvloeien.

Minister **De Block:** Wij zijn nogmaals aan het denken over het samenstel van de stimuleringsmaatregelen.

De geachte afgevaardigde de heer Joekes maakt zich erover bezorgd, dat wij zullen worden overrompeld door het wegvallen van de grenzen in de E.E.G., waardoor na de moeilijkheden in de katoen- en de wolindustrie nog andere bedrijfstakken aan de beurt zullen komen. Door het departement wordt met behulp van de bedrijfsorganisaties herhaaldelijk getracht te komen tot doorlichtingsrapporten, waarin aan de structuur van de bedrijfstakken aandacht wordt gegeven. Wij stimuleren deze studies en wij zijn bereid daarvoor gelden ter beschikking te stellen.

Op het tweede punt, waarop de heer Joekes de aandacht vestigde, namelijk de concurrentievervalsing, blijven wij hameren. Wij zullen trachten haar uit te roeien, maar dit is niet eenvoudig. Het antwoord was daarom ook niet: wij zien de oplossing en zullen dat en dat doen. Het is een complexe zaak.

De geachte afgevaardigde de heer Boersma heeft naast de garantie voor de kredieten, die de Staat geeft, een garantie in het sociale vlak gevraagd. Wij doen wat redelijkerwijze mogelijk is om een goed werkklimaat te scheppen. Wij trachten ook op speciale punten dit werkklimaat te verbeteren. Het lijkt mij bijzonder moeilijk een algemene garantie te geven.

De heer **Boersma** (A.R.P.): Leest u nog maar eens de *Handelingen* na; het gaat over iets anders. De Minister van Sociale Zaken weet het precies.

Minister **De Block:** Dan trek ik mij onmiddellijk terug. Het spijt mij, dat ik ditmaal een tweede misverstand met u heb.

De geachte afgevaardigde de heer Boersma heeft gevraagd, of ik bij de heer Kroese nog eens wilde checken....

De heer **Boersma** (A.R.P.): Ik zou graag willen weten, of u het ook heeft gecheckt bij de drie bonden.

Minister **De Block:** Het komt in de *Handelingen*. Ik heb vanochtend nog eens met de heer Kroese getelefoneerd. Hij heeft mij dit zo gezegd. Ik heb zoveel vertrouwen in de heer Kroese, dat ik hem volkomen geloof.

De heer **Engels** (K.V.P.): Ik heb dat mèt u.

Minister **De Block:** Dank u.

Er zijn door de geachte afgevaardigden de heren Boersma, Wieldraaijer en Engels opmerkingen gemaakt over de E 8.

Minister **De Block**

Omdat het over verschillende punten gaat, wil ik nog even de passages, die ik heb gekregen van mijn ambtgenoot van Verkeer en Waterstaat, oplezen. Allereerst iets over de brug, waarnaar de geachte afgevaardigde de heer Boersma vroeg. Met de bouw van de brug over de IJssel zal in 1968 een aanvang worden gemaakt, opdat deze in 1971 zal zijn voltooid.

De geachte afgevaardigde de heer Engels heeft gevraagd, of in Twente de werken van oost naar west of in een andere richting ter hand zullen worden genomen. Hierover is thans nog geen beslissing genomen.

Mijn ambtgenoot zegt verder: Resumerende zou ik willen opmerken, dat het tempo van aanleg niet door de financiële middelen wordt bepaald, doch uitsluitend door praktische en technische mogelijkheden; elke gelegenheid om de uitvoering van het zeer strakke tijdschema toch nog te versnellen, zal worden aangegrepen.

Ik geloof, dat hier alle waarborgen zijn, dat inderdaad alles wordt gedaan.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigden de heren Engels en Boersma hebben een opmerking gemaakt over Neede. Ik wil herhalen, wat ik vanochtend aan de geachte afgevaardigde de heer Engels heb gezegd. Met betrekking tot de bijzondere financiering en de industrieterreinen staan wij open om datgene te doen, wat wij kunnen; dit is geen „platonische kluit in het riet", zoals ik van een van de geachte afgevaardigden hoorde. Dit is een reële zaak, die wij hopen waar te maken. Er moeten zich echter nog industrieën melden.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft gevraagd, of wij, wanneer het slecht gaat bij Van Heek, kunnen „afkappen". Wij kunnen inderdaad afkappen, wanneer wij van mening zijn, dat de zaak de verkeerde kant uitgaat.

De geachte afgevaardigde de heer Engels heeft een vraag gesteld over Tilburg. Hij heeft gezegd: „De nota geeft een indicatie voor een reconstructie in algemene zin bij andere bedrijfstakken. De bedrijfstakken worden gesteund, wanneer aan bepaalde eisen wordt voldaan.". Ik wil, om in termen van Buitenlandse Zaken te spreken, het iets genuanceerder zeggen. De vraag, of de maatregelen, die voor de K.R.L.-industrie zijn genomen, ook voor de wolindustrie zullen worden genomen, kan ik pas bezien, als het rapport-Goldschmidt er is. Slechts op grond van een behoorlijk plan zal ik mij een oordeel kunnen vormen. Dit vind ik een vrij genuanceerde uitspraak ten opzichte van de vraag, die de geachte afgevaardigde heeft gesteld. Ik wil hieraan een verhaaltje toevoegen, waaruit de geachte afgevaardigde zelf zijn conclusie kan trekken. De helaas overleden secretaris-generaal — vroeger Minister — van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat Spitzen begon een lezing over „de ambtenaar als mens en de mens als ambtenaar" altijd met het volgende verhaal: Een ambtenaar — en een Minister a fortiori — zoekt altijd naar een precedent, maar wenst het nooit te scheppen. Ik wil het hierbij laten en de conclusie aan de geachte afgevaardigde overlaten.

De heer **Engels** (K.V.P.): Waarvan akte!

Minister **De Block:** De geachte afgevaardigde de heer Van der Mei heeft gesproken over het investeringsprogramma van drie maal 80 mln. De garantie loopt bij 150 mln. af. Wij zijn dan in een nieuwe positie gekomen. Wanneer er dan nog behoefte aan maatregelen bestaat, zullen wij de zaak op haar eigen merites bekijken. De geachte afgevaardigde de heer Van der Mei heeft ook verwezen naar een passus over de steunverlening op blz. 5 van de nota. Er staat:

> „dat de steunverlening zal leiden tot een economisch verantwoorde produktie en dat het uitblijven van steun — mede gelet op het overheidsbeleid elders — een zodanige ongunstige verdere ontwikkeling ten gevolge zou hebben, dat daaruit voor de gemeenschap ernstige nadelen van economische en sociale aard zouden voortvloeien.".

Minister **De Block e. a.**

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde heeft dit gezien als „óf, óf", dus óf een economisch verantwoorde produktie, óf een ongunstige ontwikkeling. Het is echter „én én" en ik meen, dat het dan logisch is.

De geachte afgevaardigde de heer Engels heeft nog gesproken over de research. Wij voeren overleg met de textielindustrie en de nijverheidsorganisatie van het T.N.O. om te komen tot een versnelde uitvoering van de researchprojecten. Het is niet alleen een kwestie van financiering. Alle partijen zijn het erover eens, dat er vaart achter moet worden gezet. Wij zullen dit doen.

De geachte afgevaardigde de heer De Goede heeft gesproken over een meerjarenplan i.v.m. de technische ontwikkeling, benevens over de minister van de toekomst. Wij zijn het met de geachte afgevaardigde eens dat veel zorg moet worden besteed aan de research en de meerjarenplanning. Misschien kan hier hetzelfde gebeuren als in Frankrijk, waar een bepaalde groep van ministers is, die zich daarmede in eerste instantie bezighoudt. Ik meen, dat de minister van de toekomst voorlopig de minister van de toekomst zal blijven, al is het idee attractief en zit in de onderliggende gedachte veel goeds.

De heer **De Goede** (D'66): Dat is jammer, want in dit verband zou ik nog willen zeggen dat het ministerie van de toekomst, wat mij betreft, ook in Twente mag worden gevestigd.

Minister **De Block:** Dat is dan dubbel jammer.

De heer **Joekes** (V.V.D.): Wij hebben veertien ministers van de toekomst. Wat wil de heer De Goede?

De heer **De Goede** (D'66): Ik hoop voor u, dat het een lange toekomst zal zijn.

Minister **De Block:** Dit is een mooie gedachte.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Wiebenga heeft gesproken over dividenduitkering, terwijl er nog garanties lopen. Ik zie hierin geen enkel bezwaar. Het toezicht is goed. Wij zullen er zeker op toezien, dat er geen dividenden worden uitgekeerd, wanneer er gevaar is voor de garanties. Ook uit louter eigenbelang zal de onderneming dit niet doen. Deze heeft per slot van rekening 30 tot 50 pct. eigen risico. Men moet erop vertrouwen, dat het toezicht goed is.

De geachte afgevaardigde heeft een vraag gesteld over de octrooien bij de research. In vrijwel alle gevallen wordt een regeling gemaakt, dat, wanneer blijkt dat een uitvinding, waarvoor octrooi is verleend, een succes is, de Staat een bepaald deel var. de opbrengst krijgt. Ik heb meegemaakt, dat die delen voor de Staat bijzonder voordelig waren. De Staat ontving veel meer dan erin was gestoken. Het tegengestelde was echter ook wel eens het geval.

Minister **Roolvink;** Ik kan bijzonder kort zijn. Ik moet slechts een drietal opmerkingen beantwoorden.

De geachte afgevaardigde de heer Wiebenga heeft nog eens aandacht gevraagd voor een zogenaamd rationaliseringsfonds. Ik ben hem erkentelijk voor het feit, dat hij mij een klein boekje ter hand heeft gesteld. De hier ontwikkelde gedachte om, naast de bestaande wachtgeld- en werkloosheidsvoorziening, voor bijzondere omstandigheden, zoals zich recentelijk in Twente hebben voorgedaan, een speciaal fonds ter beschikking te hebben, lijkt mij bijzonder waardevol. Ik laat de vorm, de financiering en het al of niet gekoppeld zijn aan de wettelijke werkloosheidsvoorzieningen even buiten beschouwing. Ik meen, dat ook hierbij geldt, dat men vroegtijdig op dergelijke eventualiteiten voorbereid moet zijn. De geachte afgevaardigde de heer Wieldraaijer heeft dit min of meer verbonden aan het al of niet aanwezig zijn van kredietgaranties. Hij zal stellig met mij eens zijn, dat het dan in bijzondere zin geldt. In het algemeen is het, los van het al of niet aanwezig zijn van kredietgaranties, ook van grote bete-

Minister **Roolvink**

kenis. Deze zaak heeft de aandacht; ook het bedrijfsleven is hiermede naar mijn mening bezig en op het departement zijn wij bezig met het overdenken en zo mogelijk uitwerken van deze gedachte. Wij zullen hiervan nog wel eens meer horen en ik hoop, dat dit in de kringen van het bedrijfsleven tot een bevredigende overeenstemming zal leiden.

Mijn volgende opmerking betreft hetgeen de geachte afgevaardigde de heer Van der Mei heeft gezegd. Hij heeft gevraagd of ik nog iets meer kan zeggen, omdat het hem vanmorgen enigszins is ontgaan. Het is best mogelijk, dat ik dit te vlug heb gezegd; ik wil nog gaarne enkele cijfers noemen. In het kader van de bemiddelingsactie zijn nu 300 werknemers geplaatst in het westen van het land, waarvan ongeveer 160 rechtstreeks zijn bemiddeld. Ik spreek nu over buitenlandse arbeidskrachten. Ook zijn er 160 ontslagenen bij van de firma Van Heek en Co. en er zijn een aantal mensen, die vrijwillig de reis naar het westen hebben gemaakt. Hun plaatsen zijn weer vervangen door Nederlanders, die werkloos waren geworden. Op alle fronten wordt dus een zeer grote activiteit in het kader van de mobiliteitsactie ontwikkeld.

Ten aanzien van de heer De Goede wil ik nog de volgende opmerkingen maken. Hij heeft zich erg teleurgesteld getoond, hetgeen mij bijzonder spijt. Toch meen ik — ik stem hiermede geheel in met hetgeen mijn collega De Block heeft gezegd — dat wij de zaak zeer realistisch moeten benaderen en dat wij niet blind moeten zijn voor de bijzondere zorgen van dit ogenblik en voor de nabije toekomst. Anderzijds — wij hebben dat reeds vaak tegen elkaar gezegd — moeten wij elkaar bepaald geen crisis of meer moeilijkheden aanpraten dan op dit ogenblik verantwoord is.

Ik wil op twee punten nog de aandacht vestigen. In Twente bestaat, ondanks de moeilijkheden, nog een vraag naar werkkrachten in de metaalindustrie van ruim 480. Hieruit blijkt onmiddellijk dat, wanneer in het kader van de scholing en herscholing grote activiteiten worden ontwikkeld — wij zijn voornemens dit te doen en doen het ook reeds —, hier toch wel voor een aantal werknemers perspectief ligt. Ik stem geheel in met hetgeen vanmorgen de heer Wieldraaijer heeft opgemerkt, dat met name voor de oudere arbeidskrachten — ik denk hierbij aan hen, die de 50 zijn gepasseerd — bijzondere moeilijkheden aanwezig zijn, die ik vanmorgen volledig heb erkend. Ik heb naar mijn mening niet een te optimistisch beeld van de toekomst geschilderd.

De geachte afgevaardigde de heer De Goede heeft nog op degenen, die de school verlaten, gewezen en ik wil in dit verband de aandacht vestigen op het feit, dat de geboortegolf van de directe na-oorlogse jaren praktisch geheel is verwerkt. Deze is reeds door de arbeidsmarkt opgenomen. In dit verband is het een gelukkige omstandigheid, dat het aantal nieuwe aanmeldingen op de arbeidsmarkt hierdoor geringer zal worden, hetgeen ons bijzonder welkom zal zijn.

Zodra in Duitsland weer een opleving ontstaat, is weer een hervatting van de pendel te verwachten. Ik vind dit op zichzelf niet zo'n gunstig verschijnsel, maar deze vraag is niet in het geding. Het is echter een feit dat, zodra deze opleving er werkelijk komt, de pendel weer zal herleven. Hoezeer men ook realistisch moet zijn in zijn benadering en zich ervoor moet hoeden, een niet te rooskleurig toekomstbeeld te schetsen, ik geloof dat het in bijzondere zin fout zou zijn, wanneer wij vandaag de indruk zouden wekken, alsof wij hier hebben te maken met een gebied, waarvan de toekomst in donkere kleuren zou moeten worden geschilderd. Natuurlijk is dat ook niet de bedoeling van de geachte afgevaardigde de heer De Goede. Onze meningen lopen bepaald op dit punt niet ver uiteen. Het gaat naar mijn opvatting meer om een accentuering. De een legt hierop meer de nadruk, de ander daarop. Ons doel en streven zijn bepaald gelijk om in deze streek voor, zo mogelijk, allen een arbeidsplaats te vinden, die ook de grootst mogelijke voldoening aan de betrokkenen zal geven.

Minister **Roolvink e. a.**

De geachte afgevaardigde heeft ten slotte gezegd: Als u de nota bekijkt en ook dat grafiekje, dan ziet u dat in Overijssel de situatie nu bijna even ernstig is als in de jaren 1956-1958. Dat is mij niet ontgaan. Ik moet er daarbij wel op wijzen dat in die periode de situatie relatief gunstig was in Twente. Zij is nu relatief ongunstig. Als men dan een grafische voorstelling geeft, snijden de lijnen elkaar waarschijnlijk al heel spoedig. Ik geloof dat dit op zichzelf niet een extra bewijs voor de stelling van de heer De Goede inhoudt. Overigens ontken ik niet dat hij in alle objectiviteit de zaak heeft geschetst.

Mijnheer de President! Voor zover ik kan zien, heb ik geen vragen meer te beantwoorden. Het is mij een vreugde, u te kunnen zeggen dat ik het hierbij kan laten.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Nota betreffende de katoen-, rayon- en linnenindustrie (9139), het Verslag van een mondeling overleg betreffende de werkgelegenheid in de Twentse textielindustrie (9113, nr. 1) en het Verslag van een openbare commissievergadering tot het horen van personen inzake de werkgelegenheid in de Twentse textielindustrie (9113, nr. 2) worden voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van de **Lijst van ingekomen stukken**, welke op de tafel van de griffier ter inzage van de leden heeft gelegen.

Overeenkomstig de door de Voorzitter inzake de ingekomen stukken gedane voorstellen wordt besloten.

De **Voorzitter:** Ik stel aan de Kamer voor, het voor de leden ter inzage gelegde gedeelte van het officiële verslag der *Handelingen* van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt te 17.02 uur gesloten.

LIJST VAN INGEKOMEN STUKKEN

met de door

de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1°. de volgende brieven:

een, van J. van Waardenburg, te Rotterdam, waarin hij een tweetal voorstellen doet ter bestrijding van de werkloosheid;

een, van het hoofdbestuur van het A.N.J.V., te Amsterdam, in verband met de grote jeugdwerkloosheid.

De Voorzitter stelt voor, deze stukken voor kennisgeving aan te nemen;

2°. een resolutie, aangenomen door het Besturen-Convent van de Katholieke Limburgse Middenstandsbond, op 12 juni 1967 te Echt in vergadering bijeen, betreffende de vestiging van een instelling van wetenschappelijk onderwijs in Limburg.

De Voorzitter stelt voor, dit stuk neder te leggen ter griffie, ter inzage van de leden;

De verslagen zijn gereed van:

de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken omtrent de wetsontwerpen:

Wijziging van hoofdstuk V (Departement van Buitenlandse Zaken) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (9035);

Wijziging van hoofdstuk V (Departement van Buitenlandse Zaken) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (Hulpverlening aan Indonesië) (9142);

de vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat omtrent het wetsontwerp Wijziging van hoofdstuk XII (Departement van Verkeer en Waterstaat) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (Uitbreiding van de deelneming van het Rijk in het aandelenkapitaal van de n.v. Koninklijke Luchtvaart Maatschappij) (9154).

Deze verslagen zijn reeds gedrukt en rondgedeeld.